



รายงานการวิจัย

เรื่อง

กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
The social development strategies of khon kaen local scholars

โดย

นายบุญส่ง นาสว่าง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610655061



รายงานการวิจัย

เรื่อง

กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
The social development strategies of khon kaen local scholars

โดย

นายบุญส่ง นาสแสง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610655061

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



Research Report

The social development strategies of khon kaen local scholars

By

Mr.Boonsuagn nasavagn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

B.E. 2556

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610655061

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
 ผู้วิจัย : นายบุญส่ง นาแสง
 หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
 ปีงบประมาณ : พ.ศ. ๒๕๕๖
 ทูลอดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ๒) เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และ ๓) เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม โดยได้รวบรวมข้อมูลตามแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In-depth Interview) เป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ ท่าน คือ พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อผอง เกตพิบูลย์ และพ่อทัศน์ กระจอม ซึ่งเป็นการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling) เพราะปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน มีผลงานที่โดดเด่นเป็นยอมรับของสังคม ตลอดจนมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในการพัฒนาสังคม ซึ่งผลจากการวิจัย พบว่า กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น สามารถจำแนกเป็นกลยุทธ์ด้านต่างๆ ดังนี้

๑. กลยุทธ์ด้านการสร้างความร่วมมือ

๑.๑ การพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ ในด้านการดำเนินชีวิต การมีคุณธรรม ความเป็นผู้นำ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

๑.๒ สร้างระบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือเครือข่ายได้ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา

๑.๓ สร้างระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๑.๔ ประสานความร่วมมือกับบุคคล และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เงินทุน และทรัพยากรอื่น ๆ

๒. กลยุทธ์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

๒.๑ การพัฒนาต้องอยู่บนฐานของวิถีชีวิตที่มีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ

๒.๒ มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสมัยใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันและรู้จัดการเลือกใช้ภูมิปัญญาที่เหมาะสม

๒.๓ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลัก “อตุตาหิ อตุตโน นาโถ” คนเป็นที่พึ่งแห่งตน

๓. กลยุทธ์ด้านความยั่งยืน

๓.๑ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้ความรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

๓.๒ สร้างเครือข่ายความร่วมมือทุกระดับ เพื่อให้เกิดแนวร่วมอย่างกว้างขวาง

๓.๓ เน้นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของชีวิตจริง มีความตั้งใจจริง

สรุปได้ว่ากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชน และการสร้างเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน

Research Title : Strategy on social development of local scholars in Khon Kaen province

Researchers: Mr.Boonsuagn nasavagn

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

Fiscal Year: B.E. 2556 / 2013

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

There are three objectives of research; 1) to study the context of local scholars in Khon Kaen province, 2) to study the strategy on social development of local scholars in Khon Kaen province, and 3) to present the strategy on social development of local scholars in Khon Kaen province as the example for developing society. The data collections followed the concept of qualitative research including the documents and in-depth interview as the main method. The data source used in research as three local scholars; Phor Boontem Chaila, Phor Phong Ketpiboon, and Phor That Krayom, which was the purposive sampling because of three of them having the remarkable works accepted by society and having the co-activities in social development. The result of research were found that the strategy on social development of local scholars in Khon Kaen province can be divided in many ways as follow;

1. Strategy of the co-operation

- 1.1. To have Self-development in order to be accepted in the way of life-living, having morality, leadership and being the person of learning.
- 1.2. To create the system of co-working by opening the opportunity to members or network for having co-thinking and doing and co-solving problems.
- 1.3. To create the system of sharing knowledge to each others with hospitality.
- 1.4. To link the co-operation with persons and agencies of private and government in order to reach the learning source, budget and other resources.

2. Strategy on the local scholars

- 2.1 Development based on the way of life with having hospitality during human beings with human beings and human beings with nature.

2.2. To apply the local wisdom and modern wisdom together in order to use co-benefit and know how to select the appropriate local wisdoms.

2.3 To bring the doctrine of Buddhism as being the way for life-living, especially the doctrine ‘One is his own self-refuge.’

3. Strategy on the sustainable development

3.1 To aim at the human being development with quality for giving knowledge of seeing through the society’s trick and change.

3.2 To create the network of co-operation in all levels for having the broader participation.

3.3. To focus on the development based on reality of life with sincerity.

The research could be summarized that the strategies on social development of local scholars in Khon Kaen province had focused on human being development with quality, co-operation of villagers, integration on local wisdom and modern wisdom, promotion to have self-refuge and hospitality to others in community and making the network for being as the tool of co-operation.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความกรุณาจากปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นทั้ง ๓ ท่าน คือ คุณพ่อบุญเต็ม ชัยลา คุณพ่อผอง เกตพิบูลย์ และพ่อทัศน์ กระยอม ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและตอบแบบสัมภาษณ์ และขอขอบคุณอีกครั้งที่ช่วยให้ข้อมูลในเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงยิ่ง มา ณ โอกาสนี้ ท้ายที่สุดนี้ขออุทิศคุณความดีที่ได้จากผลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่บิดา มารดา บุพการี และบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณทุกท่าน

นายบุญส่ง นาแสง

กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ก
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๓
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๔
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕
๒.๑ กลยุทธ์ (Strategy).....	๕
๒.๒ การพัฒนาสังคม.....	๕
๒.๓ กลยุทธ์การพัฒนาสังคม.....	๒๑
๒.๔ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน.....	๒๒
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๓๐
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๓๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๓๖
๓.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๓๖
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๓๖
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๓๖
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๓๗
๓.๕ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๓๗
บทที่ ๔ ผลการศึกษา.....	๓๘
๔.๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน(พ่อนุญเต็ม ชัยลา).....	๓๘
๔.๒ บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน(พ่อนุญเต็ม ชัยลา).....	๓๘
๔.๓ กลวิธีการพัฒนาสังคม(พ่อนุญเต็ม ชัยลา).....	๔๐

๔.๔	บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน(พ่อผอง เกตพิบูลย์).....	๔๓
๔.๕	บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน(พ่อผอง เกตพิบูลย์).....	๔๓
๔.๖	กลวิธีการพัฒนาสังคม(พ่อผอง เกตพิบูลย์).....	๔๕
๔.๗	บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน(พ่อทัศน์ กระยอม).....	๔๗
๔.๘	บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน(พ่อทัศน์ กระยอม).....	๔๗
๔.๙	กลวิธีการพัฒนาสังคม(พ่อทัศน์ กระยอม).....	๔๙
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	๕๒
๕.๑	บริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น.....	๕๒
๕.๒	บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน.....	๕๓
๕.๓	กลวิธีการพัฒนาสังคม.....	๕๕
๕.๔	สรุปกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น.....	๕๙
๕.๕	ข้อเสนอแนะและการนำไปใช้.....	๕๙
๕.๖	ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป.....	๕๙
บรรณานุกรม.....		๖๑
ภาคผนวก.....		๖๕
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....		๖๖
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำไปใช้ประโยชน์.....		๘๗
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้.....		๘๙
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์.....		๙๒
ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย.....		๙๔
แบบสรุปโครงการวิจัย.....		๙๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศโดยมีการวางแผนพัฒนาดังแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) เป็นต้นมาเป็นการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลัก ที่มุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเป็นหลัก การผลิตทั้งทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และบริการก็เน้นการมีกำไรสูงสุด ซึ่งส่งผลต่อการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการจ้างแรงงานราคา ถูก ผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวคือ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของ สังคมไทย เปลี่ยนไป กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม พึ่งพาเงิน พึ่งพาตลาด และพึ่งพาคนอื่น ในด้านเศรษฐกิจเกิด ภาวะรายจ่ายสูง รายรับต่ำ หนี้สิน มาก และเงินออมไม่มี ในด้านสิ่งแวดล้อมเกิดสภาพป่าไม้ลดลง ความแปรปรวนของสภาพดินฟ้า อากาศ และมีมลภาวะมาก เป็นต้น

การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาจึงไม่ใช่การพัฒนา เพื่อ เปลี่ยนรูปสังคม (Transformation of Society) ให้ไปสู่สถานะที่ดีกว่าในทุกด้านอย่างแท้จริง แต่ ทำให้เกิดการพัฒนาแบบเทียมแฝงที่เรียกกันว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” * ซึ่ง หมายความว่า การพัฒนากระแสหลักของไทยที่พยายาม เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมแต่เพียงทาง เดียวนั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดผลด้านบวกเพียงด้านเดียว ดัง มายาภาพที่สร้างกันไว้ หากแต่ได้จุด กระชากลากดูให้สังคมไทยให้เข้าสู่สถานะวิกฤติมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน ^๒ การพัฒนาประเทศที่ไม่ สมดุล (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, ๒๕๔๓, หน้า ๑) คือการพัฒนาแต่ เศรษฐกิจ โดยที่ไม่พัฒนาชีวิตของ คน ภูมิปัญญา สังคม วัฒนธรรม บนพื้นฐานความเป็นไทยไป พร้อมกัน ในขณะที่สังคมเศรษฐกิจ สมัยใหม่ กลับเป็นผู้ทำลายทุนชีวิต ทุนสิ่งแวดล้อมและสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาที่อย่าง ต่อเนื่องยาวนาน คือความวิกฤติของชนบทที่เป็น ฐานรากของชาติ ชุมชนในชนบทบางแห่งอยู่ใน สภาพที่เกือบล่มสลาย ด้วยสภาพการที่ปรากฏใน หลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความยากจนของคน ชนบท การสูญเสียและเสื่อมโทรมของธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมในชนบท การสูญเสียพลัดคน หนุ่มสาวให้กับภาคสังคมเมือง ความผูกพัน เอื้ออาทรร่วมแรงร่วมใจของผู้คนในชนบทเสื่อมคลาย

* ชาติชาย ณ เชียงใหม่, การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.(กรุงเทพฯ: ๒๑ เซ็นจูรี๒๕๔๓), หน้า ๑

^๒ อนันท์ กาญจนพันธุ์ อังใน ฉลอม สุนทรวาณิช, วิทยาภัสสังคมไทย,(กรุงเทพฯ: อัมรินทร์,๒๕๓๘), หน้า ๑๕๓

ลง ผู้คนในชนบทขาดความรู้ความสามารถ และขาดอำนาจในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่กลไกตลาดเสนอเข้าไปในชุมชน การเข้าครอบงำชนบท โดยกลไกของรัฐที่บั่นทอนศักยภาพของชุมชน^๓ การดำเนินงาน พัฒนาชนบทที่ผ่านมาจะพบว่ารัฐเป็นผู้ชี้แนะและกำกับกิจกรรม การพัฒนามาโดยตลอด ทำให้ ชนบทสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง สูญเสียศักยภาพที่เคยดูแลตนเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องยา รักษา โรค การศึกษา การประกอบอาชีพ การอบรมสั่งสอนและสืบสานวัฒนธรรม ตลอดจนการแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ได้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน ซึ่งรัฐเพิ่งเริ่มต้นตัวและเห็นความสำคัญของชุมชนบทย่างจริงจัง ก็เพราะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ แนวคิดการพัฒนาที่เคยเน้นเศรษฐกิจก็เป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมของคนไทยในทุกภาคส่วน และสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในขณะที่แนวคิดการพัฒนาประเทศยังดำเนินตามแนวของตะวันตก ที่มุ่งนำทุนต่าง ๆ มาแปรสภาพเป็นเงินอยู่นั้น ได้มีบุคคลอีกส่วนหนึ่งที่กำลังเดินสวนกระแสภูมิปัญญาของรัฐดังกล่าว เกิดเป็นผู้ นำทางความคิดและปฏิบัติในชนบท เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เรียกว่า“ปราชญ์ชาว- บ้าน”^๔ ที่เน้นสร้างความสมดุลของทุนชีวิต อันประกอบด้วยมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายคือความผาสุกของตนเอง ชุมชน และสังคม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเองและสามารถแก้ปัญหาเองได้ ซึ่งเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับเปลี่ยน การประยุกต์ จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งภูมิปัญญาประจำท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป ตามการปรับตัวของแต่ละท้องถิ่นให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติหรือจากการนำพาอารยธรรมจากต่างถิ่นจนมาหลอมรวมกันเกิดเป็นภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น

จากการที่ชาวบ้านประสบกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดในสังคมทำให้เกิดบุคคลในสังคมหรือชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญาและนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ จากการสั่งสมประสบการณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การคิดค้น การทดลอง การเรียนรู้ด้วยวิธีการลองผิดลองถูก จนสามารถนำมาถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนและสังคม

^๓ บุญนาค ตีวกุล, การพัฒนาสู่ประชาสังคม,(กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๔๓), หน้า ๒๖

^๔ ประเวศ วะสี อ้างใน ยงยุทธ ขจรธรรม, คำนำ พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน,๒๕๔๕, ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

ได้รับรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตรวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนได้จนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับในชุมชนและสังคม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นข้อมูล รูปแบบ และแนวทางแก่องค์กร ชุมชน และประชาชน ในการนำแนวคิดและวิธีการไปประยุกต์ใช้ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
- ๒ เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
- ๓ เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม

๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษา จะทำการศึกษาปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ ท่าน ซึ่งมีประเด็นในการศึกษาดังนี้

- ๑.๓.๑.๑ การสร้างความร่วมมือ
- ๑.๓.๑.๒ การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน
- ๑.๓.๑.๓ ความต่อเนื่องและความยั่งยืน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย

ศึกษาคุณลักษณะ สถานะทางสังคม การดำเนินชีวิต และบทบาทในชุมชน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาปราชญ์ชาวบ้านของจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะ

กลยุทธ์การพัฒนาสังคม หมายถึง วิธีการพิเศษในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพ อนามัย มีความพึงพอใจในชีวิตของตน และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง ผู้นำทางความคิดและการปฏิบัติในชนบท โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง ประวัติความเป็นมา อิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และบทบาทในการพัฒนาสังคม

การสร้างความร่วมมือ หมายถึง การชักนำบุคคลและองค์กรต่าง ๆ เข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมอย่างหลากหลาย

การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการสั่งสมการเรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ความต่อเนื่องและความยั่งยืน หมายถึง สิ่งที่เป็นวัตถุหรือไม่ใช่วัตถุก็ตามเมื่อพัฒนาขึ้นมาแล้ว มีการรักษาไว้ให้คงสภาพไว้ให้ได้รับประโยชน์และสามารถสืบสานถ่ายทอดสู่คนในอนาคต

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ได้มีความรู้ความเข้าใจบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๑.๕.๒ ทำให้ทราบกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๑.๕.๓ ทำให้นำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของ
ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาตามประเด็นต่อไปนี้

๒.๑. กลยุทธ์ (Strategy) ความหมายของกลยุทธ์, องค์ประกอบของกลยุทธ์, ระดับของกล
ยุทธ์การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์

๒.๒.การพัฒนาสังคม ความหมายของการพัฒนาสังคม กระบวนการพัฒนาสังคม
เป้าหมายการพัฒนาสังคม ทฤษฎีการพัฒนาสังคม

๒.๓. กลยุทธ์การพัฒนาสังคม ความหมายของกลยุทธ์การพัฒนาสังคม รูปแบบของกลยุทธ์
การพัฒนาสังคม

๒.๔. แนวคิดภูมิปัญญาและท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน

๒.๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖. กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑. กลยุทธ์ (Strategy)

๒.๑.๑. ความหมายของกลยุทธ์

กลยุทธ์ (Strategy) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

๒.๑.๑.๑ กลยุทธ์ หมายถึง แผนหรือวิธีการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือ
ความสำเร็จขององค์กรซึ่งกลยุทธ์ดังกล่าวมีไว้ว่ามีความสำคัญในทุกหน่วยงาน หรือองค์กร เพราะ
กลยุทธ์จะเป็นเครื่องชี้นำให้แต่ละองค์กร สามารถปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่น และประสบผลสำเร็จ
ในที่สุด^๕

๒.๑.๑.๒ กลยุทธ์ หมายถึงการวิเคราะห์ภายนอกของธุรกิจเพื่อพิจารณาหาโอกาส
(Opportunity) และ ภัยอันตราย (Threat) ตลอดจนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของบริษัทเพื่อ
หาจุดอ่อน (Weakness) และจุดแข็ง (Strength)^๖

๒.๑.๑.๓ การวางแผนกลยุทธ์ เป็นกระบวนการซึ่งองค์กรพยายามที่จะสร้าง
อนาคตภาพของตนและพัฒนาแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกรรมวิธีปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้
บรรลุผลดังกล่าว

^๕ สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, การบริหารเชิงกลยุทธ์,(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์,๒๕๔๔), หน้า ๕.

^๖ ทศพร ศิริสัมพันธ์, ทศพร ศิริสัมพันธ์, การวางแผนเชิงกลยุทธ์,(กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี,๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

๒.๑.๑.๔ กลยุทธ์ หมายถึง ทิศทาง (Direction) และขอบเขต (Scope) ในระยะยาวขององค์กรที่กำหนดขึ้นเพื่อมุ่งหวัง ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยใช้ข้อได้เปรียบของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ภายใต้บรรยากาศสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลง^๓ ตลอดเวลาโดยทิศทางและขอบเขต ดังกล่าวควรจะสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กร

๒.๑.๑.๕ กลยุทธ์ คือ วิธีการออกแบบการปฏิบัติให้ เหมาะสมต่อการกำหนดจุดหมายปลายทางของธุรกิจในอนาคตหรือสิ่งที่ธุรกิจต้องการจะเป็นในอนาคต^๔

๒.๑.๑.๖ แผนกลยุทธ์ เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยชี้นำการบริหารขององค์กร ที่เกิดจากกระบวนการระดมสมอง ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมี ส่วนร่วม โดยยึดหลักการวิเคราะห์ให้ทราบสถานะแวดล้อม เพื่อชี้แนะเป้าประสงค์ และกลยุทธ์ กลวิธีการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสถานะแวดล้อม และมีการจัดลำดับความสำคัญกลยุทธ์กลวิธี เพื่อ การจัดสรรทรัพยากรการบริหาร^๕

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์ หมายถึง วิธีการปฏิบัติที่องค์กรกำหนดขึ้น โดยผ่านการวิเคราะห์การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็งของตนเอง ตามที่มุ่งหวังความสำเร็จในอนาคต

๒.๑.๒. องค์ประกอบของกลยุทธ์

๒.๑.๒.๑ รูปแบบองค์ประกอบของกลยุทธ์ มักจะ แตกต่างกันไปตามลักษณะความสลับซับซ้อนของงานในแต่ละองค์การ รูปแบบองค์ประกอบเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วยกลยุทธ์ใน ๒ ระดับ คือ^๖

๒.๑.๒.๑.๑ กลยุทธ์ในระดับส่วนรวม (Corporate strategy) ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับทิศทางและความตั้งใจของหน่วยงานในอนาคต เพื่อให้แน่ใจว่าสิ่งที่จะดำเนินการต่อไปนั้น เป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุด (Doing the right thing)

๒.๑.๒.๑.๒ กลยุทธ์ในระดับส่วนงาน (Functional strategy) ซึ่งเป็นกลยุทธ์เฉพาะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานในแต่ละหน้าที่งาน เช่น การตลาด การเงิน การบุคลากร การผลิต การวิจัยและพัฒนา เป็นต้น เพื่อให้แน่ใจว่างานที่จะต้องทำในแต่ละส่วนนั้นเป็นไปอย่างถูกต้อง (Doing thing right)

^๓ ไพโรจน์ ปิยะวงศ์วัฒนา การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^๔ วิจิต อุอิน, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ SR printing, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗.

^๕ อุทิศ ขาวเขียว, การวางแผนกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^๖ ทศพร ศิริสัมพันธ์, การวางแผนเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔.

๒.๑.๓. ระดับของกลยุทธ์

ระดับของกลยุทธ์ มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

๒.๑.๓.๑ กลยุทธ์แบ่งได้เป็น ๓ ระดับคือ^{๑๑}

๒.๑.๓.๑.๑ กลยุทธ์ระดับองค์กร (Corporate Strategy) เป็นกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับทิศทางขององค์กรในอนาคต รวมทั้งการดำเนินงานตามหน้าที่ต่าง ๆ ที่ต้องปฏิบัติ

๒.๑.๓.๑.๒ กลยุทธ์ระดับธุรกิจ (Business Strategy) เป็นการกำหนดกลยุทธ์ในหน่วยที่ย่อยลงไป ซึ่งกลยุทธ์ในระดับนี้เป็นกลไกหรือแนวทางเพื่อบรรลุทิศทางธุรกิจที่ถูกกำหนดใน ระดับองค์กร

๒.๑.๓.๑.๓ กลยุทธ์ในระดับหน้าที่ (Function Strategy) เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดมี ประสิทธิภาพขององค์กรในแต่ละหน้าที่ต่าง ๆ

๒.๑.๓.๒ แผนกลยุทธ์ได้ ๓ ระดับคือ^{๑๒}

๒.๑.๓.๒.๑ แผนกลยุทธ์ระดับนโยบายชาติ เป็นแผนที่แนะทิศทางเพื่อการประสาน การพัฒนาให้เป็นที่ไปตามทิศทางที่กำหนด

๒.๑.๓.๒.๒ แผนกลยุทธ์ระดับประสานการปฏิบัติงาน เป็นเครื่องมือการบริหารของหน่วยงานระดับกระทรวง กรม และวิสาหกิจ เพื่อแปลงเป้าประสงค์และยุทธศาสตร์หลักของ ชาติเป็นเป้าประสงค์และยุทธศาสตร์เฉพาะสาขาการพัฒนา

๒.๑.๓.๒.๓ แผนกลยุทธ์ระดับปฏิบัติการสนาม หมายถึงแผนกลยุทธ์การของการบริหารระดับท้องถิ่น แผนระดับนี้เน้นความเป็นแผนที่ เลือกสรรกลวิธีปฏิบัติที่ชัดเจน ที่สอดคล้องกับเงื่อนไขของภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และความต้องการของท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป ระดับกลยุทธ์ ประกอบด้วย ๑) กลยุทธ์ระดับองค์กรหรือระดับชาติ เพื่อบอกทิศทาง หรือแนวทางการพัฒนาให้ไปสู่จุดหมาย ๒) กลยุทธ์ระดับหน้าที่หรือกลยุทธ์ระดับประสานการปฏิบัติ เพื่อแปลงกลยุทธ์ระดับองค์กรหรือระดับชาติเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา และ

๒.๑.๔. การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์

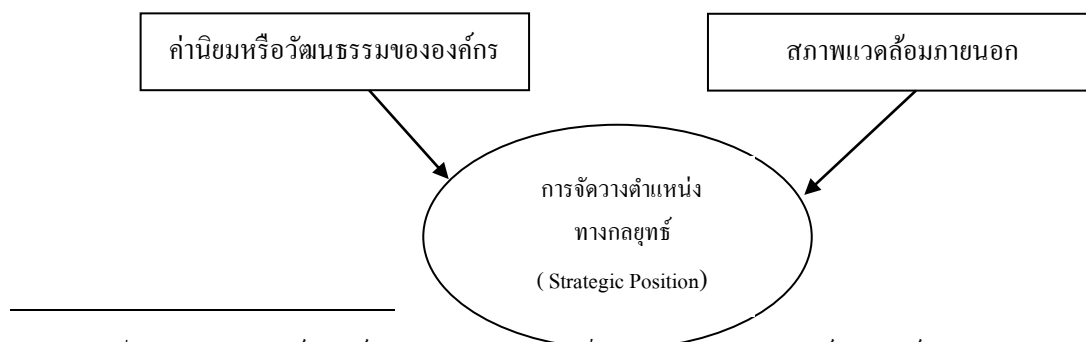
๒.๑.๔.๑ การกำหนดทิศทางหรือวิธีการในการกำหนดกลยุทธ์ จะต้อง ประสม ประสาน และพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้^{๑๓}

^{๑๑} สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ และ ไพโรจน์ ปิยะวงศ์วัฒนา (๒๕๔๔, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓-๒๔, ๑๔๗-๑๔๘.

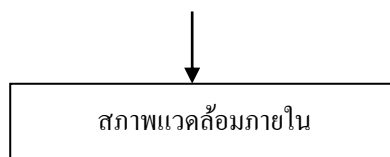
^{๑๒} อุทิศ ขาวเขียว, การวางแผนกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓-๒๕.

^{๑๓} วิจิต อุ่ออัน และ สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ (๒๕๔๒, ๒๕๔๔), หน้า ๔-๑๘, ๒๖-๒๗, ๒๕-๓๖.

- ๒.๑.๔.๑.๑ วิเคราะห์ปัญหาเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินกลยุทธ์
- ๒.๑.๔.๑.๒ กำหนดและสร้างทางเลือกในการกำหนดนโยบายเพื่อหากลยุทธ์ที่ดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุดในการตัดสินใจเลือกกลยุทธ์
- ๒.๑.๔.๑.๓ ประเมินทางเลือกที่เหมาะสมและตัดสินใจเลือกกลยุทธ์
- ๒.๑.๔.๑.๔ ปฏิบัติตามทางเลือกเพื่อให้การดำเนินธุรกิจเป็นไปตามความต้องการ
- ๒.๑.๔.๑.๕ ประเมินผลและควบคุมการปฏิบัติการตามกลยุทธ์ เพื่อให้การดำเนินกลยุทธ์เป็นไปตามความต้องการ
- ๒.๑.๔.๒ หลักการวิเคราะห์และจัดการเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญมี ๔ ประการคือ
- ๒.๑.๔.๒.๑ การกำหนดทิศทางขององค์กร (Directing Setting) ได้แก่ การกำหนดทิศทางวิสัยทัศน์ ภารกิจ ปรัชญา และวัตถุประสงค์ขององค์กร
- ๒.๑.๔.๒.๒ การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Analysis) คือการวิเคราะห์ถึงปัจจัยและสถานะต่างที่เกี่ยวข้องกับองค์กร
- ๒.๑.๔.๒.๓ การจัดทำกลยุทธ์ (Strategic Formulation) คือการนำข้อมูลและความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับ จากการกำหนดทิศทางขององค์กรและการวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกและภายในองค์กร มาจัดทำเป็นกลยุทธ์ระดับต่าง ๆ
- ๒.๑.๔.๒.๔ การปฏิบัติตามกลยุทธ์ (Strategic Implementation) นับได้ว่าเป็นขั้นตอนสุดท้าย แต่เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างมากในการจัดการเชิงกลยุทธ์
- ดังนั้นการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Analysis) จึงหมายถึง การวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ที่กระทบต่อ องค์กร โดยเป็นการวิเคราะห์เพื่อจะดูทั้งผลกระทบที่จะเป็นโอกาส (Opportunity) และภัยอันตราย (Threat) นอกจากนั้นยังครอบคลุมถึง การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน ได้แก่ โครงสร้างขององค์กร ทรัพยากรขององค์กร เพื่อที่จะหาจุดอ่อน (Weakness) และจุดแข็ง (Strength)^{๑๔}



^{๑๔} สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖.



ภาพ ๑ แสดงการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (Strategic Analysis)

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกทางสังคม^{๙๕} โดยสรุปดังนี้

๑. สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ (Economic Forces) เป็นการพิจารณาสภาพโดยทั่วไปทางเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจาก ลักษณะทั่ว ๆ ไปของเศรษฐกิจ, อัตราการว่างงาน, ดัชนีผู้บริโภค เป็นต้น

๒. สภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยี (Technological Force) เป็นการพิจารณาแนวคิดใหม่ ๆ, นวัตกรรม, และเทคนิคต่าง ๆ ที่ทันสมัย ซึ่งอาจจะมีอิทธิพลต่อ วิถี ชีวิตความเป็นอยู่ ความต้องการของสินค้าและบริการ เป็นต้น

๓. สภาพแวดล้อมทางการเมือง (Political and Regulating Forces) โดยทั่วไปการเมืองและกฎหมาย จะส่งผลกระทบต่อการจัดรูปแบบให้สอดคล้องกับความต้องการรวม ของสังคม ดังนั้นการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางการเมือง จึงเป็นการพิจารณาถึงลักษณะการเมือง กฎหมาย และการปกครอง ที่มีอิทธิพลในการส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนา

๔. สภาพแวดล้อมทางสังคม เป็นการพิจารณาปัจจัยทางสังคมทั้งทางด้านค่านิยม ทศนคติ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งวิธีการเปลี่ยนแปลงของสังคมและประชากร จะ กระทบต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม

การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน เป็นการพิจารณา ประเมิน ตรวจสอบ สิ่งที่มีอิทธิพล อยู่ในแต่ละกระบวนการทำงาน และผลงานขององค์กร โดยการพิจารณาบทบาทของ ตัวแปรภายในที่เป็นบวกต่อองค์กรที่มีอยู่และที่เป็นอยู่ และเป็นปัจจัยผลักดันองค์กรให้สามารถ พัฒนาสู่ความสำเร็จได้ เป็นสภาวะแวดล้อม “จุดแข็ง” อันเป็นสภาวะที่องค์กรมีสมรรถนะและ ความได้เปรียบ ที่มีผลต่อการแข่งขันไปสู่ชัยชนะได้และบทบาทตัวแปรภายในองค์กรทางลบ ที่มีอยู่ ที่เป็นอยู่ เป็นสภาวะแวดล้อม “จุดอ่อน” อันเป็นภาวะด้อยกว่าที่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เป็นปัจจัยที่ต้องแก้ไข หรือตัดทิ้งไปขององค์กร^{๙๖}

^{๙๕} วิจิต อุ๋อัน, การจัดการเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ SR printing, ๒๕๔๒), หน้า ๓๔-๓๕.

^{๙๖} อุทิศ ขาวเขียว, การวางแผนกลยุทธ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑.

โดยสรุปการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ ประกอบด้วย ๑) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อหาโอกาสและอุปสรรค เพื่อนำสภาพการเปลี่ยนแปลงมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ๒) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน เพื่อหาจุดอ่อนและจุดแข็ง เพื่อให้ทราบถึงทรัพยากร และความสามารถ ต่าง ๆ ที่จะทำให้งานบรรลุความสำเร็จ ๓) การกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ ๔) การกำหนดกลยุทธ์ และนำกลยุทธ์ไปใช้ให้บังเกิดผล

๒.๒. การพัฒนาสังคม

๒.๒.๑. ความหมายของการพัฒนาสังคม

๒.๒.๑.๑ การพัฒนาสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมตามแผนของสังคมหนึ่งใด นั่นคือ การพัฒนา ต้องมีการเปลี่ยนแปลง และเป็นการเปลี่ยนแปลงตามที่ต้องการเปลี่ยนแปลงกำหนด สิ่งที่จะ เปลี่ยนแปลงคือ โครงสร้างสังคม ซึ่งประกอบด้วยคน ระเบียบสังคม และวัตถุสิ่งของ^{๑๑}

๒.๒.๑.๒ ความหมายของการพัฒนาสังคม ในทัศนะ ของท่านพุทธทาสว่า หมายถึงการพัฒนาคนซึ่งจะเป็นผู้รับผิดชอบจัดการโลก ทั้งหมด โดยต้องพัฒนาให้สมดุลทั้งจิตและกายจึงจะถูกต้อง

๒.๒.๑.๓ การพัฒนาสังคม หมายถึงการทำให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกัน เกิดประโยชน์ส่วนบุคคลและส่วนรวมอย่างเสมอภาคและยุติธรรมมากที่สุด ให้เป็นความสุขความพอใจที่จะได้อยู่ร่วมสัมพันธ์กัน เป็นสังคมที่ ผูกพันมั่นคงถาวรตลอดไป

๒.๒.๑.๔ การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ดี ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม การเมือง และ การปกครอง วัฒนธรรม เพื่อประชาชนจะได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพอนามัย การมีงานทำ มีรายได้ที่เพียงพอในการครองชีพ ประชาชนได้รับ ความเสมอภาค ความยุติธรรม มีคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงทุกขั้นตอน อย่างเป็นระบบ

๒.๒.๑.๕ การพัฒนาสังคม หมายถึง การกระทำทุกอย่างในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีแก่ประชาชนในสังคม วิชาชีพทุกสาขาทุกองค์กร องค์กร สถาบัน ต่างก็มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม เพราะการ พัฒนาสังคมช่วยให้เกิดวิถีชีวิตที่ดีแก่คนในสังคม นอกจากนี้การพัฒนาสังคม ยังมีความหมายใน ลักษณะแคบหรือในลักษณะกว้างอีกด้วย กล่าวคือ ๑) ลักษณะแคบ หมายถึง การจัดบริการทาง สังคมต่าง ๆ ให้แก่คนในสังคม ๒) ลักษณะกว้าง หมายถึง ความพยายาม

^{๑๑} ศัญญา ศัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

จะยกระดับความ เป็นอยู่ของ ประชากรในสังคมให้ดีขึ้น ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีการดำเนินนโยบายทาง เศรษฐกิจและสังคมอย่างถูกต้อง^{๑๙}

๒.๒.๑.๖ การพัฒนาสังคม หมายถึงการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อให้ปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความหวาดหวั่น ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝัน และ ความพึงพอใจในชีวิตของตนด้วย หรือกล่าวอีกนัย^{๒๐}หนึ่งได้ว่า การพัฒนาสังคม ได้แก่ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ขยายตนเอง และเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสของพันธนาการที่ปวง

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาสังคม หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพอนามัย มีความพึงพอใจในชีวิตของตน และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

๒.๒.๒. กระบวนการพัฒนาสังคม

กระบวนการพัฒนาสังคม มี ๗ ขั้นตอนดังนี้^{๒๐}

๑.ควรเริ่มจากสภาพที่ประชาชนเป็นอยู่

๒.สิ่งที่ต้องพัฒนาเป็นอันดับแรกอาจเป็นด้านเศรษฐกิจ

๓.ทุกสังคม มีความเป็นอยู่และความเป็นมาของตนอยู่แล้ว การที่เราจะเปลี่ยนแปลงจะต้องดำเนินการ ๑) ละลายน้ำแข็ง (defreezing) ๒) ทำการเปลี่ยนแปลง นำเอาสิ่งใหม่เข้าไปแทน สิ่งเก่า และ ๓) ทำให้สิ่งใหม่ฝังเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เรียกว่าขั้นทำให้เป็นก้อนน้ำแข็ง ใหม่ (Refreezing)

๔. จะต้องพยายามสร้างวงใน คือการพึ่งตนเอง (self reliance) ขึ้นมาก่อน แล้วค่อยสร้างวงนอกคือการพัฒนา (Development) ขึ้นมาทีหลัง

๕. กระบวนการดำเนินการจะเป็นกระบวนการทั้งสร้างเสริมความเจริญ

^{๑๙} นางลักขณ์ เอมประดิษฐ์, นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒.

^{๒๐} ดิน ปรัชญพฤทธิ, การบริหารการพัฒนา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๑.

^{๒๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๓ – ๑๑๔.

(development) ไปพร้อม ๆ กับการวิจัย โดยมีนักพัฒนาและชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม หรือ ร่วมกันทำงาน เรียกว่ากระบวนการ PAR (Participatory Action Research)

๖. การสร้างความเจริญจะต้องทำเป็นกระบวนการ BAN (Balance, Ability and Net Working) คือการสร้างความสามารถของชุมชนในการพึ่งตนเอง และความสามารถในการจัดการชุมชน

๗. วิธีให้การศึกษาและจัดระเบียบชุมชน คือ วิธีการให้การศึกษาอบรมแก่ชุมชนในทุกเรื่องที่จะทำการพัฒนา และส่งเสริมการรู้จักตนเองของชุมชน การรวมตัวกันของประชากรในชุมชนเพื่อรับผิดชอบงานของชุมชน การวางแผนดำเนินงาน การดำเนินการตอบแทน การประเมินการทำงาน ตลอดจนการตั้งกลุ่มคน หรือคณะกรรมการมาดูแลผลงานการพัฒนาที่ สร้างขึ้นมาแล้วของชุมชน เพื่อให้การพัฒนาที่มีความยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป กระบวนการพัฒนาสังคมต้องไม่ไปเปลี่ยนแปลงสภาพดั้งเดิมที่ประชาชนเป็นอยู่อย่างทันทีทันใด ซึ่งสิ่งที่จะต้องคำนึงเป็นอันดับแรกก่อนที่จะพัฒนาด้านอื่น ๆ ก็คือต้องสร้างความกินดี อยู่ดี ให้เกิดขึ้นก่อน หากต้องมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต้องให้ค่อยเป็นค่อยไป เมื่อสามารถเปลี่ยนแปลงได้แล้วต้องปลูกฝังให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม สิ่งที่ต้องตระหนักเมื่อจะพัฒนาสังคมคือ ต้องให้ประชาชนพยายามพึ่งตนเองให้ได้ และให้มีการเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมกันทำงาน จนกระทั่งสามารถพึ่งตนเองในชุมชน สามารถบริหารจัดการกันภายในชุมชนได้

๒.๒.๓. เป้าหมายการพัฒนาสังคม

๒.๒.๓.๑ เป้าหมายของการ พัฒนาสังคม มีสี่ส่วนคือ^{๒๐}

๒.๒.๓.๑.๑ ความสุข คือมีความสุขทางกาย คือ ความสะดวกสบาย ร่างกาย แข็งแรง ไม่มีโรคเบียดเบียน เป็นต้น และความสุขทางใจ คือ ความปลอดโปร่งโล่งใจ ไม่มีทุกข์ มีความร่าเริงแจ่มใส สงบเยือกเย็น เป็นต้น

๒.๒.๓.๑.๒ คนพัฒนา คือ คนมีคุณภาพ และคุณธรรม ๑) คนมีคุณภาพ คือคนที่มี ความรู้ความสามารถ ความชำนาญในวิชาชีพ สามารถดูแลตนเอง ครอบครัว ชุมชน ให้มีสุขภาพดี ทั้งกายและจิตใจ เป็นต้น ๒) คนมีคุณธรรม คือ เป็นคนดี คิดดีและประพฤติดี ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นในสังคม และมีเมตตา กรุณา ตนเองและผู้อื่น เป็นคนใฝ่รู้อยู่เสมอ รู้จักตนเอง เสียสละเพื่อ ส่วนรวม มองการณ์ไกล ไม่ประมาท และมีศีลธรรม

๒.๒.๓.๑.๓ ครอบครัว/ชุมชนพัฒนา ทั้งครอบครัวและชุมชน เป็น

^{๒๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๘-๑๒๓.

องค์การสังคม เหมือนกัน ซึ่งมีลักษณะพัฒนาห้าประการ คือ ๑) สันติภาพ คือภาวะความสงบ (๒) ครอบครัว/ ชุมชนเรียนรู้ คือ มีการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ร่วมกันอยู่เสมอ ๓) ความสามารถในการจัดการ คือ ต้องรู้จักวิเคราะห์ตนเองทั้งทางด้าน กายภาพ เศรษฐกิจ การเมือง สังคมของชุมชน รู้จัก วางแผนจัดกระบวนการ และการประเมินผล ๔) จิตวิญญาณ คือ อุทิศเวลาและแรงงาน รวมทั้ง ปัญญาความสามารถทำงานเพื่อส่วนรวม

๒.๒.๓.๑.๔ ความสมดุลของสิ่งแวดล้อม คือการรักษาระบบนิเวศ ของธรรมชาติให้ คงอยู่ รักษาความหลากหลายในชีวิต และไม่ทำให้ส่วนหนึ่งส่วนใดของธรรมชาติเสียหาย กลายเป็นสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ

๒.๒.๓.๒ เป้าหมายการพัฒนาสังคมของ ท่านพุทธทาส คือ การพัฒนาจะต้อง เป็นไปเพื่อสุขภาพชีวิตที่ดี อุปมาชีวิตที่สมบูรณ์ จำต้อง มีพฤษยาแห่งชีวิต ๔ ด้าน ได้แก่^{๒๒}

๒.๒.๓.๒.๑ กายพฤษยา คือการพัฒนาร่างกายให้เจริญถูกต้อง ผาสุกด้วยการเจริญกายภาวนา

๒.๒.๓.๒.๒ จิตตพฤษยา คือการพัฒนาจิตให้มีสุขภาพ มีสมรรถภาพ ทำหน้าที่ได้ดีด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน ให้พ้นจากนิวรณ์รบกวนจิตใจ ด้วยการเจริญ จิตตภาวนา

๒.๒.๓.๒.๓ โพธิพฤษยา คือการพัฒนาสติปัญญาให้เห็นสิ่งทั้งปวง คือโลกและชีวิตตามเป็นจริงด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ให้พ้นจากอำนาจวิชาครอบงำ ด้วยการเจริญ ภาวนา

๒.๒.๓.๒.๔ เมตตพฤษยา คือ การสร้างมิตรภาพที่มีรากฐานมั่นคงในเพื่อนมนุษย์ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในฐานะเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน มีเมตตา อย่างปราศจากความเบียดเบียนและแบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นศัตรูกัน หากเกื้อกูลกันได้ถูกต้อง ด้วยการ เจริญศีล ภาวนา

๒.๒.๓.๓ เป้าหมายการพัฒนาสังคม มี ๒ ระดับ คือ ระดับจุลภาค (micro level) และระดับมหภาค (macro level)^{๒๓}

๒.๒.๓.๓.๑ ระดับจุลภาค คือการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้

^{๒๒} พระคณูฎี เมธะกูโร, การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๓๒), หน้า ๘-๙.

^{๒๓} สมพร เทพสิทธิ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม, (กรุงเทพฯ: สมาคมการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๔๐ – ๔๒)

มีคุณภาพ ชีวิตที่ดี ให้สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนเอง ครอบครัว และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคมและ ประเทศชาติ

๒.๒.๓.๓.๒ ระดับมหภาค คือ การให้ประชาชนได้รับประโยชน์และ ความสุขอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย ประชาชนมี ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อยู่ร่วมกันโดยปกติสุข และประการสุดท้าย ให้ ประเทศมี ความมั่นคงและมั่งคั่ง มีความเจริญก้าวหน้า

โดยสรุป เป้าหมายการพัฒนาสังคมคือ การพัฒนาคนให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี การพัฒนาครอบครัวและชุมชนให้มีคุณภาพ และให้เกิดความสมดุลกับธรรมชาติ

๒.๒.๔. ทฤษฎีการพัฒนาสังคม

๒.๒.๔.๑ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคมไว้ดังนี้^{๒๔}

๒.๒.๔.๑.๑ ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory) ซึ่งเชื่อว่า พัฒนาการของมนุษย์เกิดจากกระบวนการคัดสรร (Random process) ซึ่งเป็นการคัดเลือกตาม ธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตที่มีการปรับตัวดีหรือเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเท่านั้นจึงจะสามารถดำรง เผ่าพันธุ์ต่อไปได้

๒.๒.๔.๑.๒ ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก (Classic Evolutionary Theory) ซึ่งมีความเชื่อพื้นฐานว่า ทุกสังคมในโลกจะเคลื่อนที่ไปตามขั้นตอนที่คล้ายคลึงกัน โดย ขั้นตอนต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกันนี้ล้วนมีรากฐานมาจากแนวคิดที่เรียกว่าเอกภาพทางจิตที่เหมือนกัน ของมนุษย์ นั่น คือการที่มนุษย์ในทุกสังคมมีความสามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผลเหมือน ๆ กัน จึงทำให้ กระบวนการแก้ปัญหาของมนุษย์เป็นไปในรูปแบบและทิศทางเดียวกัน

๒.๒.๔.๑.๓ ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) โดย Wallerstein (๑๙๗๕. p.๕) นักทฤษฎีในกลุ่มการพึ่งพาคนสำคัญ กล่าวว่า การพึ่งพาเป็นระบบการแบ่งงานกัน ทำ ของส่วนหรืออาณาบริเวณต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของแต่ละส่วน โดยอาศัย กระบวนการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรมระหว่าง ๓ ส่วนของสังคมได้แก่ส่วนของ ศูนย์กลาง (Core) ส่วนแนวกันชน (Semi-periphery) และส่วนชายขอบ (Periphery) โดยเชื่อว่า ส่วน ของศูนย์กลางซึ่งในที่นี้หมายถึงประเทศหรือสังคมอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว ซึ่งมีบทบาท สำคัญ ในการดึงดูดผลประโยชน์จากประเทศหรือสังคมชายขอบ เป็นส่วนที่นำสังคมชายขอบไปสู่ ไปสู่ ภาวะการถดถอยพัฒนา ความอ่อนแอ และการพึ่งพาสังคมอื่นในที่สุด ในขณะที่ส่วนชายขอบ อ่อนล้า

^{๒๔} พชรินทร์ สิริสุนทร, แนวคิดและทฤษฎีด้านการพัฒนาสังคม, (พิษณุโลก : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๗)

ลง ส่วนที่อยู่ในศูนย์กลางก็สร้างแนวกันชน เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่เป็นอุปสรรคต่อ การพัฒนาของชายขอบ แต่เข้ามามีส่วนในการสร้างเสริมผลประโยชน์เพื่อเกื้อหนุนแก่ส่วนศูนย์กลาง

๒.๒.๔.๑.๔ ทฤษฎีโลกาภิวัตน์ (Globalization Theory) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญ ต่ออิทธิพลของปัจจัยภายนอก ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และ วัฒนธรรมของประเทศตะวันตก ที่กระทำต่อประเทศด้อยพัฒนาอุตสาหกรรมในลักษณะทางเดียว (One-Way) ผ่านการเชื่อมโยงของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครือข่ายโยงใยทั่วโลก เพื่อการ ตักตวงผลประโยชน์กลับคืนสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วผ่านการเอารัดเอาเปรียบประเทศเกษตรกรรมที่ ด้อยพัฒนาในโลกที่ ๓

๒.๒.๔.๑.๕ ทฤษฎีเครือข่ายทางสังคม (Social Network Theory) ซึ่ง Boissevain J.(๑๙๗๔) กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลโดยมีการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยอาจสรุปได้ว่าการศึกษาเรื่องเครือข่ายสังคมนั้นวางอยู่ บนฐานคิดเรื่องการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล กลุ่ม องค์กร และชุมชนที่บุคคลเป็นสมาชิก อยู่ อาจเป็นเครือข่ายตรงหรืออ้อม และมีความซับซ้อนแตกต่างกันไปในแต่ละระดับ โดยปัจจัย รูปแบบและลักษณะของเครือข่ายจะมีส่วนสำคัญในการวิเคราะห์พฤติกรรมของบุคคล ความ เชื่อมโยงระหว่างคนในสังคม และการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ของสังคม

๒.๒.๔.๑.๖ แนวคิดผู้แสดงทางสังคม (Actor-oriented Approach) ซึ่งมีลักษณะเด่นคือการให้ความสำคัญกับประชาชน องค์กรประชาชน และปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรมควบคู่ไปกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ โดย Long (๑๙๙๒) เสนอว่า ในการศึกษาด้านการวางแผนและการพัฒนาควรหลีกเลี่ยงกรอบแนวคิดที่วางอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาแบบรวมศูนย์ (Top-down Development Process) แต่ควรเน้นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ร่วม และผู้แสดงทางสังคมตลอดจน องค์กรท้องถิ่นควรมีบทบาทสำคัญที่สุดในการวางแผน กำหนดทิศทางของโครงการตลอดจนยุทธศาสตร์การพัฒนาด้วยตนเอง

๒.๒.๔.๑.๗ แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development Approach)เป็นแนวคิดการพัฒนาแบบทางเลือกที่ให้ความสำคัญกับผู้แสดงทางสังคมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน โดยเชื่อว่าประชาชน คือกุญแจสำคัญที่ตัดสินใจควบคุมและผลักดันให้ผลของการพัฒนาสำเร็จหรือล้มเหลวนอกจากนี้ แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ที่สนใจผลกระทบที่อาจ เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน และแหล่งน้ำ

๒.๒.๔.๑.๘ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's

Participation Approach) โดยสรุป การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม วางอยู่บนความเชื่อพื้นฐานสำคัญสองประการ ประการแรกคือการปกครองระบอบประชาธิปไตย ว่าเป็นระบอบที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้สังคมบรรลุ วัตถุประสงค์ของการพัฒนา ดังนั้นสังคมจึงมีความจำเป็นต้องนำกระบวนการทดลองจนแนวคิด ประชาธิปไตยจากสังคมตะวันตก มาใช้ในสังคมของประเทศด้อยพัฒนาอุตสาหกรรมในโลกที่สาม ประการที่สองได้แก่ความทันสมัยด้าน ทักษะคน สถาบัน วัฒนธรรมบริโภคนิยม และระบบ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรี ดังนั้นการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของ กระบวนการพัฒนาตั้งแต่การตัดสินใจ การออกแบบโครงการ การวางแผนและการดำเนินงาน ตามแผน การตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือโดยข้อมูลด้านสังคมประชากร ที่องค์กร หรือหน่วยงานภายนอกอื่น ๆ เก็บรวบรวมมาได้ การให้ความช่วยเหลือและให้ความรู้ด้านเทคโนโลยีท้องถิ่นและการประเมินผลโครงการ (Cernea. ๑๙๙๑, P.๔๖๕-๔๖๖)

๒.๒.๔.๑.๕ แนวคิดทฤษฎีใหม่ เป็นแนวคิดด้านการพัฒนา

ที่ให้ความสำคัญกับภาคเกษตรกรรมและการพัฒนาอาชีพของประชาชนในชนบท ซึ่งพระราชทานโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช โดยแนวคิดดังกล่าววางอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจ พอเพียงหรือระบบเศรษฐกิจพึ่งตนเอง ซึ่งหมายความว่าถึง ความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกหรือพึ่งพาน้อยที่สุด ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลเน้นการ ยึดหลักทางสายกลางในการดำเนินชีวิต ๕ ประการคือ

๒.๒.๔.๑.๕.๑ ด้านจิตใจ ได้แก่ การพึ่งตนเอง มีจิตสำนึกดี เห็น

ประโยชน์ส่วนรวม

๒.๒.๔.๑.๕.๒ ด้านสังคม ได้แก่ ชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็น

เครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง

๒.๒.๔.๑.๕.๓ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่

การจัดการอย่างเป็นระบบยั่งยืน

๒.๒.๔.๑.๕.๔ ด้านเทคโนโลยี ได้แก่ความสอดคล้องระหว่าง

เทคโนโลยีพื้นบ้านกับภูมิปัญญาสากล

๒.๒.๔.๑.๕.๕ ด้านเศรษฐกิจได้แก่ ประหยัด ลดรายจ่าย อยู่แบบ

พอกินพอใช้

๒.๒.๔.๑.๑๐ แนวคิดประชาสังคม (Civil Society Approach)

เป็นแนวคิดการพัฒนาสังคมกระแสรองที่มุ่งสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ ดังนั้นความเข้าใจ และการตื่นตัวเรื่องแนวคิดประชาสังคมของพลเมือง จึงเป็นรากฐานที่สำคัญ

ในการสร้างและ พัฒนารัฐประชาธิปไตย ที่วางอยู่บนรากฐานของการกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นเพื่อ สร้างประชาสังคมท้องถิ่นให้ เข้มแข็ง ในขณะที่เดียวกันองค์กรประชาชนและภาคเอกชนต่าง ๆ ก็ต้อง เรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับภาครัฐ เพื่อประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับสังคมโดยรวม รัฐในยุค ศตวรรษที่ ๒๑ จึงเป็นรัฐที่ต้องลดขนาดและบทบาทหน้าที่ลง และเปิดโอกาสให้กลุ่มตลอดจนองค์กรทางสังคมต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในด้านสาธารณกิจมากยิ่งขึ้น

๒.๒.๔.๑.๑๑ แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา (Local Wisdom Approach)

เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากข้อจำกัดของการพัฒนาในอดีต ที่ไม่ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่มีอยู่ใน แต่ละสังคม และการละเลยระบบวัฒนธรรม และเศรษฐกิจฐานราก ทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนา สังคมแบบทางเลือก ที่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาขึ้น ภูมิปัญญา (Wisdom) เป็นองค์ความรู้ อันลุ่มลึกหรือการหยั่งรู้ที่เกิดจากสัมพันธภาพอันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับ ธรรมชาติ และมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาลอย ๆ แต่เป็น ผลของกระบวนการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบ ๆ ตัวภายในระบบนิเวศท้องถิ่น ดังนั้นจึง กล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านความคิดที่เป็นระบบก่อนที่จะพัฒนาขึ้นเป็นองค์ความรู้ซึ่งสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านการปรับตัวและการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรม

๒.๒.๔.๒ ทฤษฎีการพัฒนาสังคมไว้ ดังนี้^{๒๕}

๒.๒.๔.๒.๑ ทฤษฎีสักยภาพและการแพร่กระจาย (Development Potential Diffusion Theory) ทฤษฎีนี้สรุปได้ว่า สังคมจะพัฒนาได้โดยมีเหตุปัจจัย ๖ ประการ คือ

๒.๒.๔.๒.๑.๑ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยก่อให้เกิดการพัฒนา เพราะเมื่อมีทรัพยากรมาก สิ่งเหล่านั้นจะทำให้เกิดเป็นทรัพย์สินเงินทอง สามารถนำไปใช้จ่าย และยกระดับ คุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นได้ ซึ่งยังมีทรัพยากรมากเท่าใด ก็จะทำให้ระดับการพัฒนาสูงขึ้นไปอีก

๒.๒.๔.๒.๑.๒ ทรัพยากรมนุษย์ เป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาเพราะมนุษย์ในวัยแรงงานมีกำลังแรงงานที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตได้ ซึ่งยังมีคนในวัยแรงงาน มากเท่าใด ก็จะทำให้ระดับการพัฒนาสูงมากขึ้นเพียงนั้น

๒.๒.๔.๒.๑.๓ องค์กรสังคม หมายถึงองค์กรที่เป็นประโยชน์ต่อการ

^{๒๕} สัณญา สันญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**(พิมพ์ครั้งที่ ๘), (กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๕๑),หน้า๑๔.

พัฒนาซึ่งเป็นองค์การสังคมนประเภทสหกร (Association) เช่น กลุ่มอาชีพ สหกรณ์ เป็นต้น องค์การทางสังคมจะช่วยทำให้เกิดพลังในการทำงานได้ใหญ่ขึ้นและมากขึ้น เพราะเป็นการรวมกำลังแรงงานในงานใหญ่ ๆ ที่ทำคนเดียวไม่ได้ องค์การก็สามารถทำได้ มีประสิทธิภาพ มีความรอบคอบ จึงเป็นเหตุให้เกิดการพัฒนา

๒.๒.๔.๒.๑.๔ ภาวะผู้นำ หรือจำนวนผู้นำประเภทต่าง ๆ ยังมีมากเท่าใด ก็ยังจะทำให้ระดับการพัฒนามีสูงเพียงนั้น ทั้งนี้เพราะผู้นำมักจะเป็นคนที่มีคุณภาพ การทำงานของผู้นำก็จะมีคุณภาพตามไปด้วย นอกจากนั้นผู้นำมักจะมีบริวาร จึงมีคนที่มารวมตัวกันทำงานเพื่อผู้นำอย่างทุ่มเทจึงทำให้เกิดผลดีแก่การพัฒนา

๒.๒.๔.๒.๑.๕ การติดต่อ จะทำให้เกิดการถ่ายทอด เรียนรู้ รับเอาความรู้ ความชำนาญ สินค้า เทคโนโลยี จากสังคมเจริญมาใช้หรือมาผลิตเครื่องมือ เครื่องใช้ หรือสินค้าขึ้นมาในสังคมด้อยพัฒนา ทำให้สังคมด้อยพัฒนาที่มีความเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย

๒.๒.๔.๒.๑.๖ การฝึกอบรม หรือการศึกษา เป็นการทำให้ความรู้ และความชำนาญในด้านต่าง ๆ สูงขึ้น การพัฒนายิ่งจะสูงตามไปด้วย รวมไปถึงการเป็นต้นเหตุควบกับ ตัวเหตุอื่น ก็อาจมองได้ว่า การศึกษาดีย่อมจะทำให้รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ องค์การสังคมที่มีคนมีการศึกษาเป็นสมาชิกก็จะ ทำให้องค์การสังคมมีคุณภาพด้วย ผู้นำที่มีการศึกษาก็จะนำพาไปในสิ่งที่เจริญก้าวหน้า รวมไปถึง การติดต่อที่มีประสิทธิภาพย่อมเกิดจาก คนได้รับการอบรมหรือมีการศึกษาดี

สรุป ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย ประกอบด้วยปัจจัย ๖ ประการเป็นต้นเหตุคือ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การทางสังคม ภาวะ ผู้นำ การติดต่อและการฝึกอบรม ซึ่งยังมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มากเพียงใด การพัฒนาสังคมก็จะมีมาก ขึ้นเท่านั้น

๒.๒.๔.๒.๒ ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization) ผู้สร้างทฤษฎีคือ Daniel Lerner นักวิชาการชาวอเมริกา มีสาระสำคัญดังนี้คือ

๒.๒.๔.๒.๒.๑ การสื่อสารทำให้เกิดการขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่การสื่อสาร โดยเฉพาะการสื่อสารสมัยใหม่ จะเป็นตัวนำเอาสื่อ ความรู้ ความคิด ข่าวสารเกี่ยวกับ ชีวิตสังคมสมัยใหม่ แพร่กระจายไปทั่วสังคมตามช่องทางต่าง ๆ คนที่สามารถรับรู้และประเมินค่า ได้อาจนำไปใช้ จึงเป็นการขัดเกลาทางสังคมแบบหนึ่ง และเมื่อมีการถ่ายทอดความรู้ข่าวสารต่าง ๆ เหล่านี้ไปสู่ลูกหลานรับช่วงต่อไป จึงเกิดการขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ขึ้น

๒.๒.๔.๒.๒.๒ การขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ ทำให้สามารถปลูกฝังจินตภาพสมัยใหม่ หมายความว่า การขัดเกลาทางสังคมสมัยใหม่ เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม จากคนชั่วอายุหนึ่งไปยังคนอีกชั่วอายุหนึ่ง เช่นเดียวกับการขัดเกลาทางสังคมทั่วไป จะเป็น การปลูกฝัง

ความรู้ ความคิด รวมทั้งแบบชีวิตสังคมสมัยใหม่ให้กับชนรุ่นใหม่ ทำให้เป็นช่องทางในการสร้างสังคมสมัยใหม่

๒.๒.๔.๒.๒.๓ จินตภาพสมัยใหม่กระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนที่ประเภทต่าง ๆ หมายถึง ความรู้ความคิดใหม่ ๆ ความใฝ่ฝันถึงสังคมสมัยใหม่จะผลักดันให้คนในสังคมที่ได้รับหรือใช้สื่อสารมวลชนสมัยใหม่ มีการเคลื่อนที่ประเภทต่าง ๆ นั่นคือ มีการย้ายถิ่นทำให้เขาพ้นจากอำนาจตามประเพณีเดิม มีการเปลี่ยนแปลงสภาพ เช่น จากชาวนา ชาวนบพ มาเป็นกรรมกร และมีการเปลี่ยนตัว คือการคิดแบบใด ๆ เช่นเปลี่ยนแนวคิดแบบชาวนาที่ผลิตแบบพออยู่พอกิน มาเป็นการคิดแบบพ้อค้ามั่งแสงหากำไร เป็นต้น

๒.๒.๔.๒.๒.๔ การเคลื่อนที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมรวมกัน เช่นขนาด ลักษณะ สถานภาพ และบทบาททางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ

๒.๒.๔.๒.๒.๕ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้เกิดภาวะความเป็นสมัยใหม่ หมายถึง ภาพของบุคคลและสังคมสมัยใหม่ที่บุคคลสังคมวาดขึ้นมาในความคิด สืบเนื่องมาจากการได้รับรู้ข่าวสารจากการคมนาคมสื่อสารสมัยใหม่ ทำให้บุคคลพยายามที่จะทำให้ตนและสังคมสรุป ทฤษฎีนี้ ตัวทำให้เกิดการพัฒนาสังคมคือการสื่อสารสมัยใหม่การจัดเกล้าทางสังคมสมัยใหม่ จินตภาพสมัยใหม่ การเคลื่อนที่ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลง ทางสังคม

๒.๒.๔.๒.๓ ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (The Diffusion Theory of Innovation) โดย Everett M. Rogers นักวิชาการชาวอเมริกัน ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

๒.๒.๔.๒.๓.๑ การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล หมายความว่าปัจเจกบุคคลแต่ละคนเป็นผู้ตัดสินใจรับไม่รับนวัตกรรม บางคนรับเร็ว บางคนรับช้า แม้จะอยู่ในสังคมหรือในชุมชนเดียวกันก็ตาม

๒.๒.๔.๒.๓.๒ การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับระบบสังคม หมายความว่าระบบสังคมประเภทต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการจะรับหรือไม่รับนวัตกรรม หรือรับเร็วรับช้าด้วย ทฤษฎีนี้แบ่งสังคมออกเป็นสองประเภท คือสังคมสมัยใหม่ชั่วหนึ่ง กับสังคมโบราณหรือสังคมประเพณีอีกชั่ว หนึ่ง สังคมสมัยใหม่จะรับนวัตกรรมเร็วและรับปริมาณมากกว่าสังคมประเพณี ทั้งนี้เพราะสังคมสมัยใหม่มีระบบค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมในลักษณะที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมให้เจริญรุดหน้า ดังนั้นเมื่อมีอะไรใหม่มา ก็สนับสนุนให้รับมาทดลองใช้ในสังคม ในขณะที่สังคมประเพณีไม่มีระบบค่านิยมและบรรทัดฐานสังคมเช่นนี้ จึงไม่สนับสนุนการรับนวัตกรรม

๒.๒.๔.๒.๓.๓ การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับการสื่อสาร การสื่อสารเป็นกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมจากจุดเริ่มต้นไปสู่จุดสุดท้าย คือการรับหรือไม่รับนวัตกรรม

๒.๒.๔.๒.๓.๔ การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับตัวนวัตกรรม หมายถึงลักษณะของนวัตกรรมมีส่วนกำหนดระยะเวลา หรือการรับหรือไม่รับนวัตกรรมทฤษฎีนี้ระบุว่านวัตกรรมมีปัจจัย ที่จะต้องพิจารณา ๕ ประการคือ ๑) ความได้เปรียบ ๒) การเข้ากับสังคมวัฒนธรรมได้ ๓) ความสลับซับซ้อน ๔) การแบ่งทดลองใช้ได้หรือไม่ ๕) ความยากง่ายต่อการเข้าใจนวัตกรรม

๒.๒.๔.๒.๓.๕ การรับนวัตกรรมขึ้นอยู่กับระยะเวลา เวลาก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ภาวะนวัตกรรม อันเป็นเครื่องแสดงระดับหรือประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมสูงบางคนมีตำ ในการที่บุคคลจะตัดสินใจรับหรือไม่รับนวัตกรรม เขาต้องใช้ระยะเวลาพิจารณา นวัตกรรม ระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งหากไม่มีเวลาเขาก็ไม่สามารถตัดสินใจได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมตามทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม จะต้องมียปัจจัยเหตุ ๕ ตัว คือ ปัจเจกบุคคล ระบบสังคม การสื่อสาร นวัตกรรม และระยะเวลา

๒.๒.๔.๒.๔ ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร.เอนสมิงเงอร์ ซึ่งเป็นทฤษฎีตะวันตก ซึ่งอาจจะมีความเป็นตะวันออกอยู่บ้าง เพราะ ดร.เอนสมิงเงอร์ ได้รวบรวมจากการทำงานใน ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศอินเดีย ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

๒.๒.๔.๒.๔.๑ เป้าหมายการพัฒนาชาติ คือการพัฒนาคนและการพัฒนา สถาบัน การพัฒนาคนเป็นอันดับหนึ่ง ตามด้วยการพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคนคือ การทำให้ เขาสามารถพึ่งตนเองได้อย่างนับถือตนเอง

๒.๒.๔.๒.๔.๒ การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนร่วมจะต้องมีความรับผิดชอบ ในการแก้ปัญหาของตนเอง แสวงหาเทคโนโลยีและงบประมาณจากรัฐบาลและสร้างโครงสร้าง สถาบันพื้นฐาน มีคนเชื่อถือและสนองความต้องการจำเป็นของเขาได้

๒.๒.๔.๒.๔.๓ สาเหตุการพัฒนาอาจมาจากสาเหตุภายนอกหรือภายในก็ได้ จะทำ การพัฒนาได้คนที่ถูกพัฒนาต้องยินยอมเปลี่ยนแปลงและเป็นผู้ทำในการดำเนินการ เปลี่ยนแปลง นั้นด้วย

๒.๒.๔.๒.๔.๔ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยม ทศนคติ หรือ วิธีการทำสิ่งของจะต้องมีลักษณะเป็นกระบวนการที่กระตุ้นยั่วให้เติบโตได้ กำหนดทิศทางได้ และจะต้องไม่ตายตัว

๒.๒.๔.๒.๔.๕ การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมเป็นทั้งผลและเหตุของการ เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง

๒.๒.๔.๒.๔.๖ การพัฒนาสังคม ทำให้วิธีการคิดและวิธีทำสิ่งต่าง ๆ ตาม ประเพณี ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป

๒.๒.๔.๒.๔.๗ ในกระบวนการพัฒนาสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

จะเปลี่ยนแปลงสังคมประเพณีให้เป็นสังคมสมัยใหม่

๒.๒.๔.๒.๔.๘ เนื่องจากการพัฒนาสังคมจะต้องใช้เงินในการเริ่มโครงการและดำเนินโครงการหลักสำคัญอย่างหนึ่ง จากประสบการณ์ ๓๐ ปีในการพัฒนาของ ดร.เอนสมิงเงอร์ คือ จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อนและอย่างต่อเนื่องประชาชนจะต้องเข้าใจว่า เงินที่นำมาใช้ในการพัฒนาจะต้องมาจากชุมชนที่จะถูกพัฒนานั่นเอง เงินของรัฐเท่าใดก็สู้เงินของ ประชาชนไม่ได้

๒.๒.๔.๒.๔.๙ หากใช้การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานให้เป็นทั้งเหตุและผล ของการพัฒนา จะต้องใช้การปฏิรูปที่ดินและปฏิรูปสถาบัน สนับสนุนการพัฒนาแบบผสมผสาน

๒.๒.๔.๒.๔.๑๐ แบบแผนการดำเนินชีวิตครอบครัวและค่านิยมทางสังคม จะต้องใช้เวลาเปลี่ยนแปลงนานกว่าวัตถุ ดังนั้นจึงต้องเลือกเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมมาใช้ เพื่อให้ครอบครัวและค่านิยมมีเวลาปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้

๒.๒.๔.๒.๔.๑๑ การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องล่อแหลมต่อความไม่สงบทางการเมือง เพราะการพัฒนาทุกเรื่องเป็นการเมือง ดังนั้น การพัฒนาสังคมจึงต้องได้รับการสนับสนุนทางการเมืองอย่างแข็งขัน

๒.๒.๔.๒.๔.๑๒ ความรู้สังคมศาสตร์ จะช่วยให้สามัญชน นักวางแผน นักบริหาร และนักการเมือง เข้าใจทฤษฎีพัฒนาสังคมได้ดีขึ้น

สรุป ทฤษฎีพัฒนาสังคมชุดนี้ให้ประโยชน์ ๓ ประการ

- ๑) บอกเป้าหมายของการพัฒนาว่าสูงสุดคือ การพัฒนาคนรองลงมาเป็นสถาบัน
- ๒) บอกกระบวนการพัฒนาเป็นขั้นตอน อะไรก่อน อะไรหลัง เช่นต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อน แล้วตามด้วยการพัฒนาอย่างอื่น
- ๓) ให้สาเหตุของการพัฒนาสังคมสมัยใหม่ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาแบบผสมผสาน การปฏิรูปที่ดิน วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปทฤษฎีการพัฒนาสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้วสามารถจำแนกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ แนวคิดการพัฒนาสังคมกระแสหลัก และแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคมกระแสรอง ซึ่งทฤษฎีการพัฒนาสังคมในกลุ่มกระแสหลักประกอบด้วย ทฤษฎีวิวัฒนาการ, ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก, ทฤษฎีความทันสมัย, ทฤษฎีการพึ่งพา, ทฤษฎีโลกาภิวัตน์, ทฤษฎีสักยภาพและการแพร่กระจาย, ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสาร ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ส่วนแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคมกระแสรองได้แก่ ทฤษฎีเครือข่ายทาง สังคม แนวคิดผู้แสดงทางสังคม แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดทฤษฎีใหม่ แนวคิด ประชาสังคม แนวคิดเรื่องภูมิปัญญา และทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร.เอนสมิงเงอร์

๒.๓. กลยุทธ์การพัฒนาสังคม

๒.๓.๑. ความหมายของกลยุทธ์การพัฒนาสังคม

กลยุทธ์การพัฒนาสังคม คือ วิธีการพัฒนาสังคมที่คาดว่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการทั่วไป เป็นสิ่งที่นำมาใช้เพิ่มเติมจาก วิธีการที่ใช้อยู่ตามปกติ อาจมีลักษณะซับซ้อนละเอียดอ่อน แหวมคม หรืออาจกล่าวว่า กลยุทธ์ การพัฒนาสังคมเป็นวิธีการพัฒนาสังคมอันแหลมคม ก่อประสิทธิผลการพัฒนาสังคมอย่างสูง^{๒๖}

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์การพัฒนาสังคม คือกลวิธีการการเปลี่ยนแปลงที่ดี เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพ อนามัย มีความพึงพอใจในชีวิตของตน และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

๒.๓.๒. รูปแบบกลยุทธ์การพัฒนาสังคม

รูปแบบกลยุทธ์การพัฒนาสังคม ไว้ดังนี้

๑.การสร้างความร่วมมือ หมายถึง การชักนำบุคคลและองค์กรต่าง ๆ เข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมอย่างหลากหลาย

๒.การร่วมมือกับองค์กรเอกชน คือ การมองเห็นความสำคัญและสร้างความร่วมมือ กับองค์กรเอกชนไม่ว่าจะเป็นประเภทแสวงหากำไร และไม่แสวงหากำไร ซึ่งองค์กร เหล่านี้มีกำลังเงิน กำลังคน มีความรู้ความสามารถ และมีวิธีการทำงานที่แตกต่างไปจากของทาง ราชการ

๓.การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง ความรู้พื้นบ้านต่าง ๆ เช่น การรักษาโรค การช่าง การคมนาคมขนส่ง การศึกษา นันทนาการ ภาษา เป็นต้น

๔.การมองปัญหาการพัฒนาสังคม หมายถึง หลักการมองว่าเมื่อมีการพัฒนาสังคมในรูปแบบต่าง ๆ แล้ว ปัญหาจะเกิดจากสิ่งใดบ้าง เพื่อจะได้ระมัดระวังหรือหาทางป้องกันไว้ ก่อน

๕.ผลเชิงลบของการพัฒนาสังคม หมายถึง ผลเสียหรือผลลบอันเกิดจากการพัฒนาสังคม ทั้งที่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าและไม่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า

๖.กลวิธีการพัฒนาสังคม หมายถึง รูปแบบวิธีการในการพัฒนาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เช่น การพัฒนาแบบสมดุล, การพัฒนาแบบเชิงรุก, การพัฒนาแบบครบวงจร, การ พัฒนาแบบไร้นาสวนผสม, การพัฒนาแบบผู้นำพื้นบ้าน เป็นต้น

๗.การบำรุงรักษาสິงที่ได้พัฒนาขึ้นมาแล้ว หมายถึง สิ่งที่เป็นวัตถุหรือไม่ใช่วัตถุ ก็ตามเมื่อพัฒนาขึ้นมาแล้ว มีการรักษาไว้ให้คงสภาพไว้ให้นานที่สุด

^{๒๖} สัตยญา สัตยญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๑-๑๓๘.

๓.๔. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน

หลักคิดของปราชญ์ชาวบ้าน แก่นแท้ของความเป็นปราชญ์ ปราชญ์ชาวบ้านหลายร้อยคนในสังคมไทยได้เสนอหลักคิดและวิธีการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนและสังคม ของปราชญ์ชาวบ้านตั้งแต่บุคคลเบื้องต้น ไปจนกระทั่งระดับชุมชนเริ่มจาก^{๒๓}

๑. การรู้จักตัวเองให้ได้ ก็คือ ต้องรู้ว่าปัญหาที่เราเผชิญอยู่เกิดจากอะไร ใครทำให้เกิดปัญหา เราสร้างปัญหาเอง หรือ คนอื่นสร้างปัญหา เช่น ปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากนโยบายของรัฐบาลหรือเพราะใคร สามารถวิเคราะห์ตนเอง ชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รากฐาน ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน สังคม มีทรัพยากรอะไรบ้าง มีทุนปัญญา ทุนทางสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรอยู่หรือไม่ ถ้ามีจำนวนเท่าไร ชีวิตหรือชุมชน ต้องการอะไร อะไรคือสิ่งที่จำเป็น อะไรคือสิ่งที่ต้องการ การวิเคราะห์ตัวเอง ทำให้เราได้เข้าใจตัวเอง ทราบถึงความจำเป็น และความต้องการที่แท้จริง ทำให้ชีวิตหรือชุมชน สามารถจัดความสัมพันธ์ หรือกำหนดท่าทีต่อสิ่งที่มาจากภายนอกที่เข้ามา เป็นผู้เลือก คัดสรร อะไรควรรับ หรือควรปฏิเสธ รับแล้วควรปรับให้เข้ากับชีวิต หรือชุมชนได้อย่างไร เป็นการเรียนรู้เท่าทันสิ่งภายนอก เปรียบเสมือนชุมชนที่มีภูมิคุ้มกันโรคภัยที่เข้ามา

๒. ใช้ปัญญาทำงานแทนเงินตราเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ พัฒนาคนให้เกิดปัญญา มีความคิดที่จะแก้ปัญหาด้วยตัวเอง การระดมทุน ระดมทรัพยากร มาที่หลังมีความเชื่อมั่นว่าถ้ามนุษย์เกิดปัญญา จะสามารถแก้ปัญหาได้ การทำงานร่วมกัน จึงต้องตระหนักเสมอว่า เป็นกระบวนการในการสร้างคนขึ้นมา

๓. สร้างการมีส่วนร่วมแทนอำนาจสั่งการใช้วิธีการทำงานโดยชักชวนคนเข้าร่วมจากกลุ่มเล็ก ๆ ก่อน ทำให้เกิดผลงานเห็นชัดเจน มีตัวอย่างรูปธรรมพิสูจน์ได้ จนเกิดการยอมรับว่า สามารถทำได้จริง จึงขยายผล ไปสู่วงกว้าง ชักชวน สร้างแนวร่วมให้คนเข้าร่วมกระบวนการมากขึ้นเรื่อย ๆ มีหลักในการระดมความคิดร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ แต่จะให้ร่วมคิดกันดัง ๆ ในที่ประชุม นำแนวคิดของแต่ละคน มาปรับปรุงพัฒนาาร่วมกัน เมื่อเกิดความชัดเจนทางความคิด ก็หาแนวทางในการปฏิบัติ ถ้ามองถึงวิธีการกระทำ ? จะคุ้มค่าหรือไม่ ? ตั้งคำถาม หากคำตอบทุกประเด็นให้ชัดเจน เมื่อคิดแล้ว ต้องลงมือทำด้วยตัวเอง แต่ถ้าเพียงแต่คิด เพื่อเสนอให้คนอื่นทำจะไม่ได้ผล ยึดถือคคคิดแล้วต้องลงมือทำ

^{๒๓} อรรถพล อุสายพันธ์, มติชนรายวัน ประจำวันอาทิตย์ที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๔๘, (มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง, ๒๕๔๘)

๔. ชุมชนต้องมีบทบาทหลักในการพัฒนา ไม่ใช่หน่วยงานราชการ งานพัฒนาชุมชนที่ผ่านมาเป็นงานของหน่วยงานราชการเป็นหลัก ชุมชนเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ถูกขอร้องให้ช่วยทำเพื่อให้เกิดผลงาน ที่หน่วยงานราชการจะได้นำไปรายงานตามลำดับชั้น จนถึงระดับกระทรวง เป้าหมายของราชการ จึงไม่ได้อยู่ที่ที่จะเกิดผลต่อการพัฒนาชาวบ้านแต่อย่างใด แต่อยู่ที่จะมีอะไรไปรายงานเป็นผลงานของหน่วยงานราชการเอง จึงต้องเปลี่ยนกลับกันเป็น ต่อไปนี้ ชุมชนต้องมีบทบาทหลัก หน่วยงานราชการเป็นเพียงผู้เข้าร่วม ส่งเสริมสนับสนุน ชาวบ้านจะต้องเป็นพระเอก ข้าราชการต้องลดบทบาทตัวเองลง เมื่อหน่วยงานราชการถอนตัว ชุมชนก็สามารถดำเนินการด้วยตัวเองไปได้ ไม่ใช่เหมือนการพัฒนาที่ผ่านมา เมื่อหน่วยงานราชการถอนตัว หมดงบประมาณมาส่งเสริมโครงการนั้นก็ล้มหายตายจากไปพร้อมกับหน่วยงานราชการนั้น

๕. ทำตัวเป็นแบบอย่าง คนยอมรับนับถือวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นวิถีที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ใช้ชีวิตแบบสมถะ มีความซื่อสัตย์ เป็นคนมีคุณธรรม ยึดหลักพุทธธรรม ไม่มีปัญหาทางการเงิน ทุกคนให้การยอมรับนับถือ ใช้ชีวิตอย่างคนที่พออยู่พอกิน ไม่ทะยานอยากไปตามกิเลสฝ่ายต่ำ ใช้ชีวิตแบบมีสติ ปฏิเสธสังคมบริโภคนิยมวัตถุ แต่เน้นมิติทางจิตใจ เป็นกัลยาณมิตร อยู่ร่วมกับธรรมชาติ

สรุป ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ใช้ชีวิตแบบสมถะ มีสติ ใช้ชีวิตโดยยึดหลักพุทธธรรม เป็นแบบอย่างและเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชนและบุคคลทั่วไป เป็นผู้ที่รู้จักตนเอง สามารถวิเคราะห์ตนเองและชุมชน เพื่อนำมาปรับใช้ แก้ปัญหาในชุมชนของตนเองโดยการพึ่งพาตนเอง ร่วมกันคิดและชักชวนคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

คุณสมบัติของผู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านหรือนักคิดท้องถิ่นหรือครูภูมิปัญญาไทย จะมีคุณสมบัติของผู้ที่เป็นปราชญ์ คือ^{๒๔}

๑. เป็นผู้ที่มีธรรมะอยู่ในใจ เป็นธรรมะของความรัก ความเมตตาความอยากช่วยคน เป็นธรรมโดยการปฏิบัติ

๒. แสวงหาความรู้และจัดการองค์ความรู้ โดยคิดทำสรุปบทเรียน แล้วนำมาเป็นความรู้ให้คนอื่นเห็นได้อย่างชัดเจนมีทั้งวิชาการและภาคปฏิบัติให้เห็น

๓. เป็นผู้ที่มีความรัก ความเป็นปราชญ์ไม่ได้อยู่ที่ความฉลาดของปัญญาที่เกิดจากการกระทำ แต่เกิดจากรักที่มีธรรมะเป็นแรงบันดาลใจให้แบ่งปันแก่ผู้อื่น

๔. เป็นร่มโพธิ์ ร่มไทร การแก้ปัญหาที่เกิดจากการทำจริงด้วยความรักแผ่นดิน

^{๒๔} สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๒๑ (๒๕๕๑)

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า ปราชญ์ชาวบ้านนั้นเป็นผู้ที่มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ มีความคิดเข้าระบบชอบค้นหาคำความจริง ช่างสังเกตและนำสิ่งที่พบเห็นมาเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง สามารถสรุปเป็นบทเรียนได้

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมของ ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนกับระบบนิเวศชุดหนึ่ง การทำลายระบบนิเวศท้องถิ่น เช่น การเปลี่ยนถิ่นที่อยู่ที่ทำกิน หรือการอพยพชาวเขาออกจากดอย จึงอาจเป็นการทำลายองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่มีคุณค่ามหาศาลให้สูญหายไป อย่างไม่หวนกลับ เช่นเดียวกับประเวศ วะสี (อ๋างใน สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, ๒๕๔๒) กล่าวไว้ว่า^{๒๕}

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเฉพาะถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความบูรณาการสูง ทั้งเรื่องกายใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ ฯลฯ ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น เช่น ประเพณีลอยกระทง พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นตัวอย่างของภูมิปัญญาในการนำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ

๓. มีความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ผู้มีประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโสเพราะถือว่าผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึก ที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม กับยุคสมัยความเหมือนกันของภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เป็นองค์ความรู้ และเทคนิคที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการกล่าวถึงพื้นเพ รากฐานความรู้ ความสามารถทางวิชาการ ที่ชาวบ้านได้รับการถ่ายทอด สัมมาจากบรรพบุรุษและสามารถปรับ

^{๒๕} ยศ สันติสมบัติ (๒๕๔๔ : ๔๗)

ประยุกต์และพัฒนาตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป โดยผ่านการสังเกต ทดลองใช้ เลือกรองและถ่ายทอดสืบมาทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ๓ ลักษณะ โดยมีคนเป็นจุดศูนย์กลาง คือ

๑. ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช

๒. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมและท้องถิ่นนั้น ๆ

๓. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถจะจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และยังแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในการ

จัดการความขัดแย้งภายในและระหว่างชุมชน การปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของยุคสมัยด้วยการปรับภูมิปัญญาเดิมให้สอดคล้องกับความต้องการใหม่ ๆ ตลอดจนการรับเอมนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้กับการผลิตและวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

ลักษณะองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน

ลักษณะองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน พอสรุป ได้ดังนี้^{๓๐}

๑. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม

๒. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

๓. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

๔. เป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม

๕. เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่าง ๆ

๖. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง

๗. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม ตลอดเวลา

๘. มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์

๙. มีบูรณาการสูง

๑๐. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

๑๑. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตรธรรม

จากลักษณะองค์ความรู้ดังกล่าวเป็นวิธีการปฏิบัติของชาวบ้านซึ่งได้มาจาก ประสบการณ์ แนวทางแก้ปัญหาในแต่ละเรื่อง แต่ละประสบการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมีเงื่อนไขปัจจัย

^{๓๐} สำนักงานพัฒนาเกษตรกร (๒๕๕๓)

เฉพาะที่แตกต่างกันออกไป นำมาใช้แก้ไขปัญห โดยอาศัย ศักยภาพที่มีอยู่โดยชาวบ้านคิดเอง เป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต หรือเป็นความรู้ของชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่ง ของมรดกทางวัฒนธรรม เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้มีพลังและความสำคัญอย่างยิ่งในสังคม ชุมชนท้องถิ่น ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอดช่วยสร้างสรรค์การผลิตและช่วยในด้านการงานเป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุ มีผลในตัวเอง

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ออกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้^{๓๑}

๑. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นนามธรรมได้แก่โลกทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน อาจจำแนกได้ ดังนี้

๑.๑ ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา ภูมิปัญญาประเภทนี้จะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เนื่องจากมีพื้นฐานทางความเชื่อในศาสนาที่แตกต่างกัน สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักนั้น ได้มีส่วนสร้างสรรค์สังคม โดยการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

๑.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม เนื่องจากประเพณีและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่ดึกดำบรรพ์ที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะเป็นการเพิ่มขวัญและกำลังใจคนในสังคม ภูมิปัญญาประเภทนี้จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในสังคมเป็นอย่างมากดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญในประเทศไทยล้วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคนในสังคมแทบทั้งสิ้น

๑.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เนื่องจากคนไทยมีอาชีพที่เกี่ยวกับเกษตรกรรมโดยเฉพาะการทำนา ทำไร่ จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อแก้ปัญหาหรืออ่อนน้อมเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเพื่อเพิ่มผลิตผลทางการเกษตรดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ

๒. ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นรูปธรรม หรือแบบแผนความประพฤติปฏิบัติ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะและอื่น ๆ

^{๓๑} จำนง แรกพินิจ (๒๕๕๑)

๒.๑ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน เป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะต่าง ๆ โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันหลังจากนั้นได้สืบทอดโดยการพัฒนาอย่างไม่ขาดสายเป็นศิลปะที่มีคุณค่าเฉพาะถิ่น

๒.๒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับอาหารและผักพื้นบ้าน นอกจากมนุษย์จะนำอาหารมาบริโภคเพื่อการอยู่รอดแล้ว มนุษย์ยังได้นำเทคนิคการถนอมอาหารและการปรุงอาหารมาใช้เพื่อให้อาหารที่มีมากเกินความต้องการสามารถเก็บไว้บริโภคได้เป็นเวลานานซึ่งถือว่าเป็นภูมิปัญญาอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังนำผักพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ มาบริโภคอีกด้วย

๒.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน การละเล่นถือว่าเป็นการผ่อนคลาย โดยเฉพาะในวัยเด็กซึ่งชอบความสนุกสนานเพลิดเพลิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยส่วนใหญ่จะใช้อุปกรณ์ในการละเล่นที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างกลมกลืน

๒.๔ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งเกิดจากการสร้างสรรค์ของแต่ละภาคเราสามารถพบหลักฐานจากร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏกระจายอยู่ทั่วไป เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงเทคนิค ความคิด ความเชื่อของบรรพบุรุษเป็นอย่างดี

๒.๕ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเพลงพื้นบ้านภูมิปัญญาประเภทนี้ส่วนมากแสดงออกถึงความสนุกสนาน และยังเป็นคติสอนใจสำหรับคนในสังคม ซึ่งมีส่วนแตกต่างกันออกไปตามโลกทัศน์ของคนในภาคต่าง ๆ

๒.๖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับสมุนไพรและตำรายาพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประเภทนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ของคนในอดีตและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นปัจจัยสี่ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับมนุษย์ หากได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมจะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตได้

๒.๗ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมเทคโนโลยีและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนไทยในแต่ละภาคนั้นถือเป็นการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมชั้นเยี่ยม ซึ่งปัจจุบันไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาและส่งเสริมภูมิปัญญาประเภทนี้เท่าที่ควร หากมีการเรียนรู้และสืบทอดความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์กรรมและหัตถกรรมให้แก่เยาวชน จะเป็นการรักษาภูมิปัญญาของบรรพชนได้อีกทางหนึ่ง

บทบาทของภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชนและสังคมไทย

ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน ในช่วงที่ผ่านมาได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะชุมชนบท ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้^{๓๒}

๑. ภูมิปัญญาชาวบ้านก่อให้เกิดการประยุกต์วัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนาชนบท จุดเด่นอย่างหนึ่งของภูมิปัญญาชาวบ้านคือ การให้ความสำคัญต่อคุณค่าซึ่งเป็นนามธรรม ไม่ยึดติดกับรูปแบบ ส่งผลให้ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับตัวได้ตามสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ผู้คนและชุมชนในชนบทจึงได้นำจุดเด่นนี้มาประยุกต์วัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะการประยุกต์ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การสืบชะตาแม่น้ำ การบวชป่า และผ้าป่าพันธุ์ไม้ เป็นต้น การประยุกต์ประเพณี พิธีกรรมเหล่านี้ช่วยให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนค่อย ๆ พื้นตัวขึ้น และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน ไม่ใช่การควบคุมหรือเอาชนะธรรมชาติอย่างที่ผ่านมา

๒. ภูมิปัญญาชาวบ้านก่อให้เกิดกลไกใหม่ทางสังคมวัฒนธรรม แม้ว่าการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดความเจริญทางวัตถุมากมาย ทำให้ประชาชนได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น แต่อีกด้านของความก้าวหน้าก็กลับส่งผลให้ผู้คนและชุมชนถูกตัดออกจากกัน สังคมชุมชนในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และการพึ่งพาอาศัยกันอย่างในอดีตหรือการช่วยเหลือกันโดยตรงแบบให้พี่เลี้ยง ซึ่งเป็กลไกทางสังคมวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมได้คลายพลังลงไปมากแล้ว ชุมชนจึงได้สร้างกลุ่มหรือองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นกลไกใหม่ที่ช่วยให้คนในชุมชนหันกลับมาพึ่งพาอาศัยกันอีกครั้งหนึ่ง

กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารหมู่บ้าน และองค์กรการเงินชุมชนที่เรียกชื่ออื่น เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นลักษณะที่กล่าวข้างต้นได้เป็นอย่างดี องค์กรการเงินเหล่านี้จะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ชุมชนประสบกับปัญหาเงินทุนและภาวะหนี้สิน ชาวบ้านในชุมชนจะไม่มีทางออกในเรื่องนี้ ไม่สามารถหยิบยืมเงินทองจากญาติพี่น้อง เพราะทุกคนต่างตกอยู่ในภาวะเดียวกัน การรวมตัวเป็นกลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน และองค์กรการเงินในชื่ออื่นก็จะเกิดขึ้น สมาชิกของกลุ่มนำเงินคนละเล็กคนละน้อยมาฝากไว้ร่วมกัน กลุ่มจะทำหน้าที่จัดการเงินหรือทรัพยากรดังกล่าว ให้สมาชิกที่มีความจำเป็นเร่งด่วนได้กู้ยืมนำไปแก้ปัญหาที่เผชิญในขณะนั้น กลุ่มหรือองค์กรการเงินเหล่านี้จึงมีฐานะเป็นกลไกใหม่ทางสังคมวัฒนธรรมที่ช่วยให้คุณค่าเดิมของสังคมชุมชน คือการพึ่งพาอาศัยกันได้กลับมามีบทบาทในสังคมปัจจุบัน และยังช่วยให้ญาติพี่น้องในชุมชนได้หันมาใกล้ชิดกันอีกครั้งหนึ่ง

^{๓๒} จ้างงค์ แรกพิณิจ (๒๕๕๑)

นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีกลุ่มและองค์กรชาวบ้านหรือองค์กรชุมชนอีกจำนวนมากที่เกิดขึ้นและได้รับการพัฒนาโดยกระบวนการภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น ธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ และกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงาน เป็นต้น เหล่านี้ต่างทำหน้าที่เช่นเดียวกับองค์กรการเงินที่กล่าวข้างต้นการพึ่งพาอาศัยกันผ่านองค์กรจัดการใหม่ไม่ได้จำกัดเฉพาะในชุมชนเท่านั้นแต่ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนและพึ่งพาซึ่งกันและกันได้พัฒนาเป็น เครือข่ายองค์กรชุมชน ช่วยผู้คนต่างหมู่บ้าน ต่างเขตการปกครองที่มีความสนใจร่วมกันได้พึ่งพาอาศัยกัน กลุ่มหรือองค์กรชุมชนและเครือข่าย นับเป็นกลไกใหม่ทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นทั้งผลผลิตและกระบวนการของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเป็นกลไกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้คนและชุมชนในปัจจุบัน

๑. ภูมิปัญญาชาวบ้านก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สถาบันของชุมชน พัฒนาการของภูมิปัญญาชาวบ้านในช่วงที่ผ่านมา ได้ส่งผลต่อการสร้างสรรค์สถาบันใหม่ของชุมชน ที่สำคัญมีดังนี้

สถาบันการเรียนรู้ ในช่วงที่ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาการพัฒนาและหมดหนทางแก้ไข ชาวบ้านจำนวนหนึ่งที่ไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาได้พยายามแสวงหาทางออก โดยการรวมตัวเพื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างกัน เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นในชุมชนต่าง ๆ บางชุมชนสามารถรักษาและพัฒนาความสัมพันธ์นี้ให้ต่อเนื่องและมั่นคงจนมีภาวะเป็นสถาบัน สถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งอาจเรียกชื่อต่างกัน เช่น มหาวิทยาลัยชาวบ้าน มหาวิทยาลัยธรรมชาติ ศูนย์ศึกษาและพัฒนา สมาคม ชมรม และเครือข่าย เป็นต้น ต่างนำลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวทาง การเรียนรู้จึงเป็นธรรมชาติ ง่าย และตรงต่อความต้องการของชาวบ้าน โดยมีผู้นำ ผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวคิด ความรู้ หรือชุดประสบการณ์ให้แก่ผู้สนใจนำไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชน ไม่ใช่ความรู้ทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่จะประกอบด้วยส่วนที่เป็นคุณค่า ศีลธรรม และจริยธรรม หรือเป็นความรู้แบบองค์รวม และการถ่ายทอดก็ได้แยกออกเป็นส่วน ผู้เรียนจึงต้องเรียนรู้วิถีชีวิตทั้งหมดจากเจ้าของประสบการณ์ หัวใจของการเรียนรู้คือการปฏิบัติ จึงเกิดการหนุนช่วยและการไปมาหาสู่กันระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้เรียน

สถาบันทุนของชุมชน ทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตและการผลิตของชุมชน ทั้งนี้เพราะทุนในความหมายของชุมชนนั้นค่อนข้างกว้าง ประกอบด้วย ทุนเงินตรา ทุนเหล่านี้ให้รับใช้และสร้างความมั่นคงในชีวิต เห็นได้จากชุมชนจำนวนมากใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่พัฒนาสถาบันทุนของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กองทุนวัว ธนาคารข้าว กองทุนพืชพื้นบ้าน และกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น พัฒนาการของสถาบันทุนของชุมชน เกิดขึ้นควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้และสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน มีความหลากหลาย รูปแบบการบริหารจัดการสถาบันทุนของชุมชน

ในแต่ละแห่งจะมีความสัมพันธ์กับพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมของตน ทำให้มีความยืดหยุ่นสูง และตอบสนองความต้องการของชุมชนได้มากกว่าสถาบันทางเศรษฐกิจจากภายนอก

๒. ภูมิปัญญาชาวบ้านก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของสังคมชุมชนการพัฒนาประเทศตามแนวคิดเดิมได้ก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในชุมชน ยิ่งความเจริญทางด้านวัตถุมีมากเท่าใด ผู้คนก็จะถูกตัดขาดจากกันทางสังคมมากเท่านั้น การปรากฏตัวของภูมิปัญญาชาวบ้านได้ดึงดูดให้ผู้คนที่แยกจากกันนี้ให้หันหน้าเข้าหากันอีกครั้งหนึ่งเห็นได้ว่าบทบาทของภูมิปัญญาชาวบ้านทั้งในด้านการประยุกต์วัฒนธรรมชุมชนเพื่อการพัฒนา การสร้างกลไกใหม่ทางสังคมวัฒนธรรม และการสร้างสรรค์สถาบันของชุมชนดังที่ได้กล่าวข้างต้น ต่างมีส่วนอย่างมากต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้สังคมชุมชน

๓. ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานทางการผลิต และเสริมสร้างเศรษฐกิจของชุมชนและสังคมไทย ภูมิปัญญาชาวบ้านในฐานะความรู้หรือเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ ทั้งการเกษตร การแปรรูป การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการทุน และการตลาด และภูมิปัญญาชาวบ้านในฐานะกระบวนการหรือการเรียนรู้ ล้วนเป็นพื้นฐานการผลิต เสริมสร้างรายได้ และการมีงานทำของคนในชุมชน วิสาหกิจชุมชน เป็นรูปแบบหนึ่งของเศรษฐกิจชุมชนที่ชุมชนได้ช่วยกันพัฒนาขึ้น จะมีบทบาทสำคัญในด้านการผลิตสินค้าทดแทนการซื้อจากภายนอกการเพิ่มมูลค่าให้ผลผลิต และทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการบริการต่าง ๆ ในชุมชน เป้าหมายอยู่ที่การพึ่งตนเองของครอบครัว ความพอเพียงของชุมชน และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพออกสู่ภายนอก รวมทั้งสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP ที่กำลังได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในขณะนี้ เกือบทั้งหมดพัฒนาขึ้นจากฐานภูมิปัญญาชาวบ้าน และได้รับการพิสูจน์ว่ามีศักยภาพสูงในทางเศรษฐกิจ

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้จากชาวบ้านที่มาจากประสบการณ์ การสืบทอดจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้ การทดลอง การลองผิดลองถูก และเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบไปด้วยหลักคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ องค์ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากการสังสมมวลประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงจนอาจเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ของสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองและความร่วมมือกันของคนในชุมชน

๓.๕. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๕.๑. รุ่งนภา มุกดาอนันต์ (๒๕๔๔. บทคัดย่อ.) ได้ศึกษามุมมองของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการชุมชนท้องถิ่น บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการท้องถิ่น และศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึกปราชญ์ ชาวบ้านจำนวน ๕ คน พบว่า มุมมองของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ การจัดการชุมชนท้องถิ่นต้องเป็นการจัดการเองภายในชุมชนท้องถิ่นต้องเป็นการจัดการกันเองภายในชุมชน โดยมีรัฐบาล องค์กรเอกชน และปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน นอกจากนี้ยังพบว่า ในการจัดการชุมชนท้องถิ่นนั้นปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทในด้านการเป็น ผู้นำทางความคิด ด้านเกษตรกรรมและศิลปกรรม ตลอดจนเป็นนักพัฒนาตัวอย่าง สำหรับกลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่ ๑) กลยุทธ์การสื่อสารโดยการใช้ประสบการณ์ตรง ๒) การทำให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง ๓) การสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ๔) การทำตนให้เป็นตัวอย่าง ๕) การอิงหลักเกณฑ์ธรรมชาติ ๖) การอิงหลักพระพุทธศาสนา ๗) การเน้นความสำคัญที่ปัญหาของชาวบ้าน ๘) การใช้สื่อของจริง ๙) การสื่อสารในบรรยากาศ ที่ไม่เป็นทางการ ๑๐) การใช้ภาษาท้องถิ่น ๑๑) การใช้สื่อสารแบบตัวต่อตัว ๑๒) การสื่อสารในแนวนอน ๑๓) กลยุทธ์การใช้ข่าวลือ

๓.๕.๒. จาริรัตน์ ปรกแก้ว และคณะ (๒๕๔๒) ได้วิจัยเรื่อง ความเข้มแข็งของชุมชน : เรียนรู้จากภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นการศึกษาในพื้นที่เขตความเคลื่อนไหวของภูมิปัญญา ท้องถิ่นบุรีรัมย์ ภายใต้การนำของ ครูบาผาย สร้อยสระกลาง ครูบาคำแดง ภาษี และครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ พบว่า มีจุดเริ่มจากการที่ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน ได้รับยกย่องและประกาศเกียรติคุณ จากสังคมภายนอกในระดับประเทศ และระดับโลก ถึง ความสามารถในการแก้ปัญหาและผ่านวิกฤติการณ์ของปัญหา ซึ่งเมื่อตนเองผ่านวิกฤติของปัญหา ได้แล้วก็มีได้พอใจอยู่เพียงเท่านั้น แต่ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อให้ผู้คนในท้องถิ่นเดียวกัน สามารถแก้ปัญหา และผ่านวิกฤติการณ์ปัญหาได้เช่นเดียวกันด้วย จนกระทั่งได้รับการเรียกขาน จากคนในท้องถิ่นว่า ๑ ครูบา ซึ่งหมายถึง เป็นผู้มั่งมีรู้ และมีวิถีชีวิตเป็น ที่ น่าเคารพ โดยแต่เดิม ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกันมาก่อน จนกระทั่งมีองค์กรจากภายนอกมาช่วยประสานจึงเกิดเครือข่าย และปรับองค์กรภายในแต่ละท้องถิ่น เป็นองค์กรชุมชนระหว่างท้องถิ่น โดยตั้งเป็นโรงเรียนชุมชนอีสานขึ้น ที่ เน้นหลักการ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่เป็นไปเพื่อแก้ไขปัญหาหาคำแก้ โดยหันกลับมายึดหลักการพึ่งตนเอง หลักการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้คุณภาพ บุคคลจะต้องอยู่อย่างสมถะ ลดละกิเลสจากความโลภ ความหลง ทั้งปวง ลดละจากค่านิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยม ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงต้องเอาหลักธรรม

ในพระพุทธศาสนาเข้ามาในวิถีปฏิบัติด้วย

๓.๕.๓. นงลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์ และคณะ (๒๕๖๓) ได้วิจัยเรื่อง กลยุทธ์ในการพัฒนา องค์การเกษตรกร เป็นการศึกษาประสบการณ์การสร้างเครือข่ายขององค์กรเกษตรกร ๓ เครือข่าย คือ เครือข่ายแปรรูปข้าวดำเนินงานโดยกลุ่มเกษตรกร เครือข่ายปศุสัตว์ โดยสหกรณ์การเกษตร และ เครือข่ายหัตถกรรม ซึ่งดำเนินงานโดยเอกชน ผลการศึกษาทำให้เกิดข้อสรุป ในการกำหนด กลยุทธ์เพื่อพัฒนาองค์กรเกษตรกร คือ (๑) การเตรียมความพร้อมของสมาชิกกลุ่มก่อนการเข้าร่วม กิจกรรมกลุ่ม เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สมาชิกพร้อมจะแก้ไขปัญหาอุปสรรคการทำงานของ กลุ่ม ร่วมกัน (๒) การเร่งทบทวนบทบาทของหน่วยงานรัฐในปัจจุบันในการส่งเสริมสถาบัน เกษตรกร ให้เน้นที่การประสานงานให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรอย่างจริงจัง (๓) หาก เครือข่าย เกษตรกรใดที่ไม่เป็นนิติบุคคล แต่สามารถแสดงศักยภาพในการดำเนินธุรกิจและ ปรากฏผลงาน ชัดเจน ธกส. น่าจะพิจารณาสนับสนุนอำนาจสินเชื่อส่วนบุคคลโดยให้สมาชิกของ กลุ่มประกัน กันเองได้

๓.๕.๔. นิตยั ทศนิยม และคณะ (๒๕๔๕) ได้วิจัยเรื่องมิติสุขภาพในมุมมองของปราชญ์ ชาวบ้านภาคอีสาน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นปราชญ์ชาวบ้านในเครือข่ายปราชญ์ ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ผลการศึกษารูปได้ว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของ ปราชญ์ ชาวบ้านที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้อาวุโส ผ่านประสบการณ์มาก ทุกคนมี ลักษณะเป็นผู้นำ ในทางความคิด เป็นผู้มีควมสนใจใฝ่เรียนรู้ นอกจากนั้นปราชญ์ชาวบ้านส่วนใหญ่ถือกำเนิดใน ชุมชนและอยู่ในสายตระกูลใหญ่ กระบวนการที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของ ปราชญ์ชาวบ้าน เกิดจาก การวิเคราะห์ความล้มเหลวในชีวิตที่ผ่านมา ด้วยที่เป็นผู้เฒ่า หมดศึษา ทั้งทางโลกและทางธรรม นำไปสู่การเป็นผู้รู้คิดรู้ชอบ กอปรกับแรงงานในครัวเรือนมีน้อยจึงเป็น เหตุให้ปราชญ์สามารถ ตัดสินใจค่อนข้างรวดเร็วในการเปลี่ยนมาทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง ซึ่งเมื่อ ตัดสินใจแล้วทำให้ได้ ประจักษ์ในชีวิตว่าวิถีชีวิตนี้เหมาะกับตนเอง ทำให้ชีวิตมีความสุขสงบ สุขภาพจิตดี ปลอดภัยจาก สารพิษ การมีเวทีปราชญ์ชาวบ้านทำให้ปราชญ์กลุ่มนี้ได้รวมกลุ่ม เป็นการต่อยอดความเชื่อมั่นใน การตัดสินใจของตนเอง และในที่สุดจะนำไปสู่การพึ่งตนเองใน การดำเนินงานชีวิตในด้านอื่น ๆ การมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเองทำให้ปราชญ์เกิดความมั่นใจ ภาคภูมิใจ และตระหนักในศักยภาพของ ตนเองในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน เป็น

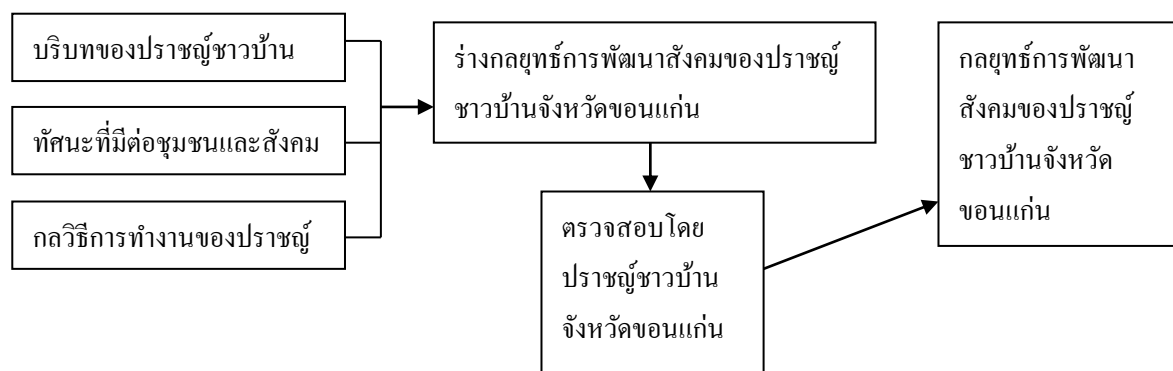
๓.๕.๕. วราภรณ์ หลวงมณี (๒๕๔๕) การจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านของ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน พบว่า วิธีการจัดการสารสนเทศได้มาจากตัวบุคคล หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง บรรพบุรุษและวัฒนธรรมประเพณี การสังเกต การร่วมประชุม การเก็บรวบรวมสถิติ การทดลองทำ การวิจัยชุมชน การรวบรวม และจัดระบบ

สารสนเทศ ได้แก่ การจัดทำศูนย์การเรียนรู้ หลักสูตรอบรม สรุปรบทเรียน เป็น วิทยากร หลักสูตรท้องถิ่น วิจัยชุมชน การทำงานแบบเครือข่าย การประชุม ฐานข้อมูล การทำ กิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการใช้สารสนเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เพื่อศึกษาแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาการดูแลสุขภาพแบบ พึ่งตนเอง เพื่อศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นเมือง เพื่อศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน เกี่ยวกับการครองเรือน เพื่อเพิ่มทักษะให้แก่ตนเอง ในการนำไปถ่ายทอด และเพื่อใช้ในการ รวมกลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์

๓.๕.๖. พรทิพย์ ชนะทิพย์ (๒๕๔๗) จัดทำโครงการวิจัย เพื่อศึกษาคุณลักษณะ และ บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ อีกทั้งยังศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาของชนบท ซึ่งพบว่าปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำโดยธรรมชาติอย่างเด่นชัด ซึ่งความเป็นผู้นำโดยธรรมชาตินี้มาจากคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้ได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้าน คุณลักษณะเด่น ๆ เหล่านี้ ได้แก่ ความสามารถทางการเกษตร รวมทั้งความสามารถทางด้านอื่น ๆ อาทิ การบริหารหมู่บ้าน ความสามารถทางการสื่อสาร เป็นต้น นอกจากนี้ปราชญ์ชาวบ้านยังยอมรับความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ แสวงหาความรู้อยู่เสมอ ไม่ยึดติดกับความคิดเก่า ๆ และนำความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาตนเอง ครอบครัว และหมู่บ้านด้วย หัวใจที่มุ่งมั่นในการพัฒนา ส่วนบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์นั้นพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์มีบทบาทด้านต่าง ๆ มากมาย อาทิ เป็นผู้ริเริ่มเกษตรกรรมทางเลือกใหม่ในหมู่บ้าน และแนะแนวทางเกษตรกรรมทางเลือกให้แก่ชาวบ้าน รวมทั้งเป็นผู้กระจายข่าวสารจากเจ้าหน้าที่พัฒนาไปยังชาวบ้าน บทบาทเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทการเป็นผู้นำในการพัฒนาทางปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์อย่างชัดเจน ทางด้านกลยุทธ์การสื่อสาร เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์พบว่า กลยุทธ์หลัก ๆ ที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาใช้ และเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลนั้น ได้แก่ การสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคล การใช้ภาษาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังใช้การสาธิต และการเปิดพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองให้ชาวบ้าน และบุคคลภายนอกเข้ามาดูงาน เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้นทางด้านเนื้อหาที่ปราชญ์ชาวบ้านใช้นั้นจะเป็นเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านในการทำเกษตรกรรมมีความชัดเจนเข้าใจง่ายและชี้ให้ชาวบ้านเห็นปัญหาของตนเองรวมทั้งแนวทางแก้ไขปัญหานั้น

๓.๖ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

การศึกษาเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เป็นการศึกษา เชิง
คุณภาพกับแหล่งข้อมูลทั้ง ๓ ท่านโดยตรง เพื่อค้นหากระบวนการเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนา สังคม
ซึ่งสัมพันธ์กับ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน ทัศนคติที่มีต่อชุมชนและสังคม และกลวิธีการ ทำงาน
ของปราชญ์ชาวบ้าน ที่ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านประสบผลสำเร็จและได้รับการยอมรับจาก สังคม



บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังนี้

๑. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล
๔. การวิเคราะห์ข้อมูล
๕. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ ท่าน คือ พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อผอง เกตพิบูลย์ และพ่อทัศน์ กระยอม ซึ่งเป็น การเลือก แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะ ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่านเป็นผู้มีผลงานที่โดดเด่น เป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในการพัฒนาสังคม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แบ่งออกเป็น ๓ ประเด็นหลักคือ

- ประเด็นที่ ๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน
- ประเด็นที่ ๒ ทักษะที่มีต่อชุมชนและสังคม
- ประเด็นที่ ๓ กลวิธีการทำงานของปราชญ์ชาวบ้าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งหมดจำนวน ๓ ท่าน โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาเอกสารที่มีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้าน ทั้ง ๓ ท่าน หรือที่ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน เขียนขึ้นเอง เช่น เอกสารของหน่วยงาน หนังสือ งานวิจัย บทความในวารสาร ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาประวัติส่วนตัว แนวคิดและวิธีการทำงานเพื่อสังคม
๒. การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านเป็นรายบุคคล โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์คนเดียว ซึ่ง

เป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interviews) พร้อมทั้งบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในแถบบันทึกเสียงเมื่อได้รับอนุญาต

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และข้อมูลที่บันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมาถอดความ และวิธีการสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหาด้วยแนวคิดการวิเคราะห์เนื้อหา

๒. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้เทคนิคตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulations) โดยดำเนินการดังต่อไปนี้

๒.๑ ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์

๒.๒ ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบ

๒.๓ เมื่อเขียนรายงานจบให้ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่านอ่าน เพื่อยืนยันผล

การวิเคราะห์ข้อมูล

๒.๔ สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน

๒.๕ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในประเด็นเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ ของการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) จากปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน ในกลยุทธ์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. การสร้างความร่วมมือ

๒. การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

๓. ความต่อเนื่องและความยั่งยืน

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทและกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม โดยการสัมภาษณ์เชิงเจาะลึก จากปราชญ์ชาวบ้าน ๓ ท่าน ๑.พ่อบุญเต็ม ชัยลา ๒. พ่อผอง เกตพิบูลย์ ๓. พ่อทัศน์ กระยอม

ผลการศึกษา

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการศึกษาบริบทและกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้าน โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

- ประวัติส่วนบุคคล
- ประวัติการศึกษา
- ประวัติการทำงาน

ตอนที่ ๒ บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน

- ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ด้านคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้าน

ตอนที่ ๓ กลวิธีการพัฒนาสังคม

- ด้านวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน
- ด้านบทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน



ชีวิต...อุทิศเพื่อ...ปวงชน

นักรบผู้กล้า เพื่อขจัดปัญหา ความยากจน

พลิกพื้นดินทรายกลายเป็นเกษตรพอเพียง

ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม

๔.๑ ตอนที่ ๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

ประวัติส่วนบุคคล

พ่อนบุญเต็ม ชัยลา เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๐ (ปัจจุบันอายุ ๖๘ ปี) เกิดที่บ้านดงบัง ตำบลคอนนิม อำเภอนากลาง จังหวัดขอนแก่น เป็นลูกคนที่ ๔ ของนายหลง และนางจอม ชัยลา หลังจบจากชั้น ป.๔ ที่โรงเรียนวัดบ้านดงบัง ก็มาช่วยพ่อแม่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามท้องไร่ท้องนา พอโตเป็นหนุ่มก็ช่วยพ่อแม่หาบของไปขายที่เมืองพล โดยการบรรทุกเกวียนไปถึง ระยะทางประมาณ ๑๕ กิโลเมตร

ในปี ๒๕๐๘ พ่อนบุญเต็ม ชัยลา ได้แต่งงานกับคุณแม่หนูเรียน จันทาทุม ชีวิตหลักแต่งงานราบรื่นดี มีบุตรธิดารวมกัน ๓ คน เป็นบุตรชาย ๒ และหญิง ๑ ต่อมาได้แยกเรือนออกจากพ่อตาด้วยความขุ่นและความประหยัด อดออมทำให้สะสมทุนซื้อนาได้เพิ่มเติมเป็น ๓ แปลงกว่า ๔๑ ไร่ มีนิสัยชอบช่วยเหลือผู้อื่น และช่วยสังคมมาตลอด เป็นคนชอบเรียนรู้ตลอดเวลา ชอบทำงานทุกอย่างจึงทำได้ทั้งงานช่างไม้ ช่างปูน และช่างเหล็ก

๔.๒ ตอนที่ ๒ บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรพบุรุษของปราชญ์ชาวบ้าน มีถิ่นกำเนิดที่บ้านดงบัง ตำบลคอนหิน อำเภองาวใหญ่ จังหวัดขอนแก่น อาชีพของบรรพบุรุษของปราชญ์ชาวบ้านคือการทำไร่ทำนาเลี้ยงวัวเลี้ยงควายหาของป่าขาย เช่น พืชสมุนไพร หวาย นอกจากนี้ยังมีการทำนา ทำไร่ โดยของป่าที่หาได้บรรพบุรุษของปราชญ์ชาวบ้านจะต้องเดินเท้าเพื่อนำสินค้าไปขายที่ตลาดเก่า อำเภองาว ที่ซึ่งเป็นศูนย์รวมของการค้าขาย โดยจะมีแม่ค้ามารับซื้อสินค้าและนำไปขายในตัวเมือง จังหวัดขอนแก่นต่อไป จนกระทั่งมาถึงพ่อบุญเต็ม ชัยลา ด้วยความขยันและความประหยัด อดออมทำให้สะสมทุนซื้อนาได้เพิ่มเติมเป็น ๓ แปลงกว่า ๔๑ ไร่ มีนิสัยชอบช่วยเหลือผู้อื่น และช่วยสังคมมาตลอด เป็นคนชอบเรียนรู้ตลอดเวลา ชอบทำงานทุกอย่างจึงทำได้ทั้งงานช่างไม้ ช่างปูน และช่างเหล็ก

ด้านคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์ พ่อบุญเต็ม ชัยลา ให้การสัมภาษณ์ว่าตนเองชอบอาชีพเกษตรกรมาก เพราะเป็นอาชีพที่พ่อแม่พาทำ พ่อบุญเต็ม ชัยลา เป็นเกษตรกรที่อพยพออกไปขายแรงงานนอกบ้าน เมื่อปี ๒๕๓๒ ได้มีโอกาสไปร่วมงานบ้าน นายทองดี นายทัศน์ นายมหาอยู่ และนายผาย สร้อยสระกลาง จึงมีความคิดและได้นำจากสถานที่ต่าง ๆ มาปรับใช้ โดยเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง อตฺตาทิ อตฺตานิโนโถ และเริ่มมีการขุดสระภายใน ๔ เดือน ทำให้มีอาหารกินพร้อมทุกชนิด มีสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีไม้ใช้สอยไว้สร้างบ้าน และเป็นเชื้อเพลิง ในช่วงแรก พ่อบุญเต็ม ได้ใช้พืชระยะสั้นเพื่อช่วยลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ เพียง ๓ วัน ก็มีถั่วงอกไว้กินเหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก มีเหลือขายเป็นทุนอีก ทำให้ปลูกต้นไม้ได้เพิ่มขึ้นมากมาย มีเหลือขายเพิ่มและทำการตลาดได้ ทุกวันนี้สมาชิกมุ่งมั่นกับการทำอยู่ทำกินสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีการขยายไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ และเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งพากันเอง

๔.๓ ตอนที่ ๓ กลวิธีการพัฒนาสังคม

ด้านวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ จากประสบการณ์ของพ่อบุญเต็ม ชัยลา ได้พบทางรอดของตน และมีความใจในการเจริญตามรอยพระยุคลบาท อีกทั้งการได้ร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ทำให้เห็นอนาคตของเครือข่ายการพึ่งตนเองและพึ่งพากัน ๑ ล้านครอบครัวทั่วภาคอีสาน ที่จะมาร่วมมือร่วมใจกันกู้ชาติ สร้างสภาพธรรมชาติ อุดมการณ์ เพื่อแผ่นดินไทย จึงได้จัดตั้งศูนย์ขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาดูงานให้กับผู้สนใจ รวมทั้งเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับสมาชิกเครือข่าย ทั้งนี้ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วม

โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงาน ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๐

ด้านบทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์พ่อบุญเต็ม ชัยลา ปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้ได้ให้การช่วยเหลือสังคมและชุมชนโดยการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านดงบัง จัดระบบการทำงาน of ศูนย์เรียนรู้ การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ได้คัดเลือกมาจากผู้นำ เครือข่ายแต่ละหมู่บ้านมาร่วมเป็นคณะทำงาน โดยมีการวางแผนขับเคลื่อนชุมชนสังคมและการเกษตรร่วมกันให้เป็นระบบเพื่อเข้าสู่นโยบาย มีการสร้างเพื่อนบ้านช่วยเหลือผลรวมกันให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีการขับเคลื่อนให้เกษตรกรหันมาพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองก่อนที่จะหวังพึ่งคนอื่น มีการขับเคลื่อนกิจกรรมในแปลงให้เป็นรูปธรรมร่วมกัน ซึ่งมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกัน ให้แต่ละหมู่บ้านมีตัวแทนรับผิดชอบในแต่ละหมู่บ้านเอง ส่วนคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้จะมีหน้าที่รับผิดชอบระบบงานในศูนย์เรียนรู้และจะเป็นผู้ประสานความรับผิดชอบกับตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านร่วมกัน

ศูนย์เรียนรู้ต้องมีการวางแผนพึ่งตนเอง คือ

๑. มีความแผนสร้างทุนทางสังคม
๒. มีแผนงานสร้างทุนทางปัญญา (โบราณบอกว่า มีเงินเต็มพำ ไม่ทำมาปัญญาเต็มพุง)
๓. มีการวางแผนงานพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง คือ เราต้องสร้างทุนทางทรัพยากร ที่เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นพืช เป็นสัตว์และแมลงให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตให้มากที่สุดแผนงานทุกอย่างจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกันคือสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการหาทุนมาสนับสนุนร่วมกัน โดยการเริ่มคิดเริ่มทำ ร่วมกันเสนอโครงการต่าง ๆ สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ ในแปลงนาของตนเองเพื่อพัฒนาให้เป็นที่ศึกษาดูงานได้ สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเมื่อมีการคัดเลือกกิจกรรม สมาชิกมีส่วนร่วมในการพัฒนา กิจกรรมให้เข้าสู่นโยบายของรัฐ สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของศูนย์เรียนรู้

ลักษณะงานของศูนย์เรียนรู้

๑. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ไปหาแหล่งทุนเพื่อมาทำกิจกรรม
๒. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ติดตามประสานงานคณะกรรมการในระดับหมู่บ้าน
๓. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่จัดประชุมทุกเดือน มีหน้าที่จัดอบรมทุกปี
๔. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่รับจัดอบรมให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ตามที่ต้องการทั้งทางภาครัฐและเอกชน
๕. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ติดตามประเมินผลทุกปี

ศูนย์เรียนรู้ต้องมีการสร้างเครื่อง่าย

จากที่ศูนย์เรียนรู้ได้มีผู้เข้ามาศึกษาจำนวนมากทำให้เกิดการขยายแนวความคิดออกไปอย่างกว้างขวาง มีผู้ที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดหันมาทำแบบพ่อบุญเต็มเป็นจำนวนมาก และได้มีการสร้างเครือข่ายมากมายดังนี้

เครือข่ายภูมินิเวศน์ขอนแก่นได้โคราชเหนือ

ได้มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จึงเกิดการเชื่อมโยงกลายเป็นเครือข่ายภูมินิเวศน์ขอนแก่น ได้โคราชเหนือ ซึ่งประกอบด้วย ๔ อำเภอหลักใน ๒ จังหวัดดังต่อไปนี้

- อำเภอเวียงใหญ่
- อำเภอพล
- อำเภอประทาย
- อำเภอบัวใหญ่
- อำเภอเวียงน้อย
- กิ่งอำเภอบ้านแฮด
- อำเภอชนบท อำเภอภูเวียง



ปราชญ์ชาวบ้าน "ครูบ้านาณผู้เจริญตามรอยพระยุคลบาท"

๔.๔ ตอนที่ ๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

ประวัติส่วนบุคคล

พ่อผอง เกตพิบูลย์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ จบการศึกษาแล้วเริ่มอาชีพเป็นครูที่ดี ทั้งสายผู้สอนและสายผู้บริหารตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ จนเกษียณอายุในตำแหน่งครูใหญ่ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๔ มีบุตรสาว ๑ คน และบุตรชาย ๕ คน แม้ว่าอายุล่วงเลยมาถึง ๗๐ ปี พ่อผอง และแม่จันทรา เกตพิบูลย์ แห่งบ้านโนนพริก อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น ดูเหมือนยิ่งนานวันยิ่งแข็งแรงขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจสร้างสวนจันทรา มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ จนทำให้ทั้งสองท่านมีความสุขขึ้นมากทั้งกาย ใจ และสังคม รางวัลพระธาตุนาคูรทองคำที่ได้รับจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๑ ที่ผ่านมานี้ไม่เพียงเป็นเพียงความภาคภูมิใจของคนในครอบครัวของพ่อผอง เท่านั้น หากเป็นความภาคภูมิใจของพวกเราชาวเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองทุกคน

๔.๕ ตอนที่ ๒ บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

พ่อผองถือเป็นตัวอย่างของข้าราชการบ้านาณที่ตั้งใจศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางทฤษฎีใหม่ ทำให้ชีวิตดีขึ้นอย่างชัดเจน มีความหวัง มีความฝัน และมีแผนปฏิบัติการ มีผู้ทำตามอย่างใกล้ชิด ๑๐๕ คน มีคนมาดูงานตั้งแต่ปี ๒๕๓๘ นับได้ถึง ๓,๐๐๐ คนเศษ กลายเป็นชีวิตหลังเกษียณที่ไม่เหี่ยวเฉา ไม่ป่วยง่าย ไม่ตายเร็ว เป็นการแก่เฒ่าอย่างมีคุณค่าและชราอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งทั้งหมดพ่อผองกล่าวว่า "เป็นเพราะบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้มีวันนี้ได้"

หลังเกษียณอายุราชการ พ่อผองได้เจริญตามรอยพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต โดยเปลี่ยนไร่นา ๔๒ ไร่ ให้เป็นบ่อกักเก็บน้ำรวม ๑๑ บ่อ รวมพื้นที่ ๑๓ ไร่ เป็นพื้นที่ทำนา ๑๓ ไร่ และพื้นที่ส่วนที่เหลือเป็นผลไม้ และไม้ป่า เมื่อออมน้ำได้ พ่อผองได้ปลูกพืชระยะสั้น เช่น ถั่วเขียว มะละกอ และนอ่ยหน่า กินมีเหลือแจกญาติพี่น้อง และขายสู่ท้องตลาด และที่สำคัญ ดันไม้ระยะยาวที่เพียรพยายามปลูกไว้เมื่อ ๘ ปีก่อน ทั้งไม้ผลและไม้ป่า ๓,๐๐๐ กว่าตัน

ผอง เกตพิบูลย์ ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และคุณครูนักพัฒนาคนสำคัญ ผู้เจริญรอยตามพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และเข้าถึงธรรมะบนรากฐานของความรัก ผู้ขยายเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองของชาวบ้านโนนพริก แม้ว่าอายุล่วงเลยมาถึง ๗๐ ปี พ่อผอง และแม่จันทรา เกตพิบูลย์ แห่งบ้านโนนพริก อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ดูเหมือนยังนานวันยิ่งแข็งแรงขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจสร้างสวนจันทรา มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ จนทำให้ทั้งสองท่านมีความสุขขึ้นมากทั้งกาย ใจ และสังคม รางวัลพระธาตุนาคูรทองคำที่ได้รับจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๑ ที่ผ่านมานี้เป็นเพียงความภาคภูมิใจของคนในครอบครัวของพ่อผอง เท่านั้น หากเป็นความภาคภูมิใจของพวกเราชาวเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองทุกคน

ด้านคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์ พ่อผอง เกตพิบูลย์ ให้การสัมภาษณ์ว่าตนเองชอบอาชีพเกษตรกรรมมาก ในปี ๒๕๔๐ ได้เกิดวิกฤติของฟ้าฝน ปรากฏว่าไม่มีฝนตกลงมาเลยตั้งแต่พฤศจิกายน ๒๕๔๐ จนถึง พฤษภาคม ๒๕๔๑ ทำให้ต้นไม้ล้มตายลงเป็นจำนวนมาก ความแห้งแล้งทำให้พ่อผองให้ความสำคัญกับการเก็บน้ำฝนไว้ใช้ ในปี ๒๕๔๑ จึงปรับพื้นที่ตามสูตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ สูตร ๑-๓-๓-๓ บนพื้นที่ทั้งหมด ๔๒ ไร่ ทำให้มีที่อยู่อาศัย ๓ ไร่ มีที่ปลูกพืชทั้งไม้ผลและไม้ใช้สอย จำนวน ๑๓ ไร่ มีแหล่งน้ำรวม ๑๔ บ่อ พื้นที่ประมาณ ๑๓ ไร่ ทำให้เก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี เมื่อมีน้ำพอเพียงจึงได้ปลูกต้นไม้ทดแทนที่ตายไป และปลูกต้นไม้ยืนต้นจนกลายเป็นป่า ซึ่งช่วยให้มีสมุนไพรมากมาย คือ สมุนไพรที่เป็นได้ทั้งอาหารและยารวมทั้งช่วยระบบนิเวศดีขึ้นมากอย่างชัดเจน ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้การทำเกษตรอินทรีย์เป็นจริงในปี ๒๕๔๑ โดยพ่อผอง และภรรยาได้เริ่ม อด ละ เลิก สารเคมีทุกชนิด หันมาทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก น้ำหมักชีวภาพที่เป็นปุ๋ยที่เป็นที่โล่แมลงช่วยให้ต้นทุนการผลิตลดลงอย่างมากรวมทั้งผลผลิตที่ได้รับก็ดีขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพและไม่เสี่ยงต่อสารพิษต่อไป ผู้บริโภคที่ได้ข่าวก็นิยมมาซื้อทำให้มีเงิน เมื่อมีเงินจึงได้หารือกันพัฒนาจากกลุ่มเกษตรผสมผสานกันขึ้นมาเป็นกลุ่มออมทรัพย์ช่วยให้มีทุนสำหรับสมาชิกกู้ยืมเงินไปลงทุนแก้ปัญหาการผลิตและปัญหาชีวิตราบรื่นขึ้น จนปี ๒๕๔๔ มีเงิน ๔๐,๐๐๐ บาท

เศษ และกำลังขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งสมาชิกและเงินทุน มีกฎกติกาที่สมาชิกมีส่วนร่วมบนความรู้สึกสบายๆ ปลอดภัยพร้อมทั้งหลักประกันและสวัสดิการอย่างทั่วถึงแก่มวลสมาชิก ซึ่งเรียนรู้มาจากสหกรณ์ร่วมใจชาวขอนแก่นที่ยึดแนวทางกองทุนออมทรัพย์ตำบลครองเปรี๊ยะ ของพ่ออัมพร ค้างปามาเป็นต้นแบบที่เน้นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง รวมตัวร่วมคิดร่วมเรียนรู้ และร่วมทำ

๔.๖ ตอนที่ ๓ กลวิธีการพัฒนาสังคม

ด้านวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย”ถอดเครื่องแบบครูสู่ท้องนา ตามแนวทางพระราชดำริ” ชีวิตเพื่อนๆ ครูเกษียณจำนวนมากได้พากันร่วโรยไปตามวัยอย่างรวดเร็ว บางคนถึงขั้นเสียชีวิตด้วยเหตุนี้ หลังเกษียณอายุราชการ เมื่อปี ๒๕๓๔ พ่อผองได้เจริญตามรอยพระยุคลบาทเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตโดยเปลี่ยนไรนา ๔๒ ไร่ให้เปลี่ยนเป็นการเกษตรผสมผสานอย่างค่อยเป็นค่อยไป ปี ๒๕๓๔ ได้เริ่มวางแผนและลงมือปรับพื้นที่นา เพื่อนำพันธุ์พืชมาปลูกประมาณ ๕ ไร่ พื้นที่ที่เหลือยังปลูกข้าวเหมือนเดิม ขุดบ่อน้ำได้ ๑ บ่อ อาศัยน้ำในบ่อปลูกพืชสวนครัว พืชล้มลุก ไม้ผลไม้ยืนต้นรอบๆ พื้นที่เท่าที่จะหาได้ขณะนั้น สิ่งที่ได้รับในเบื้องต้นคือครอบครัวมีข้าวปลา อาหาร พืชผัก หมู เห็ด เป็น ไก่ กินอย่างอุดมสมบูรณ์ตลอดปี โดยไม่ต้องไปซื้อหาเหมือนแต่ก่อน ผลผลิตที่มากมายเหลือล้น ทำให้มีญาติสนิทมิตรสหายมาทำตาม จำนวน ๕ คน ในปี ๒๕๓๘ ผลผลิตที่เหลือกินเหลือใช้ เหลือแจกทำให้ได้ขายช่วยให้มีเงิน จนทำให้พ่อผองเป็นคนมั่งมีศรีสุข มีอยู่ มีกิน ที่สำคัญคือการมีอาหารดีทั้งปริมาณและคุณภาพปลอดสารพิษ การมีอากาศดี การมีอารมณ์ดีจากการไม่เครียด การออกกำลังกายดี เพราะได้ทำงานสมกับวัย

ด้านบทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์พ่อผอง เกดพิบูลย์ ปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้ได้ให้การช่วยเหลือสังคมและชุมชนโดยการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีจังหวัดขอนแก่น ในปี ๒๕๓๘ ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพที่ดีของจังหวัดขอนแก่น ที่เน้นหลัก อัตตาหิ อัตตโน นาโถ หลักอิทธิบาทสี่ และหลักอภิปรายนิยธรรม กลุ่มเกษตรกรผสมผสานบ้านโนนพริก ภายใต้การนำของพ่อผอง จึงเกิดขึ้น และขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ทั้งในแง่ภูมิปัญญา โดยมีการรวมตัวกันร่วมคิดร่วมเรียนรู้ ร่วมทำ หมุนเวียนกันไปให้พื้นที่ของสมาชิก มีการวิจัยชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชนในรูปแบบต่างๆ จนถึงปี ๒๕๔๔ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นถึง ๑๐๕ คน การมีโอกาสเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานทำให้พ่อผองได้มองเห็นภารกิจอันยิ่งใหญ่จากการรวมตัวของ ๑๒ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานที่มีจินตนาการพลิกฟื้นทั่วอีสานในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม

เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยให้สุขภาพคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมดีขึ้น จึงทำให้พ่อผอง
กลายเป็นสมาชิกที่ไม่เคยขาดการประชุมเลย และร่วมเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่แข็งแกร่งในการขยาย
เครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางให้มีคนอีสานที่พึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมี
ความสุข จำนวน ๑ ครอบครัวในวัน



พ่อทัศน์ กระยอม

“วิ่งตามเงิน เดินเข้ากองไฟ วิ่งตามธรรมชาติ เย็นล่ำซำใจ”

๔.๓ ตอนที่ ๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

ประวัติส่วนบุคคล

พ่อทัศน์ กระยอม เกิดเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๔๗๑ ปัจจุบันอายุ ๗๔ ปี เกิดที่บ้านโคกใหญ่ อำเภอนางรอง จังหวัดขอนแก่น เกิดมาไม่ได้ใช้นามสกุล “สุมัง” ตามพ่อแม่ เนื่องจากพ่อเป็นนักเลง ท่องเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ กว่าที่จะพบกันก็ตอนแก่ และขณะนี้เสียชีวิตไปแล้ว ตอนเด็ก ๆ จึงต้องอยู่กับตาและยาย และใช้นามสกุล “กระยอม” ตามนามสกุลของตาตอนเด็ก ๆ เป็นคนมีอุปนิสัยหนีคน และไปบวชเณรตั้งแต่อายุ ๗ ปี จนสอบได้นักธรรมตรี เมื่ออายุ ๑๑ ปี ได้สึกออกมาเรียนต่อจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้วสืบทอดวิชาหมอยา และหมอธรรมจากคุณตา แล้วอาศัยความรู้ทางยาและทางธรรมะ ขจัดปัดเป่าความทุกข์ยากของคนจนในหมู่บ้านเป็นที่เคารพยกย่องของคนในหมู่บ้าน ได้แต่งงานกับแม่มีลูกชายด้วยกันห้าคน ต่อมาภรรยาคนแรกเสียชีวิต จึงได้แต่งงานกับภรรยาคนใหม่กินอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และมีลูกสาวด้วยกันอีก ๕ คน

เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๐ พ่อทัศน์ได้พาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ติดกับโสกน้ำขาว และตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโสกน้ำขาว ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๐๘ หมู่ที่ ๖ บ้านโสกน้ำขาว ต.ก้านเหลือง อ.นางรอง จ.ขอนแก่น ด้วยความเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีวิชาความรู้ด้านหยูทยา และธรรมะ ในการช่วยเหลือผู้คน ทำให้ชาวบ้านศรัทธา และพร้อมใจกันตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน และได้พาชาวบ้านพัฒนาบ้านเมือง เช่น ตัดถนนหนทาง โดยไม่ได้ใช้งบประมาณจนชาวบ้านรักใคร่ ยามใดที่เดินผ่าน พ่อทัศน์เมื่อกำลังเกี่ยวข้าวจะมาช่วยทันที โดยไม่ต้องเอ่ยปากขอ หรือจ้างวาน

๔.๔ ตอนที่ ๒ บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

พ่อทัศน์ กระยอม หลังจากเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ ๕-๖ เดือน มีเจ้านายจากอำเภอหลายคนเข้าไปตรวจเยี่ยมท้องที่ เจ้านายบอกให้หาเหล้ามาให้กิน และสั่งให้นั่งดื่มเป็นเพื่อนพ่อทัศน์ปฏิเสธอ้างเป็นหมอธรรมต้องรักษาศิล คัมหมะไม่ได้ เจ้านายบอกว่าไม่เป็นไร นิมนต์หมอนใจไปนั่งรอข้างวงเหล้าก่อน แล้วค่อยนิมนต์มาเข้าตัวใหม่ก็ได้ ความกลัวร่วมกับความไม่รู้ว่าเจ้านายจะว่าอย่างไร หรือจะมีอันตราย หรือเปล่าทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและคนในชุมชนทำให้พ่อทัศน์ไม่กล้าขัดคำสั่งชวนของเจ้านายเริ่มดื่ม เหล้าจนติด เลื่อมลงเรื่อย ๆ เสียผู้เสียคนจนชาวบ้านเรียกว่าผู้ใหญ่ขี้เพราะติดเหล้าไม่มีใครมาช่วยงานพ่อทัศน์อีกต่อไป

ปี ๒๕๑๓ ในแผนพัฒนาประเทศ ฉบับที่ ๓ และ ๔ พ่อทัศน์ได้พาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ไปสู่บ่วงกรรมของหนี้สิน ด้วยการกู้เงิน ธกส. การขาดข้อมูล ขาดการคิดวิเคราะห์ และเกิดความโลภ ทำให้นำเงินกู้ ธกส. มาใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายผิดวัตถุประสงค์ ทำให้อายหนี้และดอกเบี้ยคืนไม่ได้ เป็นผลให้ลำบากมาก ยากจนขึ้นแค้น บางปีต้องไปขอรานข้าวมากิน

นอกจากเจ้านายแล้ว ลูกๆของเพื่อน ๆ ทำให้ตัดสินใจผิดพลาดลงสมัครเป็นกำนัน ๒ ครั้ง หมดนาไป ๒-๓ ทุ่ง ความล้มเหลวทำให้เป็นหนี้จึงไปทำไร่ข้าวโพดที่อื่น ๒ ปี กลับมาอีกครั้งชาวบ้านพากันทำบัญชีทางว่าเรียกร้องให้ผู้ใหญ่บ้านกลับมา อยู่ในบ้านของตนเอง เมื่อคิดทบทวนเรื่องทั้งหมดที่ผ่านมาเชื่อมโยงกันจึงคิดว่าตนเองเสียคน เพราะคนอื่นไปเชื่อคนภายนอก ละเมิดศีลธรรม ตั้งแต่นั้นจึงหยุดดื่มเหล้า ตั้งอกตั้งใจทำงานช่วยเหลือประชาชน พาชุมชนรวมกลุ่ม และเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมธนาคารข้าว ทำโอ่งน้ำ ทำส้วม ออมทรัพย์ เป็นต้น จนได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ได้รับการสนับสนุนให้ไปดูงานต่างประเทศ ดังคำกล่าวของพ่อทัศน์ว่า

“วิ่งตามเงินเดินเข้ากองไฟ

วิ่งตามธรรมะเย็นคำชื่นใจ”

แผนพัฒนาประเทศตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ถึง ๓ เอาเงินเป็นตัวตั้ง และประสบความสำเร็จในการหลอกล่อให้คนอยากได้เงินเร็ว ๆ มาก ๆ และง่าย ๆ พ่อแม่สมัยก่อนจะสอนให้ลูกหาอยู่หากิน เข้าขึ้นมาต้องไปไร่ไปนาหาผักหาปลา ทุกวันนี้สอนให้ไปหาเงิน ดิ้นเข้าขึ้นมาจึงนั่งรอซื้อของที่เอามาขายในหมู่บ้าน อยากแต่จะไปกรุงเทพฯ ทั้งลูกไว้กับตายาย คนที่อยู่บ้านก็ไม่ได้ตั้งใจอบรมสั่งสอนปล่อยให้เป็นที่หน้าของครูที่โรงเรียน พอลูกโตก็ให้ลูกไปเป็นกรรมการในเมือง วนเวียนกันอยู่แบบนี้ วิถีชีวิตแบบนี้ทำให้ครอบครัวแตกกระจาย ชุมชนล่มสลายล้มรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง ละเมิดศีลธรรมและทะเลาะวิวาทกันเป็นประจำ

ปี ๒๕๓๒ พ่อทัศน์ และครอบครัวจึงเริ่มออกมาอยู่นา เพราะอยู่บ้านถูกชวนออกไปทำเรื่องอื่นหมดเวลาไปวัน ๆ การไปอยู่นาทำให้มีเวลามากขึ้นในการเรียนรู้จากธรรมชาติ เริ่มขุดสระด้วยมือ เพื่อกักเก็บน้ำ ผ่านไป ๒-๓ เดือน เริ่มกักเก็บน้ำได้เมื่อมีน้ำจึงเริ่มปลูกกล้วย ๓๐ กอ ค่อย

เป็นค่อยไป เรียนรูจนเข้าใจแล้วเริ่มปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดที่กินได้ใช้ได้ แจกญาติพี่น้อง ได้ เหลือกินเหลือแจกก็ขายไปผสมผสานกัน ค่อย ๆ ถอยห่างออกจากพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว ปอ มัน การวิ่งตามธรรมชาติหรือธรรมชาติทำให้เกิดปัญหาและความสุขอย่างมาก

ด้านคุณลักษณะของปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์ พ่อทัศน์ กระยอม ให้การสัมภาษณ์ว่าตนเองถือ ประสบการณ์เป็น บทเรียน พ่อทัศน์ กระยอม จึงเปลี่ยนความคิดตนเอง โดยยึดหลักธรรมชาติ หลักอิทธิบาท ๔ และหลัก อัตตาหิ อัตตโน นาโถ "เลิกเชื่อคนอื่น หันมาเชื่อภูมิปัญญาชาวบ้าน" ลงมือทำการเกษตรแบบ ผสมผสาน ขุดสระน้ำ ปลูกกล้วยเป็นหลัก ปลูกไม้ผล และเลี้ยงสัตว์ รู้จักออม "ไม่ประมาทว่าเงิน น้อยไม่คอยแต่ว่าสนา"พ่อทัศน์

ให้อ้อหลัก ๕ พระองค์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และ พยายาม

ความสำเร็จของ พ่อทัศน์ กระยอม มิได้จำกัดความยินดีไว้เฉพาะในครัวเรือนของตนเอง หากได้ขยายเครือข่ายในอำเภอเวียงน้อยถึง ๑๑ หมู่บ้าน และมีการประชุมปรึกษาหารือกันทุกเดือน มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ และนอกจากจะขยายผลด้านเกษตรกรรมพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองแล้ว ยังได้ ตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของสมาชิก

๔.๕ ตอนที่ ๓ กลวิธีการพัฒนาสังคม

ด้านวิถีชีวิตของปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ที่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย พ่อทัศน์ กระยอม ได้ทดลองปลูกกล้วยจน มั่นใจ และพึงพอใจวิเคราะห์ให้ฟังถึงผลดีด้านเศรษฐกิจว่า ลองปลูกกล้วยระยะห่าง ๔ เมตร ๑ ไร่ จะ ปลูกกล้วยได้ถึง ๑๐๐ กอ พอเข้าปีที่ ๒ กล้วย ๑ กอ จะออกเครือได้อย่างน้อย ๓ เครือ ไร่หนึ่ง ๆ จะ มีกล้วยไม่น้อยกว่า ๕ หวี ก็จะได้กล้วยไร่ละไม่น้อยกว่า ๑,๕๐๐ หวี หากขายได้หวีละ ๕ บาท ก็จะได้ กล้วยถึงไร่ละ ๗,๕๐๐ บาท ซึ่งยังไม่รวมใบกล้วย ปลีกล้วย และหน่อกล้วย อย่างไรก็ตาม หากปลูกกล้วยทั่วประเทศอย่างเดียวจำนวนมาก ๆ ก็จะเกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาดอีก จึงต้องเสริม จิง ข่า ตะไคร้ และพืชผักผลไม้ระยะสั้น ๆ รอบต้นกล้วยนับร้อยนับพันชนิด รวมทั้งระหว่างกล้วย แต่ละต้นหาไม้ยืนต้นที่หลากหลายทั้งผัก เช่น จี๋เหล็ก สะเดา ผักต้ว ไม้ยืนต้นที่เป็นผลไม้ เช่น กะ ท้อน ขนุน มะขาม และไม้ยืนต้นที่เป็นไม้ใช้สอย เช่น ประดู่ ไม้คร่ำ แดง จิก กุง เป็นต้น สลับกันจะ ได้กล้วย ๑๐๐ ต้น และต้นไม้ใหญ่ถึง ๑๐๐ ต้นต่อไร่ เมื่อต้นไม้ยืนต้นโตขึ้นก็สามารถย้ายกล้วยไป ปลูกที่อื่นการทำเช่นนี้นอกจาก ป้องกันโรคได้แล้ว ยังช่วยให้ได้ผลผลิตระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ไม่ต้องลงทุนเพาะพันธุ์กล้วย พันธุ์ต้นไม้ยืนต้นก็มีอยู่แล้วในพื้นที่ สามารถเอาหน่อ เอาเมล็ดพันธุ์จากไม้ยืนต้นที่แม่พันธุ์สวยและแข็งแรงมาเพาะกล้าไม้ไปปลูก ทำให้ไม่เสียเงินซื้อ

พันธุ์ไม้ เหลือขายก็ใช้วิธีเอาพันธุ์มาต่อกิ่งหรือติดตาหรือเปลี่ยนยอดกับต้นต่อ ในที่สุดก็ได้ผลผลิตพันธุ์ดีไว้รับประทาน เหลือขายรวมทั้งได้เนื้อไม้เป็นบ้านาญชีวิตในระยะยาว

ด้านบทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน

จากการสัมภาษณ์พ่อทัศน กระยอม ปราชญ์ชาวบ้านท่านนี้ได้ให้การช่วยเหลือสังคมและชุมชนโดยการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๔ พ่อทัศน และผู้นำอีสานอีกหลายคนได้พากันไปดูงานที่ประเทศลาว ๘ คืน ระหว่างดูงานได้ปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางขยายเครือข่ายให้อีสานอยู่รอดในที่สุดได้ตั้งชมรมอู่มชูไทอีสาน โดยมี

๑.พ่อบุญศรี	สีสูง	เป็นธาตุไฟ
๒.พ่อผาย	สร้อยสระกลาง	เป็นธาตุดิน
๓.พ่อทัศน	กระยอม	เป็นธาตุน้ำ
๔.พ่อหนูเย็น		เป็นธาตุลม

โดยผู้เกี่ยวข้องทุกคนมีสัญญาใจต่อกันที่จะไปขยายเครือข่ายการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างกว้างขวางเพื่อมาถักทอกันในอนาคต

ปี ๒๕๖๘ ศาตราจารย์เสน่ห์ จามริก ได้จัดเวทีปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ขึ้นที่บ้านพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาของประชาชาติ หลังจากการประชุมในครั้งนั้นได้มีการประชุมกันต่อเนื่องทุก ๖ เดือน ภายใต้การจัดการของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอีสาน และมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น

ภายหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจมหภาคในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๐ และความรุนแรงของปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน และของสังคมไทยเพิ่มขึ้นตามลำดับ ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้มองเห็นร่วมกันว่า การประชุม ๖ เดือนต่อครั้ง น่าจะไม่ทันการในการแก้ปัญหาของภาคอีสาน และของชาติบ้านเมือง ดังนั้นตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๔๑ เป็นต้นมา จึงเกิดการประชุมสัญจร เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานทุกเดือน ภาคใต้การบริหารจัดการของมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- ๑) เพื่อสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง
- ๒) เพื่อส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านสร้างผู้นำรุ่นใหม่ และพัฒนาผู้นำเหล่านี้ขึ้นเป็นปราชญ์ชาวบ้านรุ่นต่อไป ในการเป็นแบบอย่างของคนรุ่นหลัง
- ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ๑ ล้านครอบครัวในภาค

อีสานภายใน ๑๘ ปี

การรวมตัวกันดังกล่าวเปิดกว้างให้พหุภาคีที่สนใจเข้าร่วมได้ทั้งในรูปแบบ ของการมาร่วม ประชุม การสนับสนุนทุนทรัพย์ การให้ข้อเสนอแนะเป็นต้น และยังได้จัดประชุมใหญ่ปีละ ๑ ครั้ง เพื่อนำองค์ความรู้เผยแพร่ออกไปสู่ผู้สนใจ นอกจากนั้น เครือข่ายฯ ยังได้สร้างหลักสูตรวิทยากร กระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “วปอ.ภาคประชาชน”

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และ เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม

การดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิจัยโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์เกี่ยวกับอัตชีวประวัติ(Life History) ในหัวข้อต่างๆ ประกอบด้วย บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน บริบททางสังคม และกลวิธีการพัฒนาสังคม พอสรุปได้ดังนี้

๕.๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๕.๑.๑. **พ่อนุญเต็ม ชัยลา** เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๐ (ปัจจุบันอายุ ๖๘ ปี) เกิดที่บ้านดงบัง ตำบลคอนจีน อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น เป็นลูกคนที่ ๔ ของนายหลง และนางจอม ชัยลา หลังจบจากชั้น ป.๔ ที่โรงเรียนวัดบ้านดงบัง ก็มาช่วยพ่อแม่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามท้องไร่ท้องนา พอโตเป็นหนุ่มก็ช่วยพ่อแม่หาบของไปขายที่เมืองพล โดยการบรรทุกเกวียนไปถึง ระยะทางประมาณ ๑๕ กิโลเมตร

ในปี ๒๕๐๘ พ่อนุญเต็ม ชัยลา ได้แต่งงานกับคุณแม่หนูเรียน จันทาทุม ชีวิตหลักแต่งงานราบรื่นดี มีบุตรธิดารวมกัน ๓ คน เป็นบุตรชาย ๒ และหญิง ๑ ต่อมาได้แยกเรือนออกจากพ่อตาด้วยความขื่นและความประหยัด ออกออกมาให้สะสมทุนซื้อนาได้เพิ่มเติมเป็น ๓ แปลงกว่า ๔๑ ไร่ มีนิสัยชอบช่วยเหลือผู้อื่น และช่วยสังคมมาตลอด เป็นคนชอบเรียนรู้ตลอดเวลา ชอบทำงานทุกอย่างจึงทำได้ทั้งงานช่างไม้ ช่างปูน และช่างเหล็ก

๕.๑.๒. **พ่อผอง เกตพิบูลย์** เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ จบการศึกษาแล้วเริ่มอาชีพเป็นครูที่ดี ทั้งสายผู้สอนและสายผู้บริหารตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ จนเกษียณอายุในตำแหน่งครูใหญ่ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๔ มีบุตรสาว ๑ คน และบุตรชาย ๕ คน แม้ว่าอายุล่วงเลยมาถึง ๗๐ ปี พ่อผอง และแม่จันทรา เกตพิบูลย์ แห่งบ้านโนนพริก อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ดูเหมือนยังนานวันยิ่งแข็งแรงขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจสร้างสวนจันทรา มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ จนทำให้ทั้งสองท่านมีความสุขขึ้นมากทั้งกาย ใจ และสังคม รางวัลพระธาตุนาดูรทองคำที่ได้รับจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๑ ที่ผ่านมานี้เป็นเพียงความภาคภูมิใจของคนในครอบครัวของพ่อผอง เท่านั้น หากเป็นความภาคภูมิใจของพวกเราชาวเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองทุกคน

๕.๑.๓.พ่อทัศน์ กระยอม เกิดเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๔๗๑ ปัจจุบันอายุ ๗๔ ปี เกิดที่บ้านโคกใหญ่ อำเภอเวียงน้อย จังหวัดขอนแก่น เกิดมาไม่ได้ใช้นามสกุล “สุ่มัง” ตามพ่อแม่ เนื่องจากพ่อเป็นนักเลง ท่องเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ กว่าจะพบกันก็ตอนแก่ และขณะนี้เสียชีวิตไปแล้ว ตอนเด็ก ๆ จึงต้องอยู่กับตาและยาย และใช้นามสกุล “กระยอม” ตามนามสกุลของตาตอนเด็ก ๆ เป็นคนมีอุปนิสัยหนีคนและไปบวชเณรตั้งแต่อายุ ๗ ปี จนสอบได้นักธรรมตรี เมื่ออายุ ๑๑ ปี ได้สึกออกมาเรียนต่อจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้วสอบต่อวิชาหมอยา และหมอธรรมจากคุณตา แล้วอาศัยความรู้ทางยา และทางธรรมะ ขจัดปัดเป่าความทุกข์ยากของคนจนในหมู่บ้านเป็นที่เคารพยกย่องของคนในหมู่บ้าน ได้แต่งงานกับแม่มีงจนมีลูกชายด้วยกันห้าคน ต่อมาภรรยาคนแรกเสียชีวิต จึงได้แต่งงานกับภรรยาคนใหม่กินอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และมีลูกสาวด้วยกันอีก ๕ คน

เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๐ พ่อทัศน์ได้พาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ติดกับโสกน้ำขาว และตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโสกน้ำขาว ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๐๘ หมู่ที่ ๖ บ้านโสกน้ำขาว ต.ก้านเหลือง อ.เวียงน้อย จ.ขอนแก่น ด้วยความที่เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีวิชาความรู้ด้านหยูกยา และธรรมะ ในการช่วยเหลือผู้คน ทำให้ชาวบ้านศรัทธา และพร้อมใจกันตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน และได้พาชาวบ้านพัฒนาบ้านเมือง เช่น ตัดถนนหนทาง โดยไม่ได้ใช้งบประมาณจนชาวบ้านรักใคร่ ยามใดที่เดินผ่านพ่อทัศน์เมื่อกำลังเกี่ยวข้าวจะมาช่วยทันที โดยไม่ต้องเอ่ยปากขอ หรือจ้างวาน

๕.๒ บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน

๕.๒.๑.พ่อบุญเต็ม ชัยลา ชอบอาชีพเกษตรกรรมมากเพราะเป็นอาชีพที่พ่อแม่พาทำ พ่อบุญเต็ม ชัยลา เป็นเกษตรกรที่อพยพออกไปขายแรงงานนอกบ้าน เมื่อปี ๒๕๓๒ ได้มีโอกาสไปร่วมดูงานบ้าน นายทองดี นายทัศน์ นายมหาอยู่ และนายผาย สร้อยสระกลาง จึงมีความคิดและได้นำจากสถานที่ต่าง ๆ มาปรับใช้ โดยเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง อัตตาหิ อัตตาโนนาโถ และเริ่มมีการขุดสระภายใน ๔ เดือน ทำให้มีอาหารกินพร้อมทุกชนิด มีสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีไม้ใช้สอยไว้สร้างบ้าน และเป็นเชื้อเพลิง ในช่วงแรก พ่อบุญเต็ม ได้ใช้พีชะยะสั้นเพื่อช่วยลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ เพียง ๓ วัน ก็มีถั่วออกไว้กินเหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก มีเหลือขายเป็นทุนอีก ทำให้ปลูกต้นไม้ได้เพิ่มขึ้นมากมาย มีเหลือขายเพิ่มและทำการตลาดได้ ทุกวันนี้สมาชิกมุ่งมั่นกับการทำอยู่ทำกินสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีการขยายไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ และเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งพากันเอง

๕.๒.๒.พ่อผอง เกตพิบูลย์ ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และคุณครูนักพัฒนาคนสำคัญ ผู้เจริญรอยตามพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และเข้าถึงธรรมะบนรากฐานของความรัก ผู้ขยายเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองของชาวบ้านโนนพริก แม้ว่าอายุ

ล่วงเลยมาถึง ๗๐ ปี พ่อผอง และแม่จันทรา เกตพิบูลย์ แห่งบ้านโนนพริก อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น คูเหมือนยี่งนานวันยิ่งแข็งแรงขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจสร้างสวนจันทรา มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ จนทำให้ทั้งสองท่านมีความสุขขึ้นมากทั้งกาย ใจ และสังคม รางวัลพระธาตุนาคูทองคำที่ได้รับจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๑ ที่ผ่านมาไม่เพียงความภาคภูมิใจของคนในครอบครัวของพ่อผอง เท่านั้น หากเป็นความภาคภูมิใจของพวกเราชาวเครือข่ายการเรียนรู้ผู้การพึ่งตนเองทุกคน

ในปี ๒๕๔๐ ได้เกิดวิกฤติของฟ้าฝน ปรากฏว่าไม่มีฝนตกลงมาเลยตั้งแต่พฤษภาคม ๒๕๔๐ จนถึง พฤษภาคม ๒๕๔๑ ทำให้ต้นไม้ล้มตายลงเป็นจำนวนมาก ความแห้งแล้งทำให้พ่อผองให้ความสำคัญกับการเก็บน้ำฝนไว้ใช้ ในปี ๒๕๔๑ จึงปรับพื้นที่ตามสูตรทฤษฎีใหม่ตามแนวทางพระราชดำริ สูตร ๑-๓-๓-๓ บนพื้นที่ทั้งหมด ๔๒ ไร่ ทำให้มีที่อยู่ออาศัย ๓ ไร่ มีที่ปลูกพืชทั้งไม้ผลและไม้ใช้สอย จำนวน ๑๓ ไร่ มีแหล่งน้ำรวม ๑๔ บ่อ พื้นที่ประมาณ ๑๓ ไร่ ทำให้เก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี เมื่อมีน้ำพอเพียงจึงได้ปลูกต้นไม้ทดแทนที่ตายไป และปลูกต้นไม้ยืนต้นจนกลายเป็นป่า ซึ่งช่วยให้มีสมุนไพรมากมาย คือ สมุนไพรที่เป็นได้ทั้งอาหารและยารวมทั้งช่วยระบบนิเวศดีขึ้นมากอย่างชัดเจน ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้การทำเกษตรอินทรีย์เป็นจริงในปี ๒๕๔๑ โดยพ่อผอง และภรรยาได้เริ่ม ลด ละ เลิก สารเคมีทุกชนิด หันมาทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก น้ำหมักชีวภาพที่เป็นปุ๋ยที่เป็นที่โล่แมลงช่วยให้ต้นทุนการผลิตลดลงอย่างมากรวมทั้งผลผลิตที่ได้รับก็ดีขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพและไม่เสี่ยงต่อสารพิษต่อไป ผู้บริโภคที่ได้ข่าวก็นิยมมาซื้อทำให้มีเงิน เมื่อมีเงินจึงได้หารือกั้นพัฒนาจากกลุ่มเกษตรผสมผสานกันขึ้นมาเป็นกลุ่มออมทรัพย์ช่วยให้มีทุนสำหรับสมาชิกกู้ยืมเงินไปลงทุนแก้ปัญหาการผลิตและปัญหาชีวิตราบรื่นขึ้น จนปี ๒๕๔๔ มีเงิน ๔๐,๐๐๐ บาทเศษ และกำลังขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งสมาชิกและเงินทุน มีกฎกติกาที่สมาชิกมีส่วนร่วมบนความรู้สึกลึกซึ้งๆ ปลอดภัยพร้อมทั้งหลักประกันและสวัสดิการอย่างทั่วถึงแก่มวลสมาชิก ซึ่งเรียนรู้มาจากสหกรณ์ร่วมใจชาวขอนแก่นที่ยึดแนวทางกองทุนออมทรัพย์ตำบลครองเปรียะ ของพ่ออัมพร ด้วงปานมาเป็นต้นแบบที่เน้นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง รวมตัวร่วมคิดร่วมเรียนรู้ และร่วมทำ

๕.๒.๓.พ่อทัศน์ กระยอม และครอบครัวจึงเริ่มออกมาอยู่นา เพราะอยู่บ้านถูกชวนออกไปทำเรื่องอื่นหมดเวลาไปวัน ๆ การไปอยู่นาทำให้มีเวลามากขึ้นในการเรียนรู้จากธรรมชาติ เริ่มขุดสระด้วยมือ เพื่อกักเก็บน้ำ ผ่านไป ๒-๓ เดือน เริ่มกักเก็บน้ำได้เมื่อมีน้ำจึงเริ่มปลูกกล้วย ๓๐ กอ ค่อยเป็นค่อยไป เรียนรู้จนเข้าใจแล้วเริ่มปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดที่กินได้ใช้ได้ แจกญาติพี่น้องได้ เหลือกินเหลือแจกก็ขายไปผสมผสานกัน ค่อย ๆ ถอยห่างออกจากพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว ปอ มัน การวิ่งตามธรรมชาติ หรือธรรมชาติทำให้เกิดปัญหาและความสุขอย่างมาก ประสบการณ์เป็น

บทเรียน พ่อทัศน์ กระยอม จึงเปลี่ยนความคิดตนเอง โดยยึดหลักธรรมะ หลักอิทธิบาท ๔ และหลัก
อิตฺตาหิ อิตฺตโน นาโถ "เลิกเชื่อคนอื่น หันมาเชื่อภูมิปัญญาชาวบ้าน" ลงมือทำการเกษตรแบบ
ผสมผสาน ขุดสระน้ำ ปลุกกล้วยเป็นหลัก ปลุกไม้ผล และเลี้ยงสัตว์ รู้จักออม "ไม่ประมาทว่าเงิน
น้อย ไม่คอยแค้นว่าสนา"พ่อทัศน์

ให้อ้อหลัก ๕ พระองค์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และ พยายาม

ความสำเร็จของ พ่อทัศน์ กระยอม มิได้จำกัดความยินดีไว้เฉพาะในครัวเรือนของตนเอง
หากได้ขยายเครือข่ายในอำเภอเวียงน้อยถึง ๑๑ หมู่บ้าน และมีการประชุมปรึกษาหารือกันทุกเดือน
มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ และนอกจากจะขยายผลด้านเกษตรกรรมพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองแล้ว ยังได้
ตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของสมาชิก

๕.๓. กลวิธีการพัฒนาสังคม

๕.๓.๑. พ่อบุญเต็ม ชัยลา เป็นผู้ที่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ
จากประสบการณ์ของพ่อบุญเต็ม ชัยลา ได้พบทางรอดของตน และมีความสนใจในการเจริญตามรอย
พระยุคลบาท อีกทั้งการได้ร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ทำให้เห็นอนาคตของ
เครือข่ายการพึ่งตนเองและพึ่งพากัน ๑ ล้านครอบครัวทั่วภาคอีสาน ที่จะมาร่วมมือร่วมใจกันกู้ชาติ
สร้างสภาพธรรมชาติ อุดมการณ์ เพื่อแผ่นดินไทย จึงได้จัดตั้งศูนย์ขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาดูงาน
ให้กับผู้สนใจ รวมทั้งเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับสมาชิกเครือข่าย ทั้งนี้ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วม
โครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของสำนักงาน
ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ ท่านนี้ได้ให้การช่วยเหลือสังคมและชุมชนโดย
การให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านดงบัง จัดระบบการทำงานของ
ศูนย์เรียนรู้ การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ได้คัดเลือกมาจากผู้นำเครือข่ายแต่ละ
หมู่บ้านมาร่วมเป็นคณะทำงาน โดยมีการวางแผนขับเคลื่อนชุมชนสังคมและการเกษตรร่วมกันให้
เป็นระบบเพื่อเข้าสู่นโยบาย มีการสร้างเพื่อนสานขยายผลร่วมกันให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมาก
ได้ มีการขับเคลื่อนให้เกษตรกรหันมาพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองก่อนที่จะหวังพึ่งคนอื่น มีการ
ขับเคลื่อนกิจกรรมในแปลงให้เป็นรูปธรรมร่วมกัน ซึ่งมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกัน ให้แต่
ละหมู่บ้านมีตัวแทนรับผิดชอบในแต่ละหมู่บ้านเอง ส่วนคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้จะมีหน้าที่
รับผิดชอบระบบงานในศูนย์เรียนรู้และจะเป็นผู้ประสานความรับผิดชอบกับตัวแทนของแต่ละ
หมู่บ้านร่วมกัน

ศูนย์เรียนรู้ต้องมีการวางแผนพึ่งตนเอง คือ

๑. มีความแผนสร้างทุนทางสังคม

๒. มีแผนงานสร้างทุนทางปัญญา (โบราณบอกว่า มีเงินเต็มพา ไม่เท่ามรปัญญาเต็มพุง)

๓. มีการวางแผนงานพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง คือ เราต้องสร้างทุนทางทรัพยากร ที่เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นพืช เป็นสัตว์และแมลงให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตให้มากที่สุดแผนงานทุกอย่างจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกันคือสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการหาทุนมาสนับสนุนร่วมกัน โดยการเริ่มคิดเริ่มทำ ร่วมกันเสนอโครงการต่าง ๆ สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ ในแปลงนาของตนเองเพื่อพัฒนาให้เป็นที่ศึกษาดูงานได้ สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเมื่อมีการคัดเลือกกิจกรรม สมาชิกมีส่วนร่วมในการพัฒนา กิจกรรมให้เข้าสู่ นโยบายของรัฐ สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของศูนย์เรียนรู้

ลักษณะงานของศูนย์เรียนรู้

๑. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ไปหาแหล่งทุนเพื่อมาทำกิจกรรม
๒. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ติดตามประสานงานคณะกรรมการในระดับหมู่บ้าน
๓. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่จัดประชุมทุกเดือน มีหน้าที่จัดอบรมทุกปี
๔. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่รับจัดอบรมให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ตามที่ต้องการทั้งทางภาครัฐและเอกชน

๕. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ติดตามประเมินผลทุกปี

ศูนย์เรียนรู้ต้องมีการสร้างเครือข่าย

จากที่ศูนย์เรียนรู้ได้มีผู้เข้ามาศึกษาจำนวนมากทำให้เกิดการขยายแนวความคิดออกไปอย่างกว้างขวาง มีผู้ที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดหันมาทำแบบพออยู่พอกินเป็นจำนวนมาก และได้มีการสร้างเครือข่ายมากมายดังนี้

เครือข่ายภูมินิเวศน์ขอนแก่นใต้โคราชเหนือ

ได้มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จึงเกิดการเชื่อมโยงกลายเป็นเครือข่ายภูมินิเวศน์ขอนแก่นใต้โคราชเหนือ ซึ่งประกอบด้วย ๔ อำเภอหลักใน ๒ จังหวัดดังต่อไปนี้

- อำเภอเวียงใหญ่
- อำเภอพล
- อำเภอประทาย
- อำเภอบัวใหญ่
- อำเภอเวียงน้อย
- กิ่งอำเภอบ้านแฮด
- อำเภอชนบท อำเภอภูเวียง

๕.๓.๒.พ่อผอง เกตพิบูลย์ พ่อผองได้เจริญตามรอยพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตโดยเปลี่ยนไร่นา ๔๒ ไร่ให้เปลี่ยนเป็นการเกษตรผสมผสานอย่างค่อยเป็นค่อยไป ปี ๒๕๓๔ ได้เริ่มวางแผนและลงมือปรับพื้นที่นา เพื่อนำพันธุ์พืชมาปลูกประมาณ ๕ ไร่ พื้นที่ที่เหลือยังปลูกข้าวเหมือนเดิม ขุดบ่อน้ำได้ ๑ บ่อ อาศัยน้ำในบ่อปลูกพืชสวนครัว พืชล้มลุก ไม้ผล ไม้ยืนต้น รอบๆ พื้นที่เท่าที่จะหาได้ขณะนั้น สิ่งที่ได้รับในเบื้องต้นคือ ครอบครัวมีข้าวปลา อาหาร พืชผัก หมู เห็ด เป็น ไข่ กินอย่างอุดมสมบูรณ์ตลอดปี โดยไม่ต้องไปซื้อหาเหมือนแต่ก่อน ผลผลิตที่มากมาย เหลือล้น ทำให้มีญาติสนิทมิตรสหายมาทำตาม จำนวน ๕ คน ในปี ๒๕๓๘ ผลผลิตที่เหลือกินเหลือใช้ เหลือแจกทำให้ได้ขายช่วยให้มีเงิน จนทำให้พ่อผอง เป็นคนมั่งมีศรีสุข มีอยู่ มีกิน ที่สำคัญคือการมีอาหารดีทั้งปริมาณและคุณภาพปลอดสารพิษ การมีอากาศดี การมีอารมณ์ดีจากการไม่เครียด การออกกำลังกายดี เพราะได้ทำงานสมกับวัย ท่านนี้ได้ให้การช่วยเหลือสังคมและชุมชนโดยการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี จังหวัดขอนแก่น ในปี ๒๕๓๘ ภายใต้งานสนับสนุนของมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพที่ดีของจังหวัดขอนแก่น ที่เน้นหลัก อัตตาหิ อัตตโน นาโถ หลักอิทธิบาทสี่ และหลักอปริหานิยธรรม กลุ่มเกษตรผสมผสานบ้านโนนพริก ภายใต้งานนำของพ่อผอง จึงเกิดขึ้น และขยายตัวอย่างต่อเนื่องทั้งในแง่ภูมิปัญญา โดยมีการรวมตัวกันร่วมคิดร่วมเรียนรู้ ร่วมทำ หมุนเวียนกันไปให้พื้นที่ของสมาชิก มีการวิจัยชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชนในรูปแบบต่างๆ จนถึงปี ๒๕๔๔ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นถึง ๑๐๕ คน การมีโอกาสเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานทำให้พ่อผองได้มองเห็นภารกิจอันยิ่งใหญ่จากการรวมตัวของ ๑๒ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานที่มีจินตนาการพลิกฟื้นทั่วอีสานในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยให้สุขภาพคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมดีขึ้น จึงทำให้พ่อผอง กลายเป็นสมาชิกที่ไม่เคยขาดการประชุมเลย และร่วมเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่แข็งแกร่งในการขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางให้มีคนอีสานที่พึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข จำนวน ๑ ล้านครอบครัวในเร็ววัน

๕.๓.๓.พ่อทัศน์ กระยอม เป็นผู้ดำรงค์ชีวิตแบบเรียบง่าย ได้ทดลองปลูกกล้วยจนมั่นใจ และพันธุ์หวีเคราะห์ให้ฟังถึงผลดีด้านเศรษฐกิจว่า ลองปลูกกล้วยระยะห่าง ๔ เมตร ๑ ไร่ จะปลูกกล้วยได้ถึง ๑๐๐ กอ พอเข้าปีที่ ๒ กล้วย ๑ กอ จะออกเครือได้อย่างน้อย ๓ เครือ ไร่หนึ่ง ๆ จะมีกล้วยไม่น้อยกว่า ๕ หวี ก็จะได้กล้วยไร่ละไม่น้อยกว่า ๑,๕๐๐ หวี หากขายได้หวีละ ๕ บาท ก็จะได้เนื้อกล้วยถึงไร่ละ ๗,๕๐๐ บาท ซึ่งยังไม่รวมใบกล้วย ปลีกกล้วย และหน่อกล้วย อย่างไรก็ตามหากปลูกกล้วยทั่วประเทศอย่างเดียวยังมีจำนวนมาก ๆ ก็จะเกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาดอีก จึงต้องเสริม จึง

ข้า ตะไคร้ และพืชผักผลไม้ระยะสั้น ๆ รอบต้นกล้วยนับร้อยนับพันชนิด รวมทั้งระหว่างกล้วยแต่ละต้นหาไม้ยืนต้นที่หลากหลายทั้งผัก เช่น จี๋เหล็ก สะเดา ผักติ้ว ไม้ยืนต้นที่เป็นผลไม้ เช่น กะท้อน ขนุน มะขาม และไม้ยืนต้นที่เป็นไม้ใช้สอย เช่น ประดู่ ไม้คร่ำ แดง จิก กุง เป็นต้น สลับกันจะได้กล้วย ๑๐๐ ต้น และต้นไม้ใหญ่ถึง ๑๐๐ ต้นต่อไร่ เมื่อต้นไม้ยืนต้นโตขึ้นก็สามารถย้ายกล้วยไปปลูกที่อื่นการทำเช่นนี้นอกจาก ป้องกันโรคได้แล้ว ยังช่วยให้ได้ผลผลิตระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ไม่ต้องลงทุนเพาะพันธุ์กล้วย พันธุ์ต้นไม้ยืนต้นก็มีอยู่แล้วในพื้นที่ สามารถเอาหน่อ เอาเมล็ดพันธุ์จากไม้ยืนต้นที่แม่พันธุ์สวยและแข็งแรงมาเพาะกล้าไม้ไปปลูก ทำให้ไม่เสียเงินซื้อพันธุ์ไม้ เหลือขายก็ใช้วิธีเอาพันธุ์มาต่อกิ่งหรือติดตาหรือเปลี่ยนยอดกับต้นต่อ ในที่สุดก็ได้ผลผลิตพันธุ์ดีไว้รับประทาน เหลือขายรวมทั้งได้น้ำมันเป็นบำนาญชีวิตในระยะยาว เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๓๔ พ่อทัศน์ และผู้นำอีสานอีกหลายคนได้พากันไปดูงานที่ประเทศลาว ๘ คืน ระหว่างดูงานได้ปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางขยายเครือข่ายให้อีสานอยู่รอดในที่สุดได้ตั้งชมรมอุ้มชูให้อีสาน โดยมี

- | | | |
|--------------|--------------|-------------|
| ๑.พ่อบุญศรี | สีสูง | เป็นธาตุไฟ |
| ๒.พ่อผาย | สร้อยสระกลาง | เป็นธาตุดิน |
| ๓.พ่อทัศน์ | กระยอม | เป็นธาตุน้ำ |
| ๔.พ่อหนูเย็น | | เป็นธาตุลม |

โดยผู้เกี่ยวข้องทุกคนมีสัญญาใจต่อกันที่จะไปขยายเครือข่ายการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างกว้างขวางเพื่อมาถักทอกันในอนาคต

ปี ๒๕๓๘ ศาตราจารย์เสน่ห์ จามริก ได้จัดเวทีปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ขึ้นที่บ้านพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหของประชาชาติ หลังจากการประชุมในครั้งนั้นได้มีการประชุมกันต่อเนื่องทุก ๖ เดือน ภายใต้การจัดการของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอีสาน และมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น

ภายหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจมหภาคในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๐ และความรุนแรงของปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน และของสังคมไทยเพิ่มขึ้นตามลำดับ ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้มองเห็นร่วมกันว่า การประชุม ๖ เดือนต่อครั้ง น่าจะไม่ทันการในการแก้ปัญหของภาคอีสาน และของชาติบ้านเมือง ดังนั้นตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๔๑ เป็นต้นมา จึงเกิดการประชุมสัญจร เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานทุกเดือน ภาคใต้การบริหาร

จัดการของมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

- ๑) เพื่อสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง
- ๒) เพื่อส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านสร้างผู้นำรุ่นใหม่ และพัฒนาผู้นำเหล่านี้ขึ้นเป็นปราชญ์ชาวบ้านรุ่นต่อไป ในการเป็นแบบอย่างของคนรุ่นหลัง
- ๓) เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ๑ ล้านครอบครัวในภาคอีสานภายใน ๑๘ ปี

การรวมตัวกันดังกล่าวเปิดกว้างให้พหุภาคีที่สนใจเข้าร่วมได้ทั้งในรูปแบบ ของการมาร่วมประชุม การสนับสนุนทุนทรัพย์ การให้ข้อเสนอแนะเป็นต้น และยังได้จัดประชุมใหญ่ปีละ ๑ ครั้ง เพื่อนำองค์ความรู้ออกเผยแพร่ต่อผู้สนใจ นอกจากนั้น เครือข่ายฯ ยังได้สร้างหลักสูตรวิทยากร กระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “วปอ.ภาคประชาชน”

๕.๔ สรุปกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

จากกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ทั้ง ๓ ท่าน สามารถสรุปเป็นภาพรวมของกลยุทธ์ ได้ดังนี้

๑. กลยุทธ์ด้านการสร้างความร่วมมือ

๑.๑ การพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ ในด้านการดำเนินชีวิต การมีคุณธรรม ความเป็นผู้นำ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

๑.๒ สร้างระบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือเครือข่ายได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา

๑.๓ สร้างระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๑.๔ ประสานความร่วมมือกับบุคคล และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการเข้าถึง แหล่งเรียนรู้ เงินทุน และทรัพยากรอื่น ๆ

๒. กลยุทธ์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

๒.๑ การพัฒนาต้องอยู่บนฐานของวิถีชีวิตที่มีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และ มนุษย์กับธรรมชาติ

๒.๒ มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสมัยใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อการใช้ ประโยชน์ร่วมกันและรู้จักการเลือกใช้ภูมิปัญญาที่เหมาะสม

๒.๑ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลัก “อตุตทาหิ อุตตโน นาโถ” คนเป็นที่พึ่งแห่งตน

๓. กลยุทธ์ด้านความยั่งยืน

๓.๑ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้ความรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

๓.๒ สร้างเครือข่ายความร่วมมือทุกระดับ เพื่อให้เกิดแนวร่วมอย่างกว้างขวาง

๓.๓ เน้นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของชีวิตจริง มีความตั้งใจจริง

๕.๕ ข้อเสนอแนะและการนำไปใช้

ผลจากการวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการคิดและกระบวนการทำงานของปราชญ์ชาวบ้านต่อการพัฒนาสังคม ซึ่งนักพัฒนาสังคมทั้งหลายสามารถนำไปใช้เป็นกรณีตัวอย่างในการดำเนินงานของตนได้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่ใคร่ขอเสนอเพื่อเป็นแนวทางประกอบการพิจารณาเพื่อการพัฒนาสังคมที่ดีขึ้น ดังนี้

๑. ควรมีการขยายเครือข่ายการดำเนินงานในรูปแบบของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วจังหวัดขอนแก่น

๒. ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปสนับสนุนกิจกรรมของปราชญ์ชาวบ้านและควรต้องปรับรูปแบบและแนวคิดการดำเนินงานให้สอดคล้องกับภารกิจของปราชญ์ชาวบ้าน

๓. สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของจังหวัดขอนแก่น ควรเข้าไปทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของปราชญ์ชาวบ้าน ในด้านการพัฒนาสังคมและส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายในจังหวัดขอนแก่น

๔. ภาครัฐควรส่งเสริมผู้มีความรู้ความสามารถจนเป็นที่ประจักษ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงาน เพื่อสังคมของตัวปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลทั่วไป

๕.๖ ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่อื่น ๆ

๒. ควรศึกษาการส่งเสริมการพัฒนาตามแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๓. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่องานพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๔. ควรศึกษารูปแบบการขยายเครือข่ายเกษตร ๑ ล้านครอบครัวที่สามารถพึ่งตัวเอง และพึ่งพากันเองได้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

บรรณานุกรม

- กุหลาบ รัตนจักรธรรม. (๒๕๔๕) สมรรถภาพและกลยุทธ์การส่งเสริมและการสนับสนุนการ
 พัฒนาตนเองทางเศรษฐกิจของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนภาคตะวันตก. กรุงเทพฯ:
 สหมิตรออฟเซต
- โกวิท พวงงาม. (๒๕๕๒). มิติใหม่การปกครองท้องถิ่น วิสัยทัศน์การกระจายอำนาจ
 และการบริหารงานท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- จารีรัตน์ ปริกแก้ว และคณะ (๒๕๔๒) ความเข้มแข็งของชุมชน : เรียนรู้จากภูมิปัญญาชุมชน
 ท้องถิ่นบุรีรัมย์. บุรีรัมย์: สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์
- จิราภรณ์ กบิลกาญจน์. (๒๕๓๒). การศึกษาระดับการพัฒนาแบบดุลยภาพตามโครงการแผ่นดิน
 ธรรมแผ่นดินทอง ของผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้านลำหลัง จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.,
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒน์ ประสานมิตร
- ฉลอง สุนทรวาณิช. (๒๕๓๘). วิพากษ์สังคมไทย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.
- นัทรทิพย์ นาสุภา. (๒๕๔๐). เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพฯ:สร้างสรรค์ จำกัด
- เชาวลิต ขวัญเมือง. (๒๕๔๒, ธันวาคม). เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ราชวัลชนะ
 เลิศระดับชาติ. อดคมศึกษา: ๔ – ๑๑.
- ชลวิทย์ เกียรจิตต์. (๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๘). ปัญหาสังคม ระวัง...หมักหมมจนแฉะ .
 มติชนรายวัน, หน้า ๖
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (๒๕๔๓) การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.
 กรุงเทพฯ: ๒๑ เซ็นจูรี.
- ชัยฤกษ์ วงษ์เจริญ. (๒๕๔๕). การวางแผนกลยุทธ์การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ระดับ การศึกษา
 ขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ กศ.ด., มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ดุขฎี เมธกุโร, พระ. (๒๕๓๒). การพัฒนาสังคมในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล คีมทอง.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ. (๒๕๔๕). การบริหารการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. (๒๕๓๘). การวางแผนเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ธงชัย ถันติวงษ์. (๒๕๓๓). การบริหารเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช
- ธนภัทร์ สุทธิ. (๒๕๕๐). การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับความพึงพอใจในชีวิตของ
 ผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม.

(จิตวิทยาพัฒนาการ). กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นงลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์. (๒๕๓๗). กลยุทธ์ในการพัฒนาองค์กรเกษตรกร.ขอนแก่น:

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

นงลักษณ์ เอ็มประดิษฐ์. (๒๕๔๒). นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นิตย ทัศนียม. (๒๕๔๕). มิติสุขภาพในมุมมองของปราชญ์ชาวบ้านอีสาน: กรณีศึกษา. ม.ป.ท. :
ม.ป.พ.

นิคม มิสิตกะคามะ. (๒๕๔๒) ทฤษฎีใหม่ในหลวง: ชีวิตที่พอเพียง. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน

บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ์. (๒๕๔๐). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ ๗).

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญผล.

บุญนาค ตีวกุล. (๒๕๔๓). การพัฒนาสู่ประชาสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประเวศ วะสี. (๒๕๔๑). ประชาสังคม: ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย. กรุงเทพฯ:มติชน.

ประเวศ วะสี. (๒๕๔๔). ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม
(พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. (๒๕๔๗). แนวคิดและทฤษฎีด้านการพัฒนาสังคม. พิษณุโลก :

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

พัทธา สายหู. (๒๕๔๔). กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพโรจน์ ปิยะวงศ์วัฒนา. (๒๕๔๕). การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

เพ็ญศรี เปลียนจำ. (๒๕๕๐) กรกฎาคม – ธันวาคม). วิธีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง. วารสารวิชาการ ราชภัฏตะวันตก:๒๗ – ๓๐

ภาวิณี ใจเจริญยิ่ง และพรรณทิพา พูลสมบัติ. (๒๒ เมษายน ๒๕๔๕). นวัตกรรมปัญญาไทย

ปราชญ์ชาวบ้านแห่งอีสาน ครุบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์. มติชนรายวัน. หน้า ๓๑.

ขงยุทธ ขจรธรรม และคณะ. (๒๕๔๕). พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

รุ่งนภา มุกดาอนันต์. (๒๕๔๔). กลยุทธ์การสื่อสารของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน เรื่องภูมิปัญญา
ท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รงค์ ประพันธ์พงษ์. (๒๕๕๐). เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ:สถาพร บุ๊คส์.

วรารักษ์ หลวงมณี (๒๕๔๕). การจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านของเครือข่ายปราชญ์

ชาวบ้านภาคอีสาน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. , มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วิจิต อู่อิน. (๒๕๔๒). การจัดการเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ SR printing.

วรรณช อุณกร. (๒๕๔๔). ในหลวงผู้ทรงพระอัจฉริยภาพ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

วิบูลย์ เข็มเจริญ. (๒๕๓๒). ผู้สังคมวงเกษตรมีกินตลอดชีวิต. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

ศักรินทร์ ภาชี และคณะ. (ม.ป.ป). สรุปบทเรียนศูนย์เรียนรู้สถาบันฟื้นฟูภูมิปัญญาไทยภายใต้

ภาวการณ์นำของปราชญ์ชาวบ้าน คุรุบาลีเคื่อง ภาชี. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

สมพร เทพสิทธิ. (๒๕๓๕). ยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (๒๕๔๓). ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (๒๕๔๔). การบริหารเชิงกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๔๔). ธรรมนูญปัญญาไทยรุ่นที่ ๑

ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๔๖). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (๒๕๔๓). ธรรมนูญปัญญาไทยรุ่นที่ ๓ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๒๓ (๒๕๕๑)

อภิชาติ ทองอยู่ (๒๕๓๐). สถาบันหมู่บ้านกับการพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ: ปรีดี พนมยงค์.

อนุชาติ พวงสำลี และ อรทัย อาจน้ำ (บรรณาธิการ). (๒๕๔๑). การพัฒนาเครื่องชีวิตคุณภาพ

ชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อภิสิทธิ์ ชำรงวรารกุล และ ทานทิพย์ ชำรงวรารกุล. (๒๕๔๕). เพื่อแผ่นดินไทยของเรา.

ขอนแก่น: ศิริชัยการพิมพ์.

อุทิศ ขาวเขียว. (๒๕๔๖). การวางแผนกลยุทธ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรถพล อุสายพันธ์. (๒๕๔๘) มติชนรายวัน ประจำวันอาทิตย์ที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๔๘

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

อภิชัย พันเสน. (๒๕๔๕). สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: สำนักงาน

กองทุน สนับสนุนการวิจัย.

Boissvain, J. (๑๙๗๔). Friend of friend : Networks, Manipulators and Coalitions.

Oxford:Blackweel Press.

Cernea.M.M. (ᑲᑦᑦᑲ). Putting People First. London : Ocford University Press.

Long, N. & Long, A. (ᑲᑦᑦᑲᑲ). Battlefield of Khowledge. London and New York:Routledge.

Wallerstein,I. (ᑲᑦᑲᑲᑦ). The modern Woldr System:Capitalist Agriculture and the Origins of
the European World Economy in the Sixteenth Century. New york:Academic Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก บทความการวิจัย

๑.ชื่อเรื่อง : กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๒.ชื่อผู้วิจัย : นายบุญส่ง นาแสง

๓.บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย ๓ ประการคือ ๑)เพื่อศึกษาบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ๒)เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และ ๓)เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม โดยได้รวบรวมข้อมูลตามแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In-depth Interview) เป็นวิธีการหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ ท่าน คือ พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อผอง เกตพิบูลย์ และพ่อทัศน์ กระจยอม ซึ่งเป็นการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling) เพราะปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน มีผลงานที่โดดเด่นเป็นยอมรับของสังคม ตลอดทั้งมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในการพัฒนาสังคม ซึ่งผลจากการวิจัย พบว่า กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น สามารถจำแนกเป็นกลยุทธ์ด้านต่างๆ ดังนี้

๑.กลยุทธ์ด้านการสร้างความร่วมมือ

๑.๑ การพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ ในด้านการดำเนินชีวิต การมีคุณธรรม ความเป็นผู้นำ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

๑.๒ สร้างระบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือเครือข่ายได้ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา

๑.๓ สร้างระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๑.๔ ประสานความร่วมมือกับบุคคล และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ เงินทุน และทรัพยากรอื่น ๆ

๒. กลยุทธ์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

๒.๑ การพัฒนาต้องอยู่บนฐานของวิถีชีวิตที่มีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติ

๒.๒ มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสมัยใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันและรู้จักการเลือกใช้ภูมิปัญญาที่เหมาะสม

๒.๑ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลัก “อตุตทาหิ อุตตโน นาโถ” คนเป็นที่พึ่งแห่งตน

๓. กลยุทธ์ด้านความยั่งยืน

๓.๑ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้ความรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

๓.๒ สร้างเครือข่ายความร่วมมือทุกระดับ เพื่อให้เกิดแนวร่วมอย่างกว้างขวาง

๓.๓ เน้นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของชีวิตจริง มีความตั้งใจจริง

สรุปได้ว่ากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การบูรณาการภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานกับภูมิปัญญาสมัยใหม่ ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชน และการสร้างเครือข่ายเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน

Abstract

There are three objectives of research; 1) to study the context of local scholars in Khon Kaen province, 2) to study the strategy on social development of local scholars in Khon Kaen province, and 3) to present the strategy on social development of local scholars in Khon Kaen province as the example for developing society. The data collections followed the concept of qualitative research including the documents and in-depth interview as the main method. The data source used in research as three local scholars; Phor Boontem Chaila, Phor Phong Ketpiboon, and Phor That Krayom, which was the purposive sampling because of three of them having the remarkable works accepted by society and having the co-activities in social development. The result of research were found that the strategy on social development of local scholars in Khon Kaen province can be divided in many ways as follow;

1. Strategy of the co-operation

1.1. To have Self-development in order to be accepted in the way of life-living, having morality, leadership and being the person of learning.

1.2. To create the system of co-working by opening the opportunity to members or network for having co-thinking and doing and co-solving problems.

1.3. To create the system of sharing knowledge to each others with hospitality.

1.4. To link the co-operation with persons and agencies of private and government in order to reach the learning source, budget and other resources.

2. Strategy on the local scholars

2.1 Development based on the way of life with having hospitality during human beings with human beings and human beings with nature.

2.2. To apply the local wisdom and modern wisdom together in order to use co-benefit and know how to select the appropriate local wisdoms.

2.3 To bring the doctrine of Buddhism as being the way for life-living, especially the doctrine ‘One is his own self-refuge.’

3. Strategy on the sustainable development

3.1 To aim at the human being development with quality for giving knowledge of seeing through the society’s trick and change.

3.2 To create the network of co-operation in all levels for having the broader participation.

3.3. To focus on the development based on reality of life with sincerity.

The research could be summarized that the strategies on social development of local scholars in Khon Kaen province had focused on human being development with quality, co-operation of villagers, integration on local wisdom and modern wisdom, promotion to have self-refuge and hospitality to others in community and making the network for being as the tool of co-operation.

๔. บทนำ

๔.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศโดยมีการวางแผนพัฒนาดังแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) เป็นต้นมาเป็นการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลัก ที่มุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเป็นหลัก การผลิตทั้งทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และบริการก็เน้นการมีกำไรสูงสุด ซึ่งส่งผลต่อการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการจ้างแรงงานราคาถูก ผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวคือ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของ สังคมไทยเปลี่ยนไป กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม พึ่งพาเงิน พึ่งพาตลาด และพึ่งพาคนอื่น ในด้านเศรษฐกิจเกิด

ภาวะรายจ่ายสูง รายรับต่ำ หนี้สิน มาก และเงินออมไม่มี ในด้านสิ่งแวดล้อมเกิดสภาพป่าไม้ลดลง ความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ และมีมลภาวะมาก เป็นต้น

การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาจึงไม่ใช่การพัฒนา เพื่อเปลี่ยนรูปสังคม (Transformation of Society) ให้ไปสู่สถานะที่ดีกว่าในทุกด้านอย่างแท้จริง แต่ ทำให้เกิดการพัฒนาแบบเทียมแฝงที่เรียกกันว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”^๑ ซึ่งหมายความว่า การพัฒนากระแสหลักของไทยที่พยายาม เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมแต่เพียงทางเดียวนั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดผลด้านบวกเพียงด้านเดียว ดัง มายาภาพที่สร้างกันไว้ หากแต่ได้จุดกระชากลากดูให้สังคมไทยให้เข้าสู่สภาวะวิกฤติมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน^๒ การพัฒนาประเทศที่ไม่สมดุล (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, ๒๕๔๓. หน้า ๑) คือการพัฒนาแต่ เศรษฐกิจ โดยที่ไม่พัฒนาชีวิตของคน ภูมิปัญญา สังคม วัฒนธรรม บนพื้นฐานความเป็นไทยไป พร้อมกัน ในขณะที่สังคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ กลับเป็นผู้ทำลายทุนชีวิต ทุนสิ่งแวดล้อมและสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาที่อย่างต่อเนื่องยาวนาน คือความวิกฤติของชนบทที่เป็น ฐานรากของชาติ ชุมชนในชนบทบางแห่งอยู่ในสภาพที่เกือบล่มสลาย ด้วยสภาพการที่ปรากฏใน หลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความยากจนของคนชนบท การสูญเสียและเสื่อมโทรมของธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมในชนบท การสูญเสียพลังคนหนุ่มสาวให้กับภาคสังคมเมือง ความผูกพัน เอื้ออาทรร่วมแรงร่วมใจของผู้คนในชนบทเสื่อมคลายลง ผู้คนในชนบทขาดความรู้ความสามารถ และขาดอำนาจในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่กลไกตลาดเสนอเข้าไปในชุมชน การเข้าครอบงำชนบท โดยกลไกของรัฐที่บั่นทอนศักยภาพของชุมชน^๓ การดำเนินงาน พัฒนาชนบทที่ผ่านมาจะพบว่ารัฐเป็นผู้ชี้แนะและกำกับกิจกรรม การพัฒนามาโดยตลอด ทำให้ ชนบทสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง สูญเสียศักยภาพที่เคยดูแลตนเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องยารักษา โรค การศึกษา การประกอบอาชีพ การอบรมสั่งสอนและสืบสานวัฒนธรรม ตลอดจนการแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งปรากฏการเหล่านี้ได้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน ซึ่งรัฐเพิ่งเริ่มต้นตัวและเห็นความสำคัญของชุมชนบทย่างจริงจัง ก็เพราะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ แนวคิดการพัฒนาที่เคยเน้นเศรษฐกิจก็เป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมของคนไทยในทุกภาคส่วน และสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

^๑ ชาติชาย ณ เชียงใหม่, การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.(กรุงเทพฯ: ๒๐ เซ็นจูรี ๒๕๔๓), หน้า ๑

^๒ อนันท์ กาญจนพันธุ์ อังใน หลอด สุนทรวาณิช, วิกฤตสังคมไทย,(กรุงเทพฯ: อัมรินทร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕๓

^๓ บุญนาค ตีวงกุล, การพัฒนาสู่ประชาสังคม,(กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓), หน้า ๒๖

ในขณะที่แนวคิดการพัฒนาประเทศยังดำเนินตามแนวของตะวันตก ที่มุ่งนำทุนต่าง ๆ มาแปรสภาพเป็นเงินอยู่นั้น ได้มีบุคคลอีกส่วนหนึ่งที่กำลังเดินสวนกระแสภูมิปัญญาของรัฐดังกล่าว เกิดเป็นผู้ นำทางความคิดและปฏิบัติในชนบท เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เรียกว่า“ปราชญ์ชาว-บ้าน”^๔ ที่เน้นสร้างความสมดุลของทุนชีวิต อันประกอบด้วยมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายคือความผาสุกของตนเอง ชุมชน และสังคม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านทั้งทางกว้างและทางลึก ที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเองและสามารถแก้ปัญหาเองได้ ซึ่งเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับเปลี่ยน การประยุกต์ จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป ตามการปรับตัวของแต่ละท้องถิ่นให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติหรือจากการนำพาอารยธรรมจากต่างถิ่นจนมาหลอมรวมกันเกิดเป็นภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น

จากการที่ชาวบ้านประสบกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดในสังคมทำให้เกิดบุคคลในสังคมหรือชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญาและนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ จากการสั่งสมประสบการณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้วยวิธีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การคิดค้น การทดลอง การเรียนรู้ด้วยวิธีการลองผิดลองถูก จนสามารถนำมาถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนและสังคมได้รับรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตรวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนได้จนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับในชุมชนและสังคม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นข้อมูล รูปแบบ และแนวทางแก่องค์กร ชุมชน และประชาชน ในการนำแนวคิดและวิธีการไปประยุกต์ใช้ต่อไป

๔.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
- ๒ เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
- ๓ เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม

^๔ ประเวศ วะสี อ้างใน ชงยุทธ ขจรธรรม, คำนำ พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน, ๒๕๔๕, ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

๔.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กลยุทธ์การพัฒนาสังคม หมายถึง วิธีการพิเศษในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพ อนามัย มีความพึงพอใจในชีวิตของตน และมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง ผู้นำทางความคิดและการปฏิบัติในชนบท โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง ประวัติความเป็นมา อิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และบทบาทในการพัฒนาสังคม

การสร้างความร่วมมือ หมายถึง การชักนำบุคคลและองค์กรต่าง ๆ เข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาสังคมอย่างหลากหลาย

การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ของชาวบ้านที่เกิดจากการสั่งสมการเรียนรู้ และถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ความต่อเนื่องและความยั่งยืน หมายถึง สิ่งที่เป็นวัตถุหรือไม่ใช่วัตถุก็ตามเมื่อพัฒนาขึ้นมาแล้ว มีการรักษาไว้ให้คงสภาพไว้ให้ได้รับประโยชน์และสามารถสืบสานถ่ายทอดสู่คนในอนาคต

๔.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๔.๔.๑ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการศึกษา จะทำการศึกษาปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ ท่าน ซึ่งมีประเด็นในการศึกษาดังนี้

๔.๔.๑.๑ การสร้างความร่วมมือ

๔.๔.๑.๒ การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

๔.๔.๑.๓ ความต่อเนื่องและความยั่งยืน

๔.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย

ศึกษาคุณลักษณะ สถานะทางสังคม การดำเนินชีวิต และบทบาทในชุมชน

๔.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาปราชญ์ชาวบ้านของจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ คน

๔.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนหนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

รุ่งนภา มุกดาอนันต์ (๒๕๔๔. บทคัดย่อ.) ได้ศึกษามุมมองของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการชุมชนท้องถิ่น บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการท้องถิ่น และศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสัมภาษณ์แบบเจาะลึกปราชญ์ ชาวบ้านจำนวน ๕ คน พบว่า มุมมองของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการชุมชนท้องถิ่น ได้แก่

การจัดการชุมชนท้องถิ่นต้องเป็นการจัดการเองภายในชุมชนท้องถิ่นต้องเป็นการจัดการกันเอง ภายในชุมชน โดยมีรัฐบาล องค์กรเอกชน และปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน นอกจากนี้ยังพบว่า ในการจัดการชุมชนท้องถิ่นนั้นปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทในด้านการเป็น ผู้นำทางความคิด ด้านเกษตรกรรมและศีลธรรม ตลอดจนเป็นนักพัฒนาตัวอย่าง สำหรับกลยุทธ์ การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นได้แก่ ๑) กลยุทธ์การสื่อสารโดยการใช้ประสบการณ์ตรง ๒) การทำให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง ๓) การสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ๔) การทำตนให้เป็นตัวอย่าง ๕) การอิงหลักเกณฑ์ธรรมชาติ ๖) การอิงหลักพระพุทธศาสนา ๗) การเน้นความสำคัญที่ปัญหาของชาวบ้าน ๘) การใช้สื่อของจริง ๙) การสื่อสารในบรรยากาศ ที่ไม่เป็นทางการ ๑๐) การใช้ภาษาท้องถิ่น ๑๑) การใช้สื่อสารแบบตัวต่อตัว ๑๒) การสื่อสารใน แนวนอน ๑๓) กลยุทธ์การใช้ข่าวลือ

จารีรัตน์ ปรกแก้ว และคณะ (๒๕๔๒) ได้วิจัยเรื่อง ความเข้มแข็งของชุมชน : เรียนรู้จากภูมิปัญญาชุมชนท้องถิ่นบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นการศึกษาในพื้นที่เขตความเคลื่อนไหวของภูมิปัญญาท้องถิ่นบุรีรัมย์ ภายใต้การนำของ ครูบาผาย สร้อยสระกลาง ครูบาคำเดื่อง ภาษี และ ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ พบว่า มีจุดเริ่มจากการที่ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน ได้รับยกย่องและประกาศเกียรติคุณ จากสังคมภายนอกในระดับประเทศ และระดับโลก ถึง ความสามารถในการแก้ปัญหา และผ่านวิกฤติการณ์ของปัญหา ซึ่งเมื่อตนเองผ่านวิกฤติของปัญหา ได้แล้วก็ได้พอใจอยู่เพียงเท่านั้น แต่ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อให้ผู้คนในท้องถิ่นเดียวกัน สามารถแก้ปัญหา และผ่านวิกฤติการณ์ปัญหาได้เช่นเดียวกันด้วย จนกระทั่งได้รับการเรียกขาน จากคนในท้องถิ่นว่า ครูบา ซึ่งหมายถึง เป็นผู้มีความรู้ และมีวิถีชีวิตเป็นที่น่าเคารพ โดยแต่เดิม ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน ไม่ได้ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกันมาก่อน จนกระทั่งมีองค์กรจากภายนอกมาช่วยประสานจึงเกิดเครือข่าย และปรับองค์กรภายในแต่ละท้องถิ่น เป็นองค์กรชุมชน ระหว่างท้องถิ่น โดยตั้งเป็นโรงเรียนชุมชนอีสานขึ้น ที่ เน้นหลักการ เป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่ เป็นไปเพื่อแก้ไขปัญหารากเหง้า โดยหันกลับมายึดหลักการพึ่งตนเอง หลักการผลิตแบบเกษตรกรรมยั่งยืนได้คุณภาพ บุคคลจะต้องอยู่อย่าง

สมณะ ลดละกิเลสจากความโลภ ความหลง ทั้งปวง ลดละจากค่านิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยม ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงต้องเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ามาในวิถีปฏิบัติด้วย

นางลักษณ์ สุพรรณไชยมาตย์ และคณะ (๒๕๓๓) ได้วิจัยเรื่อง กลยุทธ์ในการพัฒนา องค์กร เกษตรกร เป็นการศึกษาประสบการณ์การสร้างเครือข่ายขององค์กรเกษตรกร ๓ เครือข่าย คือ เครือข่ายแปรรูปข้าวดำเนินงานโดยกลุ่มเกษตรกร เครือข่ายปศุสัตว์ โดยสหกรณ์การเกษตร และ เครือข่ายหัตถกรรม ซึ่งดำเนินงานโดยเอกชน ผลการศึกษาทำให้เกิดข้อสรุป ในการกำหนดกลยุทธ์เพื่อพัฒนาองค์กรเกษตรกร คือ (๑) การเตรียมความพร้อมของสมาชิกกลุ่มก่อนการเข้า ร่วมกิจกรรมกลุ่ม เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สมาชิกพร้อมจะแก้ไขปัญหาอุปสรรคการทำงานของ กลุ่มร่วมกัน (๒) การเร่งทบทวนบทบาทของหน่วยงานรัฐในปัจจุบันในการส่งเสริมสถาบัน เกษตรกรให้เน้นที่การประสานงานให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรอย่างจริงจัง (๓) หาก เครือข่ายเกษตรกรใดที่ไม่เป็นนิติบุคคล แต่สามารถแสดงศักยภาพในการดำเนินธุรกิจและ ปรากฏผลงานชัดเจน ชกส. น่าจะพิจารณาสนับสนุนอำนาจสินเชื่อบุคคลโดยให้สมาชิกของ กลุ่มประกันกันเองได้

นิตย์ ทักษิณ และคณะ (๒๕๔๕) ได้วิจัยเรื่องมิติสุขภาพในมุมมองของปราชญ์ ชาวบ้านภาคอีสาน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นปราชญ์ชาวบ้านในเครือข่ายปราชญ์ ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของ ปราชญ์ชาวบ้านที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้อาวุโส ผ่านประสบการณ์มาก ทุกคนมี ลักษณะเป็นผู้นำในทางความคิด เป็นผู้มีความสนใจใฝ่เรียนรู้ นอกจากนั้นปราชญ์ชาวบ้านส่วน ใหญ่ถือกำเนิดในชุมชนและอยู่ในสายตระกูลใหญ่ กระบวนการที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของ ปราชญ์ชาวบ้าน เกิดจากการวิเคราะห์ความล้มเหลวในชีวิตที่ผ่านมา ด้วยที่เป็นผู้ใฝ่รู้ หมั่นศึกษา ทั้งทางโลกและทางธรรม นำไปสู่การเป็นผู้รู้คิดรู้ชอบ กอปรกับแรงงานในครัวเรือนมีน้อยจึงเป็น เหตุให้ปราชญ์สามารถตัดสินใจก่อนข้างรวดเร็วในการเปลี่ยนมาทำเกษตรแบบพึ่งตนเอง ซึ่งเมื่อ ตัดสินใจแล้วทำให้ได้ประจักษ์ในชีวิตว่าวิถีชีวิตนี้เหมาะกับตนเอง ทำให้ชีวิตมีความสุขสงบ สุขภาพจิตดี ปลอดภัยจากสารพิษ การมีเวทีปราชญ์ชาวบ้านทำให้ปราชญ์กลุ่มนี้ได้รวมกลุ่ม เป็นการต่อยอดความเชื่อมั่นในการตัดสินใจของตนเอง และในที่สุดจะนำไปสู่การพึ่งตนเองใน การดำเนินงานชีวิตในด้านอื่น ๆ การมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเองทำให้ปราชญ์เกิดความมั่นใจ ภาคภูมิใจ และตระหนักในศักยภาพของตนเอง ในการแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน เป็น

วราภรณ์ หลวงมณี (๒๕๔๕) การจัดการสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านของ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน พบว่า วิธีการจัดการสารสนเทศได้มาจากตัวบุคคล หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง บรรพบุรุษและวัฒนธรรมประเพณี การสังเกต การ

ร่วมประชุม การเก็บรวบรวมสถิติ การทดลองทำ การวิจัยชุมชน การรวบรวม และจัดระบบสารสนเทศ ได้แก่ การจัดทำศูนย์การเรียนรู้ หลักสูตรอบรม สรุปรบทเรียน เป็น วิทยากร หลักสูตรท้องถิ่น วิจัยชุมชน การทำงานแบบเครือข่าย การประชุม ฐานข้อมูล การทำ กิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการใช้สารสนเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เพื่อศึกษาแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาการดูแลสุขภาพแบบ พึ่งตนเอง เพื่อศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นเมือง เพื่อศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน เกี่ยวกับการครองเรือน เพื่อเพิ่มทักษะให้แก่ตนเอง ในการนำไปถ่ายทอด และเพื่อใช้ในการ รวมกลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์

พรทิพย์ ชนะทิพย์ (๒๕๔๙) จัดทำโครงการวิจัย เพื่อศึกษาคุณลักษณะ และบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ อีกทั้งยังศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาของชนบท ซึ่งพบว่าปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำโดยธรรมชาติอย่างเด่นชัด ซึ่งความเป็นผู้นำโดยธรรมชาตินี้มาจากคุณลักษณะด้านต่าง ๆ ของปราชญ์ชาวบ้านที่ทำให้ได้รับความเคารพนับถือจากชาวบ้าน คุณลักษณะเด่น ๆ เหล่านั้น ได้แก่ ความสามารถทางการเกษตร รวมทั้งความสามารถทางด้านอื่น ๆ อาทิ การบริหารหมู่บ้าน ความสามารถทางการสื่อสาร เป็นต้น นอกจากนี้ปราชญ์ชาวบ้านยังยอมรับความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ แสวงหาความรู้อยู่เสมอ ไม่ยึดติดกับความคิดเก่า ๆ และนำความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาตนเอง ครอบครัว และหมู่บ้าน ด้วย หัวใจที่มุ่งมั่นในการพัฒนา ส่วนบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์นั้นพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์มีบทบาทด้านต่าง ๆ มากมาย อาทิ เป็นผู้ริเริ่มเกษตรกรรมทางเลือกใหม่ในหมู่บ้าน และแนะแนวทางเกษตรกรรมทางเลือกให้แก่ชาวบ้าน รวมทั้งเป็นผู้กระจายข่าวสารจากเจ้าหน้าที่พัฒนาไปยังชาวบ้าน บทบาทเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทการเป็นผู้นำในการพัฒนาทางปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์อย่างชัดเจน ทางด้านกลยุทธ์การสื่อสารเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์พบว่า กลยุทธ์หลัก ๆ ที่ปราชญ์ชาวบ้านนำมาใช้ และเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลนั้นได้แก่ การสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคล การใช้ภาษาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังใช้การสาธิต และการเปิดพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองให้ชาวบ้าน และบุคคลภายนอกเข้ามาดูงาน เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น ทางด้านเนื้อหาที่ปราชญ์ชาวบ้านใช้นั้นจะเป็นเนื้อหาที่มาจากประสบการณ์ของปราชญ์ชาวบ้านในการทำเกษตรกรรมมีความชัดเจนเข้าใจง่ายและชี้ให้ชาวบ้านเห็นปัญหาของตนเองรวมทั้งแนวทางแก้ไขปัญหานั้น

๔.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาค้นคว้าตามลำดับดังนี้

๔.๖.๑ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

๔.๖.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔.๖.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๔.๖.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๖.๕ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๖.๑ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ ท่าน คือ พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อผอง เกตพิบูลย์ และพ่อทัศน์ กระจยอม ซึ่งเป็น การเลือก แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพราะ ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่านเป็นผู้มีผลงานที่โดดเด่น เป็นที่ยอมรับของสังคม ตลอดจนมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในการพัฒนาสังคม

๔.๖.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แบ่งออกเป็น ๓ ประเด็นหลักคือ

ประเด็นที่ ๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

ประเด็นที่ ๒ ทักษะที่มีต่อชุมชนและสังคม

ประเด็นที่ ๓ กลวิธีการทำงานของปราชญ์ชาวบ้าน

๔.๖.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาวิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งหมดจำนวน ๓ ท่าน โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

๑.การศึกษาเอกสารที่มีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้าน ทั้ง ๓ ท่าน หรือที่ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน เขียนขึ้นเอง เช่น เอกสารของหน่วยงาน หนังสือ งานวิจัย บทความในวารสาร ตลอดจนเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาประวัติส่วนตัว แนวคิดและวิธีการทำงานเพื่อสังคม

๒.การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านเป็นรายบุคคล โดยผู้วิจัยเป็นผู้สัมภาษณ์คนเดียว ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In depth Interviews) พร้อมทั้งบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในแถบบันทึกเสียงเมื่อได้รับอนุญาต

๔.๖.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และข้อมูลที่บันทึกไว้ในแบบบันทึกเสียงมาถอดความ และวิธีการสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหาด้วยแนวคิดการวิเคราะห์เนื้อหา

๒. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้เทคนิคตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulations) โดยดำเนินการดังต่อไปนี้

๒.๑ ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์

๒.๒ ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบ

๒.๓ เมื่อเขียนรายงานจบให้ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่านอ่าน เพื่อยืนยันผล

การวิเคราะห์ข้อมูล

๒.๔ สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน

๒.๕ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในประเด็นเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา

๔.๖.๕ การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ ของการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) จากปราชญ์ชาวบ้านทั้ง ๓ ท่าน ในกลยุทธ์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

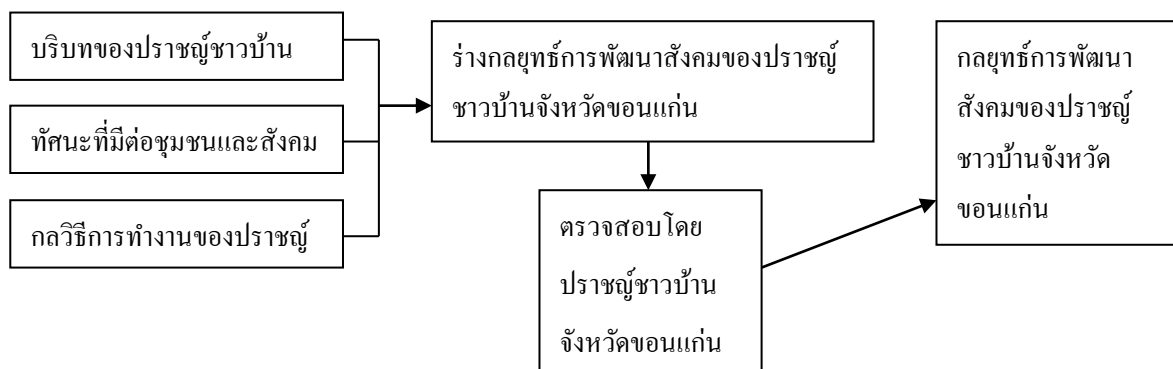
๔.๖.๕.๑ การสร้างความร่วมมือ

๔.๖.๕.๒ การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

๔.๖.๕.๓ ความต่อเนื่องและความยั่งยืน

๔.๖.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เป็นการศึกษา เชิงคุณภาพกับแหล่งข้อมูลทั้ง ๓ ท่านโดยตรง เพื่อค้นหากระบวนการเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนา สังคม ซึ่งสัมพันธ์กับ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน ทักษะที่มีต่อชุมชนและสังคม และกลวิธีการ ทำงานของ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านประสบผลสำเร็จและได้รับการยอมรับจาก สังคม



๔.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๔.๘.๑ ทำให้ได้มีความรู้ความเข้าใจบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๔.๘.๒ ทำให้ทราบกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๔.๘.๓ ทำให้นำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัด

ขอนแก่นให้เป็น

ตัวอย่างในการพัฒนาสังคม

๔.๙ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และ เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม

การดำเนินการวิจัยใช้วิธีการวิจัยโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์เกี่ยวกับอัตชีวประวัติ(Life History) ในหัวข้อต่างๆ ประกอบด้วย บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน บริบททางสังคม และกลวิธีการพัฒนาสังคม พอสรุปได้ดังนี้

๔.๙.๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๔.๙.๑.๑.พ่อนุญเต็ม ชัยลา เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๐ (ปัจจุบันอายุ ๖๘ ปี) เกิดที่บ้านดงบัง ตำบลคอนหิน อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น เป็นลูกคนที่ ๔ ของนายหลง และนางจอม ชัยลา หลังจบจากชั้น ป.๔ ที่โรงเรียนวัดบ้านดงบัง ก็มาช่วยพ่อแม่เลี้ยงวัวเลี้ยงควายตามท้องไร่ท้องนา พอโตเป็นหนุ่มก็ช่วยพ่อแม่หาบของไปขายที่เมืองพล โดยการบรรทุกเกี่ยวกันไปถึง ระยะทางประมาณ ๑๕ กิโลเมตร

ในปี ๒๕๐๘ พ่อบุญเต็ม ชัยลา ได้แต่งงานกับคุณแม่หนูเรียน จันทาทุม ชีวิตหลักแต่งงานราบรื่นดี มีบุตรธิดารวมกัน ๓ คน เป็นบุตรชาย ๒ และหญิง ๑ ต่อมาได้แยกเรือนออกจากพ่อตาด้วยความขุ่นและความประหยัด ออกอมทำให้สะสมทุนซื้อนาได้เพิ่มเติมเป็น ๓ แปลงกว่า ๔๑ ไร่ มีนิสัยชอบช่วยเหลือผู้อื่น และช่วยสังคมมาตลอด เป็นคนชอบเรียนรู้ตลอดเวลา ชอบทำงานทุกอย่างจึงทำได้ทั้งงานช่างไม้ ช่างปูน และช่างเหล็ก

๔.๕.๑.๒. พ่อผอง เกตพิบูลย์ เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๑ จบการศึกษาแล้วเริ่มอาชีพเป็นครูที่ดี ทั้งสายผู้สอนและสายผู้บริหารตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ จนเกษียณอายุในตำแหน่งครูใหญ่ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๓๔ มีบุตรสาว ๑ คน และบุตรชาย ๕ คน แม้ว่าอายุล่วงเลยมาถึง ๗๐ ปี พ่อผอง และแม่จันทรา เกตพิบูลย์ แห่งบ้านโนนพริก อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ดูเหมือนยังนานวันยิ่งแข็งแรงขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจสร้างสวนจันทรา มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ จนทำให้ทั้งสองท่านมีความสุขขึ้นมากทั้งกาย ใจ และสังคม รางวัลพระธาตุนาดูรทองคำที่ได้รับจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๑ ที่ผ่านมานี้ไม่เพียงความภาคภูมิใจของคนในครอบครัวของพ่อผอง เท่านั้น หากเป็นความภาคภูมิใจของพวกเราชาวเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองทุกคน

๔.๕.๑.๓. พ่อทัศน์ กระยอม เกิดเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๔๗๑ ปัจจุบันอายุ ๗๔ ปี เกิดที่บ้านโคกใหญ่ อำเภอเวียงชัย จังหวัดขอนแก่น เกิดมาไม่ได้ใช้นามสกุล “สุ่มัง” ตามพ่อแม่ เนื่องจากพ่อเป็นนักเลง ท่องเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ กว่าจะพบกันก็ตอนแก่ และขณะนี้เสียชีวิตไปแล้ว ตอนเด็ก ๆ จึงต้องอยู่กับตาและยาย และใช้นามสกุล “กระยอม” ตามนามสกุลของตาตอนเด็ก ๆ เป็นคนมีอุปนิสัยหนักแน่นและไปบวชเณรตั้งแต่อายุ ๗ ปี จนสอบได้นักธรรมตรี เมื่ออายุ ๑๑ ปี ได้สึกออกมาเรียนต่อจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้วสอบติววิชาหมอยา และหมอธรรมจากคุณตา แล้วอาศัยความรู้ทางยา และทางธรรมะ ขจัดปัดเป่าความทุกข์ยากของคนจนในหมู่บ้านเป็นที่เคารพยกย่องของคนในหมู่บ้าน ได้แต่งงานกับแม่จันทรมีลูกชายด้วยกันห้าคน ต่อมาภรรยาคนแรกเสียชีวิต จึงได้แต่งงานกับภรรยาคนใหม่กินอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และมีลูกสาวด้วยกันอีก ๕ คน

เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๐ พ่อทัศน์ได้พาชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานใหม่ที่ติดกับโสกน้ำขาว และตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านโสกน้ำขาว ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๐๘ หมู่ที่ ๖ บ้านโสกน้ำขาว ต.ก้านเหลือง อ.เวียงชัย จ.ขอนแก่น ด้วยความเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีวิชาความรู้ด้านหยูกยา และธรรมะ ในการช่วยเหลือผู้คน ทำให้ชาวบ้านศรัทธา และพร้อมใจกันตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน และได้พาชาวบ้านพัฒนาบ้านเมือง เช่น ตัดถนนหนทาง โดยไม่ได้ใช้งบประมาณจนชาวบ้านรักใคร่ ยามใดที่เดินผ่านพ่อทัศน์เมื่อกำลังเกี่ยวข้าวจะมาช่วยทันที โดยไม่ต้องเอ่ยปากขอ หรือจ้างวาน

๔.๕.๒ บริบทของปราชญ์ที่มีต่อชุมชน

๔.๕.๒.๑. **พ่อบุญเต็ม ชัยลา** ชอบอาชีพเกษตรกรรมมากเพราะเป็นอาชีพที่พ่อแม่พาทำ พ่อบุญเต็ม ชัยลา เป็นเกษตรกรที่อพยพออกไปขายแรงงานนอกบ้าน เมื่อปี ๒๕๓๒ ได้มีโอกาสไปร่วมงานบ้าน นายทองดี นายทัศน์ นายมหาอยู่ และนายผาย สร้อยสระกลาง จึงมีความคิดและได้นำจากสถานที่ต่าง ๆ มาปรับใช้ โดยเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่อง อตฺตาหิ อตฺตาโนนาโถ และเริ่มมีการขุดสระภายใน ๔ เดือน ทำให้มีอาหารกินพร้อมทุกชนิด มีสมุนไพรรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีไม้ใช้สอยไว้สร้างบ้าน และเป็นเชื้อเพลิง ในช่วงแรก พ่อบุญเต็ม ได้ใช้พืชระยะสั้นเพื่อช่วยลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ เพียง ๓ วัน ก็มีถั่วออกไว้กินเหลือกิน เหลือใช้ เหลือแจก มีเหลือขายเป็นทุนอีก ทำให้ปลูกต้นไม้ได้เพิ่มขึ้นมากมาย มีเหลือขายเพิ่มและทำการตลาดได้ ทุกวันนี้สมาชิกมุ่งมั่นกับการทำอยู่ทำกินสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง มีการขยายไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ และเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งพากันเอง

๔.๕.๒.๒. **พ่อผอง เกตพิบูลย์** ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และคุณครูนักพัฒนาคนสำคัญ ผู้เจริญรอยตามพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และเข้าถึงระบบบนรากฐานของความรัก ผู้ขยายเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองของชาวบ้านโนนพริก แม้ว่าอายุล่วงเลยมาถึง ๙๐ ปี พ่อผอง และแม่จันทรา เกตพิบูลย์ แห่งบ้านโนนพริก อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น คูเหมือนยืนนานวันยิ่งแข็งแรงขึ้นด้วยการร่วมแรงร่วมใจสร้างสวนจันทรา มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ จนทำให้ทั้งสองท่านมีความสุขขึ้นมากทั้งกาย ใจ และสังคม รางวัลพระธาตุนาคูรทองคำที่ได้รับจากพระหัตถ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เมื่อ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๔๑ ที่ผ่านมามีไม่เพียงความภาคภูมิใจของคนในครอบครัวของพ่อผอง เท่านั้น หากเป็นความภาคภูมิใจของพวกเราชาวเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองทุกคน

ในปี ๒๕๔๐ ได้เกิดวิกฤติของฟ้าฝน ปรากฏว่าไม่มีฝนตกลงมาเลยตั้งแต่พฤศจิกายน ๒๕๔๐ จนถึง พฤษภาคม ๒๕๔๑ ทำให้ดัมไม้ล้มตายลงเป็นจำนวนมาก ความแห้งแล้งทำให้พ่อผองให้ความสำคัญกับการเก็บน้ำฝนไว้ใช้ ในปี ๒๕๔๑ จึงปรับพื้นที่ตามสูตรทฤษฎีใหม่ตามแนวทางพระราชดำริ สูตร ๑-๓-๓-๓ บนพื้นที่ทั้งหมด ๔๒ ไร่ ทำให้มีที่ที่อยู่อาศัย ๓ ไร่ มีที่ปลูกพืชทั้งไม้ผลและไม่ใช้สอย จำนวน ๑๓ ไร่ มีแหล่งน้ำรวม ๑๔ บ่อ พื้นที่ประมาณ ๑๓ ไร่ ทำให้เก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี เมื่อน้ำพอเพียงจึงได้ปลูกต้นไม้ทดแทนที่ตายไป และปลูกต้นไม้ยืนต้นจนกลายเป็นป่า ซึ่งช่วยให้มีสมุนไพรมากมาย คือ สมุนไพรที่เป็นได้ทั้งอาหารและยารวมทั้งช่วยระบบนิเวศดีขึ้นมากอย่างชัดเจน ความหลากหลายทางชีวภาพช่วยให้การทำเกษตรอินทรีย์เป็นจริงในปี ๒๕๔๑ โดยพ่อผอง และภรรยาได้เริ่ม ลด ละ เลิก สารเคมีทุกชนิด หันมาทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก น้ำหมักชีวภาพ

ที่เป็นปัญหาก็เป็นที่โล่งแมลงช่วยให้ต้นทุนการผลิตลดลงอย่างมากรวมทั้งผลผลิตที่ได้รับก็ดีขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพและไม่เสี่ยงต่อสารพิษต่อไป ผู้บริโภคที่ได้ข่าวก็นิยมมาซื้อทำให้มีเงิน เมื่อมีเงินจึงได้หารือกินพัฒนาจากกลุ่มเกษตรผสมผสานกันขึ้นมาเป็นกลุ่มออมทรัพย์ช่วยให้มีทุนสำหรับสมาชิกกู้ยืมเงินไปลงทุนแก้ปัญหาการผลิตและปัญหาชีวิตราบรื่นขึ้น จนปี ๒๕๔๔ มีเงิน ๔๐,๐๐๐ บาทเศษ และกำลังขยายตัวเพิ่มขึ้นทั้งสมาชิกและเงินทุน มีกฎกติกาที่สมาชิกมีส่วนร่วมบนความรู้สึกสบายๆ ปลอดภัยพร้อมทั้งหลักประกันและสวัสดิการอย่างทั่วถึงแก่มวลสมาชิก ซึ่งเรียนรู้มาจากสหกรณ์รวมใจชาวขอนแก่นที่ยึดแนวทางกองทุนออมทรัพย์ตำบลครองเปรียะ ของพ่ออัมพร ค้างปามาเป็นต้นแบบที่เน้นการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง รวมตัวร่วมคิดร่วมเรียนรู้ และร่วมทำ

๔.๕.๒.๓. พ่อทัศน์ กระยอม และครอบครัวจึงเริ่มออกมาอยู่นา เพราะอยู่บ้านถูกชวนออกไปทำเรื่องอื่นหมดเวลาไปวัน ๆ การไปอยู่นาทำให้มีเวลามากขึ้นในการเรียนรู้จากธรรมชาติ เริ่มขุดสระด้วยมือ เพื่อกักเก็บน้ำ ผ่านไป ๒-๓ เดือน เริ่มกักเก็บน้ำได้เมื่อมีน้ำจึงเริ่มปลูกกล้วย ๓๐ กอ ค่อยเป็นค่อยไป เรียนรู้จนเข้าใจแล้วเริ่มปลูกต้นไม้ และเลี้ยงสัตว์ทุกชนิดที่กินได้ใช้ได้ แจกญาติพี่น้องได้ เหลือกินเหลือแจกก็ขายไปผสมผสานกัน ค่อย ๆ ถอยห่างออกจากพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว ปอ มัน การวิ่งตามธรรมชาติ หรือธรรมชาติทำให้เกิดปัญหาและความสุขอย่างมาก ประสบการณ์เป็นบทเรียน พ่อทัศน์ กระยอม จึงเปลี่ยนความคิดตนเอง โดยยึดหลักธรรมชาติ หลักอิทธิบาท ๔ และหลักอรรถาธิ อรรถโน นาโถ "เลิกเชื่อคนอื่น หันมาเชื่อภูมิปัญญาชาวบ้าน" ลงมือทำการเกษตรแบบผสมผสาน ขุดสระน้ำ ปลูกกล้วยเป็นหลัก ปลูกไม้ผล และเลี้ยงสัตว์ รู้จักออม "ไม่ประมาทว่าเงินน้อย ไม่คอยแต่ว่าสนา" พ่อทัศน์

ให้อ้อหลัก ๕ พระองค์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระมหากษัตริย์ และ พยายม

ความสำเร็จของ พ่อทัศน์ กระยอม มิได้จำกัดความยินดีไว้เฉพาะในครัวเรือนของตนเอง หากได้ขยายเครือข่ายในอำเภอเวียงน้อยถึง ๑๑ หมู่บ้าน และมีการประชุมปรึกษาหารือกันทุกเดือน มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ และนอกจากจะขยายผลด้านเกษตรกรรมพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองแล้ว ยังได้ตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของสมาชิก

๔.๕.๓. กลวิธีการพัฒนาสังคม

๔.๕.๓.๑. พ่อบุญเต็ม ชัยลา เป็นผู้ที่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ จากประสบการณ์ของพ่อบุญเต็ม ชัยลา ได้พบทางรอดของตน และมีความใจในการเจริญตามรอยพระยุคลบาท อีกทั้งการได้ร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ทำให้เห็นอนาคตของเครือข่ายการพึ่งตนเองและพึ่งพากัน ๑ ล้านครอบครัวทั่วภาคอีสาน ที่จะมาร่วมมือร่วมใจกันกู้ชาติสร้างสภาพรรณชาติ อุดมการณ์ เพื่อแผ่นดินไทย จึงได้จัดตั้งศูนย์ขึ้นเพื่อเป็นสถานที่

ศึกษาดูงานให้กับผู้สนใจ รวมทั้งเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับสมาชิกเครือข่าย ทั้งนี้ศูนย์ฯ ได้เข้าร่วมโครงการพัฒนาการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ โดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ ท่านนี้ได้ให้การช่วยเหลือสังคมและชุมชนโดยการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านดงบัง จัดระบบการทำงานของศูนย์เรียนรู้ การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ได้คัดเลือกมาจากผู้นำ เครือข่ายแต่ละหมู่บ้านมาร่วมเป็นคณะทำงาน โดยมีการวางแผนขับเคลื่อนชุมชนสังคมและการเกษตรร่วมกันให้เป็นระบบเพื่อเข้าสู่นโยบาย มีการสร้างเพื่อนสาขาย่อยผลร่วมกันให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีการขับเคลื่อนให้เกษตรกรหันมาพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองก่อนที่จะหวังพึ่งคนอื่น มีการขับเคลื่อนกิจกรรมในแปลงให้เป็นรูปธรรมร่วมกัน ซึ่งมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบกัน ให้แต่ละหมู่บ้านมีตัวแทนรับผิดชอบในแต่ละหมู่บ้านเอง ส่วนคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้จะมีหน้าที่รับผิดชอบระบบงานในศูนย์เรียนรู้และจะเป็นผู้ประสานความรับผิดชอบกับตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านร่วมกัน

ศูนย์เรียนรู้ต้องมีการวางแผนพึ่งตนเอง คือ

๑. มีความแผนสร้างทุนทางสังคม
๒. มีแผนงานสร้างทุนทางปัญญา (โบราณบอกว่า มีเงินเต็มพาก็ไม่ทำมรปัญญาเต็มพุง)
๓. มีการวางแผนงานพึ่งตนเอง พึ่งพากันเอง คือ เราต้องสร้างทุนทางทรัพยากร ที่เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นพืช เป็นสัตว์และแมลงให้เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตให้มากที่สุดแผนงานทุกอย่างจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการร่วมกันคือสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการหาทุนมาสนับสนุนร่วมกัน โดยการเริ่มคิดเริ่มทำ ร่วมกันเสนอโครงการต่าง ๆ สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการสร้างรูปแบบ ในแปลงนาของตนเองเพื่อพัฒนาให้เป็นที่ศึกษาดูงานได้ สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเมื่อมีการคัดเลือกกิจกรรม สมาชิกมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมให้เข้าสู่นโยบายของรัฐ สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของศูนย์เรียนรู้

ลักษณะงานของศูนย์เรียนรู้

๑. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ไปหาแหล่งทุนเพื่อมาทำกิจกรรม
๒. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ติดตามประสานงานคณะกรรมการในระดับหมู่บ้าน
๓. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่จัดประชุมทุกเดือน มีหน้าที่จัดอบรมทุกปี
๔. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่รับจัดอบรมให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ตามที่ต้องการทั้งทางภาครัฐและเอกชน
๕. ศูนย์เรียนรู้มีหน้าที่ติดตามประเมินผลทุกปี

ศูนย์เรียนรู้ต้องมีการสร้างเครือข่าย

จากที่ศูนย์เรียนรู้ได้มีผู้เข้ามาศึกษาจำนวนมากทำให้เกิดการขยายแนวความคิดออกไปอย่างกว้างขวาง มีผู้ที่ปรับเปลี่ยนแนวคิดหันมาทำแบบพออยู่พอกินเป็นจำนวนมาก และได้มีการสร้างเครือข่ายมากมายดังนี้

เครือข่ายภูมินิเวศน์ขอนแก่นใต้โคราชเหนือ

ได้มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จึงเกิดการเชื่อมโยงกลายเป็นเครือข่ายภูมินิเวศน์ขอนแก่น ใต้โคราชเหนือ ซึ่งประกอบด้วย ๔ อำเภอหลักใน ๒ จังหวัดดังต่อไปนี้

- อำเภอเวียงใหญ่
- อำเภอพล
- อำเภอประทาย
- อำเภอบัวใหญ่
- อำเภอเวียงน้อย
- กิ่งอำเภอบ้านแฮด
- อำเภอชนบท อำเภอภูเวียง

๔.๕.๓.๒.พ่อผอง เกตพิบูลย์ พ่อผองได้เจริญตามรอยพระยุคลบาท เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตโดยเปลี่ยนไร่นา ๔๒ ไร่ให้เปลี่ยนเป็นการเกษตรผสมผสานอย่างค่อยเป็นค่อยไป ปี ๒๕๓๔ ได้เริ่มวางแผนและลงมือปรับพื้นที่นา เพื่อนำพันธุ์พืชมาปลูกประมาณ ๕ ไร่ พื้นที่ที่เหลือยังปลูกข้าวเหมือนเดิม ขุดบ่อน้ำได้ ๑ บ่อ อาศัยน้ำในบ่อปลูกพืชสวนครัว พืชล้มลุก ไม้ผลไม่ยืนต้น รอบๆ พื้นที่เท่าที่จะหาได้ขณะนั้น สิ่งที่ได้รับในเบื้องต้นคือ ครอบครัวยังชีพปลา อาหาร พืชผัก หมู เห็ด เป็น ไข่ กินอย่างอุดมสมบูรณ์ตลอดปี โดยไม่ต้องไปซื้อหาเหมือนแต่ก่อน ผลผลิตที่มากมายเหลือล้น ทำให้มีญาติสนิทมิตรสหายมาทำตาม จำนวน ๕ คน ในปี ๒๕๓๘ ผลผลิตที่เหลือกินเหลือใช้ เหลือแจกทำให้ได้ขายช่วยให้มีเงิน จนทำให้พ่อผอง เป็นคนมั่งมีศรีสุข มีอยู่ มีกิน ที่สำคัญคือการมีอาหารดีทั้งปริมาณและคุณภาพตลอดสารปี การมีอากาศดี การมีอารมณ์ดีจากการไม่เครียด การออกกำลังกายดี เพราะได้ทำงานสมกับวัย ท่านนี้ได้ให้การช่วยเหลือสังคมและชุมชนโดยการให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี จังหวัดขอนแก่น ในปี ๒๕๓๘ ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อสุขภาพที่ดีของจังหวัดขอนแก่น ที่เน้นหลัก อัตตาหิ อัตตโน นาโถ หลักอิทธิบาทสี่ และหลักอปริหานิยธรรม กลุ่มเกษตรผสมผสานบ้านโนนพริก ภายใต้การนำของพ่อผอง จึงเกิดขึ้น และขยายตัวอย่างต่อเนื่องทั้งในแง่ภูมิปัญญา โดยมีการรวมตัวกันร่วมคิดร่วมเรียนรู้ ร่วมทำ หมุนเวียนกันไปให้พื้นที่ของ

สมาชิก มีการวิจัยชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชนในรูปแบบต่างๆ จนถึงปี ๒๕๔๔ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นถึง ๑๐๕ คน การมีโอกาสร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานทำให้พ่อผองได้มองเห็นภารกิจอันยิ่งใหญ่จากการรวมตัวของ ๑๒ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสานที่มีจินตนาการพลิกฟื้นทั่วอีสานในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่จะช่วยให้สุขภาพคุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมดีขึ้น จึงทำให้พ่อผอง กลายเป็นสมาชิกที่ไม่เคยขาดการประชุมเลย และร่วมเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่แข็งแกร่งในการขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวางให้มีคนอีสานที่พึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองอย่างสมดุลและมีความสุข จำนวน ๑ ล้านครอบครัวในวัน

๔.๕.๓.๓.พ่อทัศน์ กระยอม เป็นผู้ที่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย ได้ทดลองปลูกกล้วยฉาบมันใจ และพันธุ์วิเคราะห์ให้ฟังถึงผลดีด้านเศรษฐกิจว่า ลองปลูกกล้วยระยะห่าง ๔ เมตร ๑ ไร่ จะปลูกกล้วยได้ถึง ๑๐๐ กอ พอเข้าปีที่ ๒ กล้วย ๑ กอ จะออกเครือได้อย่างน้อย ๓ เครือ ไร่หนึ่ง ๆ จะมีกล้วยไม่น้อยกว่า ๕ หวี ก็จะได้กล้วยไร่ละไม่น้อยกว่า ๑,๕๐๐ หวี หากขายได้หวีละ ๕ บาท ก็จะได้เนื้อกล้วยถึงไร่ละ ๗,๕๐๐ บาท ซึ่งยังไม่รวมใบกล้วย ปลีกกล้วย และหน่อกล้วย อย่างไรก็ตามหากปลูกกล้วยทั่วประเทศอย่างเดียวจำนวนมาก ๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาดอีก จึงต้องเสริม ขิง ข่า ตะไคร้ และพืชผักผลไม้ระยะสั้น ๆ รอบต้นกล้วยนับร้อยนับพันชนิด รวมทั้งระหว่างกล้วยแต่ละต้นหาไม้ยืนต้นที่หลากหลายทั้งผัก เช่น จี๋เหล็ก สะเดา ผักคั่ว ไม้ยืนต้นที่เป็นผลไม้ เช่น กะท้อน ขนุน มะขาม และไม้ยืนต้นที่เป็นไม้ใช้สอย เช่น ประดู่ ไม้คร่ำ แดง จิก กุ้ง เป็นต้น สลับกันจะได้กล้วย ๑๐๐ ต้น และต้นไม้ใหญ่ถึง ๑๐๐ ต้นต่อไร่ เมื่อดันไม้ยืนต้นโตขึ้นก็สามารถย้ายกล้วยไปปลูกที่อื่นการทำเช่นนี้นอกจาก ป้องกันโรคได้แล้ว ยังช่วยให้ได้ผลผลิตระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว ไม่ต้องลงทุนเพาะพันธุ์กล้วย พันธุ์ต้นไม้ยืนต้นก็มีอยู่แล้วในพื้นที่ สามารถเอาหน่อ เอาเมล็ดพันธุ์จากไม้ยืนต้นที่แม่พันธุ์สวยและแข็งแรงมาเพาะกล้าไม้ไปปลูก ทำให้ไม่เสียเงินซื้อพันธุ์ไม้ เหลือขายก็ใช้วิธีเอาพันธุ์มาต่อกิ่งหรือติดตาหรือเปลี่ยนยอดกับต้นต่อ ในที่สุดก็ได้ผลผลิตพันธุ์ดีไว้รับประทาน เหลือขายรวมทั้งได้เนื้อไม้เป็นบ้านอยู่อาศัยในระยะยาว เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๓๔ พ่อทัศน์ และผู้นำอีสานอีกหลายคนได้พากันไปดูงานที่ประเทศลาว ๘ คืน ระหว่างดูงานได้ปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางขยายเครือข่ายให้อีสานอยู่รอดในที่สุดได้ตั้งชมรมอุ้มชูให้อีสาน โดยมี

- | | | |
|-------------|--------------|-------------|
| ๑.พ่อบุญศรี | สีสูง | เป็นธาตุไฟ |
| ๒.พ่อผาย | สร้อยสระกลาง | เป็นธาตุดิน |
| ๓.พ่อทัศน์ | กระยอม | เป็นธาตุน้ำ |

๔. พ่อหนูเย็น

เป็นธาตุลม

โดยผู้เกี่ยวข้องทุกคนมีสัญญาใจต่อกันที่จะไปขยายเครือข่ายการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอย่างกว้างขวางเพื่อมาถักทอกันในอนาคต

ปี ๒๕๓๘ ศาตราจารย์เสน่ห์ จามริก ได้จัดเวทีปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ขึ้นที่บ้านพ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ และได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาของประชาชาติ หลังจากการประชุมในครั้งนั้น ได้มีการประชุมกันต่อเนื่องทุก ๖ เดือน ภายใต้การจัดการของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอีสาน และมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น

ภายหลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจมหภาคในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๐ และความรุนแรงของปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของภาคอีสาน และของสังคมไทยเพิ่มขึ้นตามลำดับ ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานได้มองเห็นร่วมกันว่า การประชุม ๖ เดือนต่อครั้ง น่าจะไม่ทันการในการแก้ปัญหาของภาคอีสาน และของชาติด้านเมือง ดังนั้นตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๔๑ เป็นต้นมา จึงเกิดการประชุมสัญจร เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานทุกเดือน ภาคใต้การบริหารจัดการของมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) เพื่อสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง

๒) เพื่อส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านสร้างผู้นำรุ่นใหม่ และพัฒนาผู้นำเหล่านี้ขึ้นเป็นปราชญ์ชาวบ้านรุ่นต่อไป ในการเป็นแบบอย่างของคนรุ่นหลัง

๓) เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง ๑ ล้านครอบครัวในภาคอีสานภายใน ๑๘ ปี

การรวมตัวกันดังกล่าวเปิดกว้างให้พหุภาคีที่สนใจเข้าร่วมได้ทั้งในรูปแบบ ของการมาร่วมประชุม การสนับสนุนทุนทรัพย์ การให้ข้อเสนอแนะเป็นต้น และยังได้จัดประชุมใหญ่ปีละ ๑ ครั้ง เพื่อนำองค์ความรู้ออกเผยแพร่ต่อผู้สนใจ นอกจากนั้น เครือข่ายฯ ยังได้สร้างหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “วปอ.ภาคประชาชน”

๔.๑๐ สรุปกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

จากกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ทั้ง ๓ ท่าน สามารถสรุปเป็นภาพรวมของกลยุทธ์ ได้ดังนี้

๑. กลยุทธ์ด้านการสร้างความร่วมมือ

๑.๑ การพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ ในด้านการดำเนินชีวิต การมีคุณธรรม ความเป็นผู้นำ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

๑.๒ สร้างระบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือเครือข่ายได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา

๑.๓ สร้างระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๑.๔ ประสานความร่วมมือกับบุคคล และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการเข้าถึง แหล่งเรียนรู้ เงินทุน และทรัพยากรอื่น ๆ

๒. กลยุทธ์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

๒.๑ การพัฒนาต้องอยู่บนฐานของวิถีชีวิตที่มีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และ มนุษย์กับธรรมชาติ

๒.๒ มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสมัยใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อการใช้ ประโยชน์ร่วมกันและรู้จัดการเลือกใช้ภูมิปัญญาที่เหมาะสม

๒.๓ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลัก “อตุตทาหิ อตุตโณ นาโถ” คนเป็นที่พึ่งแห่งตน

๓. กลยุทธ์ด้านความยั่งยืน

๓.๑ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้ความรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทันกับการ เปลี่ยนแปลงของสังคม

๓.๒ สร้างเครือข่ายความร่วมมือทุกระดับ เพื่อให้เกิดแนวร่วมอย่างกว้างขวาง

๓.๓ เน้นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของชีวิตจริง มีความตั้งใจจริง

๔.๑๑ ข้อเสนอแนะและการนำไปใช้

ผลจากการวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการคิดและกระบวนการทำงานของปราชญ์ชาวบ้านต่อการพัฒนาสังคม ซึ่ง นักพัฒนาสังคมทั้งหลายสามารถนำไปใช้เป็นกรณีตัวอย่างในการดำเนินงานของตนได้ ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีบางประเด็นที่ใคร่ขอเสนอเพื่อเป็นแนวทางประกอบการพิจารณาเพื่อการพัฒนาสังคมที่ดีขึ้น ดังนี้

๑. ควรมีการขยายเครือข่ายการดำเนินงานในรูปแบบของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วจังหวัดขอนแก่น

๒. ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปสนับสนุนกิจกรรมของปราชญ์ชาวบ้านและควรต้องปรับรูปแบบและแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับภารกิจของปราชญ์ชาวบ้าน

๓. สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของจังหวัดขอนแก่น ควรเข้าไปทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของปราชญ์ชาวบ้าน ในด้านการพัฒนาสังคมและส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายในจังหวัดขอนแก่น

๔. ภาครัฐควรส่งเสริมผู้มีความรู้ความสามารถจนเป็นที่ประจักษ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงาน เพื่อสังคมของตัวปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลทั่วไป

๔.๑๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่อื่น ๆ

๒. ควรศึกษาการส่งเสริมการพัฒนาตามแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๓. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๔. ควรศึกษารูปแบบการขยายเครือข่ายเกษตร ๑ ล้านครอบครัวที่สามารถพึ่งตัวเอง และพึ่งพากันเองได้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

๕. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความกรุณาจากปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นทั้ง ๓ ท่าน คือ คุณพ่อบุญเต็ม ชัยลา คุณพ่อผอง เกดพิบูลย์ และพ่อทัศน์ กระยอม ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลและตอบแบบสัมภาษณ์ และขอขอบคุณอีกครั้งที่ช่วยให้ข้อมูลในเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงยิ่ง มา ณ โอกาสนี้ ทำยที่สุดนี้ขออุทิศคุณความดีที่ได้จากผลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยขออุทิศแด่บิดา มารดา บุพการี และบูรพาจารย์ผู้มีพระคุณทุกท่าน

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมการเผยแพร่ผลการวิจัย

๑.๑ เผยแพร่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และระบบ Internet ของมหาวิทยาลัย

๑.๒ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะผลจากการวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการคิดและกระบวนการทำงานของปราชญ์ชาวบ้านต่อการพัฒนาสังคม ซึ่งนักพัฒนาสังคมทั้งหลายสามารถนำไปใช้เป็นกรณีตัวอย่างในการดำเนินงานของตนได้

๒. กิจกรรมการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย ดำเนินการดังนี้ คือ

๒.๑ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประสานสื่อมวลชนแถลงผลการวิจัยให้สื่อมวลชนรับทราบผลการวิจัยและนำไปเผยแพร่ต่อสังคมทั่วประเทศ

๒.๒ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยประสาน มหาเถรสมาคม และคณะสงฆ์ในทุกภาคส่วน ขอความร่วมมือในการปฏิบัติบทบาทสำคัญ ดังนี้

๑. ควรมีการขยายเครือข่ายการดำเนินงานในรูปแบบของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วจังหวัดขอนแก่น

๒. ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปสนับสนุนกิจกรรมของปราชญ์ชาวบ้านและควรต้องปรับรูปแบบและแนวคิดการดำเนินงานให้สอดคล้องกับภารกิจของปราชญ์ชาวบ้าน

๓. สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของจังหวัดขอนแก่น ควรเข้าไปทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของปราชญ์ชาวบ้าน ในด้านการพัฒนาสังคมและส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายในจังหวัดขอนแก่น

๔. ภาครัฐควรส่งเสริมผู้มีความรู้ความสามารถจนเป็นที่ประจักษ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงาน เพื่อสังคมของตัวปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลทั่วไป



ภาคผนวก ก

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์(Stragey) ความหมายของกลยุทธ์, องค์ประกอบของกลยุทธ์, ระดับของกลยุทธ์การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ การพัฒนาสังคม ความหมายของการพัฒนาสังคม กระบวนการพัฒนาสังคม เป้าหมายการพัฒนาสังคม ทฤษฎีการพัฒนาสังคม กลยุทธ์การพัฒนาสังคม ความหมายของกลยุทธ์การพัฒนาสังคม รูปแบบของกลยุทธ์การพัฒนาสังคม แนวคิดภูมิปัญญาและท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน	ทำให้ทราบกลยุทธ์การพัฒนาศังคมและรูปแบบการพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น	ข้อที่ ๑-๒	ได้ชื่อเรื่องการวิจัยและกำหนดประเด็นปัญหาหรือวัตถุประสงค์ที่จะวิจัยเชื่อมโยงกับประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
๒. เขียนโครงการวิจัยนำเสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อขออนุมัติ	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	ได้ทราบกลยุทธ์การพัฒนาสังคมและรูปแบบการพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่นเพื่อนำเสนอกล

			ยุทธศาสตร์การพัฒนา สังคมของปราชญ์ ชาวบ้านจังหวัด ขอนแก่น เป็น ตัวอย่างในการ พัฒนาสังคม
๓. ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย แล้ว ดำเนินการศึกษา ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๓ คน	ผลการวิจัยภาคเอกสาร	ข้อที่ ๑	ไ้ ดี รั บ ข้อเสนอแนะการ ปรับปรุงงานวิจัย จากผู้ทรงคุณวุฒิ และ ป ร บ ปรุ ง งานวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือวิจัย (แบบ สัมภาษณ์) พฤษภาคม ๒๕๕๖	ได้เครื่องมือวิจัยทั้ง แบบสอบถามและแบบ สัมภาษณ์และรายงาน ความก้าวหน้างานวิจัย บทที่ ๑-๓ ที่สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ฯ	ข้อที่ ๑-๒	มีเครื่องมือในการ วิจัยภาคสนาม
๕. ส่งรายงานการวิจัยฉบับรายงาน ความก้าวหน้า (ฉบับแก้ไข) ให้ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	แก้ไขตามข้อเสนอแนะ ของผู้ทรงคุณวุฒิ	ข้อที่ ๑-๒	ปรับปรุงร่างงาน ร า ย ง า น ความก้าวหน้า งานวิจัยให้ถูกต้อง ตามคำแนะนำของ ผู้ทรงคุณวุฒิ
๖. ดำเนินการลงพื้นที่จริง เพื่อ สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัด ขอนแก่น	ได้รับความร่วมมือจาก ปราชญ์ชาวบ้านให้ สัมภาษณ์ข้อมูลเป็น ประโยชน์ในการวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	ได้คำตอบการวิจัย จาก ป ร า ช ญ์ ชาวบ้านเป็นอย่างดี

	ครบถ้วน		
๗. รวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยภาคสนาม สรุปผลการวิจัย ภาคสนาม	ท ร า บ พ ล ก า ร วิ จั ย ภาคสนาม	ข้อที่ ๑-๒	ได้ผลการวิจัยขึ้น ปฐมภูมิภาคสนาม เป็น ห ล ก ฐ า น ยืนยัน
๘. สืบค้นข้อมูลเรียบเรียงงานวิจัย ภาคเอกสารและภาค สนามสรุป ผลการวิจัย	ผลการวิจัยภาคเอกสาร และภาคสนาม แล้วเข้า พบผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเข้า รับการตรวจ สอบร่าง ราชงาน วิจัยฉบับ สมบูรณ์ที่สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์	ข้อที่ ๑-๒	ไ้ ค้ ร ับ ข้อเสนอแนะการ ปรับปรุงงานวิจัย จากผู้ทรงคุณวุฒิ และ ป ร ิ บ ป ร ุ ง งานวิจัย
๙. ส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ แล้วให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	ได้รับข้อเสนอแนะการ ป ร ิ บ ป ร ุ ง ร ู ป แ บ บ งานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	ปรับปรุงงานวิจัย สมบูรณ์รูปแบบ ถูกต้อง
๑๐. ปรับแก้ไขงาน สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะการวิจัยฉบับ ปรับปรุงแล้วให้สถาบันวิจัยพุทธ ศาสตร์	งานวิจัยมีความสมบูรณ์ ตามข้อเสนอแนะของ ผู้ทรงคุณวุฒิ	ข้อที่ ๑-๒	ปรับปรุงงานวิจัย ใ ห้ มี ร ู ป แ บ บ ถูกต้อง
๑๑. จัดเวทีนำเสนอผลการนำ งานวิจัยไปใช้ประโยชน์	กลุ่มเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องรับทราบผล การวิจัยนำไปสู่การ ทบทวนปรับเปลี่ยน	ข้อที่ ๑-๒	
๑๒.ส่งฉบับสมบูรณ์ให้สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์อนุมัติจบ	จัดพิมพ์ทำรูปเล่ม เผยแพร่ผลงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	

ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์

แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guides)

เรื่อง กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

ตอนที่ ๑ บริบทของปราชญ์ชาวบ้าน (ศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์แบบเชิงลึก)

- ประวัติส่วนตัว
- ประวัติด้านการศึกษา
- เกียรติประวัติและผลงาน
- ความสำเร็จและความล้มเหลวในชีวิต
- เหตุจูงใจที่เปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต มายึดหลักการพึ่งตนเอง

ตอนที่ ๒ บริบทของชุมชน (ศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์)

- ความเป็นมาของชุมชน
- ประชากรในชุมชนเป็นคนพื้นถิ่น/อพยพมาจากที่อื่น ถ้ามาจากที่อื่นมาจาก แหล่งใดบ้าง, กลุ่มชาติพันธุ์
- อาชีพหลักของชุมชน

ตอนที่ ๓ กลวิธีการพัฒนาสังคม (สัมภาษณ์แบบเชิงลึก)

ปัจจัยนำเข้า

- ความคิดเห็นเกี่ยวกับชุมชน ทักษะในการทำงาน
- แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสังคม
- เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมเรื่องอะไรบ้าง
- สังคมมีปัญหาเรื่องอะไร/มีเหตุผลใดที่จะไปแก้
- มีวิธีคิดอย่างไรในการแก้ไขปัญหา

กระบวนการ

- กิจกรรมทำอยู่เป็นประจำ วิธีการวางแผนงาน วิธีการชักนำชาวบ้านร่วมทำ กิจกรรม การประสานงาน
- ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม สาเหตุการเข้าร่วม ลักษณะของการเข้าร่วม
- โครงการ/กิจกรรมพัฒนาสังคม ผู้ริเริ่มจัดทำโครงการ ลักษณะของโครงการ ลักษณะการดำเนินงาน ผู้ที่ร่วมดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรค มีบทบาท อะไรในโครงการ/กิจกรรมดังกล่าว

ผลลัพธ์

- การแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในชุมชน ปัญหาที่ได้รับการแก้ไข ลักษณะการ ดำเนินการปัญหา และอุปสรรค

- ความสำเร็จในกิจกรรมการพัฒนาสังคม การประเมินผลที่ได้ทำไปแล้ว วิธีการ ผู้มีส่วน
ร่วม ผลการประเมิน

ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) นายบุญส่ง นาแสง (หัวหน้าโครงการ)

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Mr.Boonsoang nasavang

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน ๓๔๐๐๕๐๐๒๒๑๑๒๘

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน หัวหน้าฝ่ายวิชาการและวิจัย

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

เลขที่ ๓๐ หมู่ ๑ บ้านโคกลี ต.โคกลี อ.เมือง จ.ขอนแก่น โทรศัพท์ ๐๔๓-๒๘๓๕๔๖-๓

โทรสาร ๐๔๓-๒๘๓๕๕๕ มือถือ ๐๘-๕๗๐๕-๐๑๗๖ และไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-mail)

boon.so@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

กศ.บ.(เทคโนโลยีทางการศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

ศษ.ม. (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๖. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุ

สาขาวิชาการด้านสังคมศาสตร์

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย การประเมินผลหลักสูตรการบริหารกิจการคณะ
สงฆ์(ป.บส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อผลงานวิจัย

๑. การประเมินผลหลักสูตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์(ป.บส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

๒. ปัญหาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพระภิกษุสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์

ภาค ๕

๓. การบริหารความเสี่ยงในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามทัศนะของ
บุคลากรมหาวิทยาลัย

๔. ศึกษสมรรถนะหลักของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยา
เขตขอนแก่น

งานวิจัยที่กำลังทำ : ชื่อผลงานวิจัย

การศึกษาวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น แห่งทุน
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และสถานภาพในการทำวิจัยว่าได้ทำการวิจัยลุล่วงแล้วประมาณร้อยละ
๘๕

แบบสรุปโครงการวิจัย(เพื่อขออนุมัติจบโครงการวิจัย)
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.สัญญาเลขที่ ๖.๐๗๗/๒๕๕๖

๒.ชื่อโครงการ กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

รหัสโครงการ ๐๖๕๖๐๕๕

๓.หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย นายบุญส่ง นาแสงวง

หน่วยงานสังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

โทรศัพท์ ๐๘๕ ๗๐๕ ๐๑๗๖

๔. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศโดยมีการวางแผนพัฒนาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๐๔ – ๒๕๐๙) เป็นต้นมาเป็นการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจกระแสหลัก ที่มุ่งเน้นความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเป็นหลัก การผลิตทั้งทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และบริการก็เน้นการมีกำไรสูงสุด ซึ่งส่งผลต่อการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติและ การจ้างแรงงานราคาถูก ผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวคือ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของ สังคมไทย เปลี่ยนไป กลายเป็นสังคมบริโภคนิยม พึ่งพาเงิน พึ่งพาตลาด และพึ่งพาคนอื่น ในด้านเศรษฐกิจเกิดภาวะรายจ่ายสูง รายรับต่ำ หนี้สิน มาก และเงินออมไม่มี ในด้านสิ่งแวดล้อมเกิดสภาพป่าไม้ลดลง ความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ และมีมลภาวะมาก เป็นต้น

การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมาจึงไม่ใช่การพัฒนา เพื่อเปลี่ยนรูปสังคม (Transformation of Society) ให้ไปสู่สภาวะที่ดีกว่าในทุกด้านอย่างแท้จริง แต่ทำให้เกิดการพัฒนาแบบเทียมแฝงที่เรียกกันว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” * ซึ่งหมายความว่า การพัฒนากระแสหลักของไทยที่พยายาม เปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมแต่เพียงทางเดียวนั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดผลด้านบวกเพียงด้านเดียว ดัง มายาภาพที่สร้างกันไว้ หากแต่ได้จุดกระชากลากดูให้สังคมไทยให้เข้าสู่สภาวะวิกฤติมากขึ้นในทุก ๆ ด้าน ๒ การพัฒนาประเทศที่ไม่

* ขาดิชาช ณ เชียงใหม่, การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.(กรุงเทพฯ: ๒๑
 เดือนธันวาคม ๒๕๔๓), หน้า ๑

๒ อนันท์ กาญจนพันธุ์ อ่างใน ฉลอม สุนทรวาณิช, วิทยาการสังคมไทย,(กรุงเทพฯ: อัมรินทร์,๒๕๓๘),
 หน้า ๑๕๓

สมคุณ (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, ๒๕๔๓, หน้า ๑) คือการพัฒนาแต่ เศรษฐกิจ โดยที่ไม่พัฒนาชีวิตของคน ภูมิปัญญา สังคม วัฒนธรรม บนพื้นฐานความเป็นไทยไป พร้อมกัน ในขณะที่สังคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ กลับเป็นผู้ทำลายทุนชีวิต ทุนสิ่งแวดล้อมและสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาที่อย่างต่อเนื่องยาวนาน คือความวิฤติของชนบทที่เป็น ฐานรากของชาติ ชุมชนในชนบทบางแห่งอยู่ในสภาพที่เกือบล่มสลาย ด้วยสภาพการที่ปรากฏใน หลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นความยากจนของคนชนบท การสูญเสียและเสื่อมโทรมของธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมในชนบท การสูญเสียพลังคนหนุ่มสาวให้กับภาคสังคมเมือง ความผูกพัน เอื้ออาทรร่วมแรงร่วมใจของผู้คนในชนบทเสื่อมคลายลง ผู้คนในชนบทขาดความรู้ความสามารถ และขาดอำนาจในการตัดสินใจเลือกสิ่งที่กลไกตลาดเสนอเข้าไปในชุมชน การเข้าครอบงำชนบท โดยกลไกของรัฐที่บั่นทอนศักยภาพของชุมชน^๓ การดำเนินงาน พัฒนาชนบทที่ผ่านมาจะพบว่ารัฐเป็นผู้ชี้แนะกำกับกิจกรรม การพัฒนามาโดยตลอด ทำให้ ชนบทสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง สูญเสียศักยภาพที่เคยดูแลตนเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องยารักษา โรค การศึกษา การประกอบอาชีพ การอบรมสั่งสอนและสืบสานวัฒนธรรม ตลอดจนการแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้ได้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน ซึ่งรัฐเพิ่งเริ่มต้นตัวและเห็นความสำคัญของชุมชนบทย่างจริงจัง ก็เพราะเกิดวิฤติเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ แนวคิดการพัฒนาที่เคยเน้นเศรษฐกิจก็เป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมของคนไทยในทุกภาคส่วน และสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในขณะที่แนวคิดการพัฒนาประเทศยังดำเนินตามแนวของตะวันตก ที่มุ่งนำทุนต่าง ๆ มาแปรสภาพเป็นเงินอยู่นั้น ได้มีบุคคลอีกส่วนหนึ่งที่กำลังเดินสวนกระแสภูมิปัญญาของรัฐดังกล่าว เกิดเป็นผู้นำทางความคิดและปฏิบัติในชนบท เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เรียกว่า“ปราชญ์ชาว-บ้าน”^๔ ที่เน้นสร้างความสมดุลของทุนชีวิต อันประกอบด้วยมนุษย์ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายคือความผาสุกของตนเอง ชุมชน และสังคม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธี เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านทั้งทางกว้างและทางลึก ที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเองและสามารถแก้ปัญหาเองได้ ซึ่งเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับเปลี่ยน การประยุกต์ จนอาจเกิด

^๓ บุญนาค ตีวกุล, การพัฒนาสู่ประชาสังคม,(กรุงเทพ : มหาวิทยาลัยศิลปากร,๒๕๔๓), หน้า ๒๖

^๔ ประเวศ วะสี อ้างใน ยงยุทธ ขจรธรรม, คำนำ พลังรากหญ้า พลังแผ่นดิน,๒๕๔๕, ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

เป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งภูมิปัญญาประจำท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป ตามการปรับตัวของแต่ละท้องถิ่นให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติหรือจากการนำพาอารยธรรมจากต่างถิ่นจนมาหลอมรวมกันเกิดเป็นภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น

จากการที่ชาวบ้านประสบกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดในสังคมทำให้เกิดบุคคลในสังคมหรือชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญาและนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ จากการสั่งสมประสบการณ์ ไม่ว่าจะด้วยวิธีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การคิดค้น การทดลอง การเรียนรู้ด้วยวิธีการลองผิดลองถูก จนสามารถนำมาถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนและสังคมได้รับรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตรวมทั้งสามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนได้จนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับในชุมชนและสังคม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เพื่อเป็นข้อมูล รูปแบบ และแนวทางแก่องค์กร ชุมชน และประชาชน ในการนำแนวคิดและวิธีการไปประยุกต์ใช้ต่อไป

๕. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
- ๒ เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น
- ๓ เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม

๖. ผลการวิจัย/การแก้ปัญหาโดยการวิจัย (ไม่เกิน ๒ หน้า)

การวิจัยเรื่อง” กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น และ เพื่อนำเสนอกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาสังคม

ผลจากการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ทั้ง ๓ ท่าน สามารถสรุปเป็นภาพรวมของกลยุทธ์ ได้ดังนี้

๑. กลยุทธ์ด้านการสร้างความร่วมมือ

๑.๑ การพัฒนาตนเองเพื่อให้เป็นที่ยอมรับ ในด้านการดำเนินชีวิต การมีคุณธรรม ความเป็นผู้นำ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

๑.๒ สร้างระบบการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้สมาชิกหรือเครือข่ายได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา

๑.๓ สร้างระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๑.๔ ประสานความร่วมมือกับบุคคล และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อการเข้าถึง แหล่งเรียนรู้ เงินทุน และทรัพยากรอื่น ๆ

๒. กลยุทธ์ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

๒.๑ การพัฒนาต้องอยู่บนฐานของวิถีชีวิตที่มีการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และ มนุษย์กับธรรมชาติ

๒.๒ มีการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสมัยใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อการใช้ ประโยชน์ร่วมกันและรู้จักการเลือกใช้ภูมิปัญญาที่เหมาะสม

๒.๓ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหลัก “อตุตทาหิ อตุตโณ นาโถ” คนเป็นที่พึ่งแห่งตน

๓. กลยุทธ์ด้านความยั่งยืน

๓.๑ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้ความรู้ที่จะอยู่ในสังคมอย่างรู้เท่าทันกับการ เปลี่ยนแปลงของสังคม

๓.๒ สร้างเครือข่ายความร่วมมือทุกระดับ เพื่อให้เกิดแนวร่วมอย่างกว้างขวาง

๓.๓ เน้นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของชีวิตจริง มีความตั้งใจจริง

๖.๑ ข้อเสนอแนะและการนำไปใช้

ผลจากการวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ได้ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการคิดและกระบวนการทำงานของปราชญ์ชาวบ้านต่อการพัฒนาสังคม ซึ่งนักพัฒนาสังคมทั้งหลายสามารถนำไปใช้เป็นกรณีตัวอย่างในการดำเนินงานของตนได้ ผู้วิจัย เห็นว่ายังมีบางประเด็นที่ใคร่ขอเสนอเพื่อเป็นแนวทางประกอบการพิจารณาเพื่อการพัฒนาสังคมที่ ดีขึ้นดังนี้

๑. ควรมีการขยายเครือข่ายการดำเนินงานในรูปแบบของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วจังหวัดขอนแก่น

๒. ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปสนับสนุนกิจกรรมของปราชญ์ชาวบ้านและควรต้องปรับรูปแบบและแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับภารกิจของปราชญ์ชาวบ้าน

๓. สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของจังหวัดขอนแก่น ควรเข้าไปทำวิจัยเพื่อพัฒนางานของปราชญ์ชาวบ้าน ในด้านการพัฒนาสังคมและส่งเสริมปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายในจังหวัดขอนแก่น

๔. ภาครัฐควรส่งเสริมผู้มีความรู้ความสามารถจนเป็นที่ประจักษ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการปฏิบัติงาน เพื่อสังคมของตัวปราชญ์ชาวบ้านและบุคคลทั่วไป

๖.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษากลยุทธ์การพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่อื่น ๆ

๒. ควรศึกษาการส่งเสริมการพัฒนาตามแนวคิดของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๓. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่องานพัฒนาสังคมของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดขอนแก่น

๔. ควรศึกษารูปแบบการขยายเครือข่ายเกษตร ๑ ล้านครอบครัวที่สามารถพึ่งตัวเอง และพึ่งพากันเองได้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

๗.การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๗.๑ การใช้ประโยชน์ในระดับนโยบาย เช่น การนำข้อมูลไปประกอบการตัดสินใจในการบริหาร/กำหนดนโยบายของหน่วยงาน/อปท. /คณะสงฆ์ (โปรรชนะบุ)

๗.๒ การใช้ประโยชน์มิติเศรษฐกิจ/พาณิชย์ เช่น การเจรจากับกลุ่มธุรกิจ จดลิขสิทธิ์เป็นต้น

๗.๓ การใช้ประโยชน์มิติการพัฒนาสังคม/ชุมชน/ท้องถิ่น เช่น ถ่ายทอดเทคโนโลยี/กระบวนการ ความรู้ให้กับชุมชน

๗.๔ การใช้ประโยชน์มิติวิชาการ เช่น มีการอ้างอิงผลงานที่ตีพิมพ์วารสารวิชาการระดับประเทศ/ระดับนานาชาติ การนำไปสอนในรายวิชาต่าง ๆ

๘. การเผยแพร่/การประชาสัมพันธ์ เช่น การเผยแพร่ในวารสาร/การนำเสนอในที่ประชุม/เว็บไซต์

๘. ภาพประกอบกิจกรรมการวิจัย/การเผยแพร่ผลงานวิจัย

